Hayat

TARİH

MECMUASI

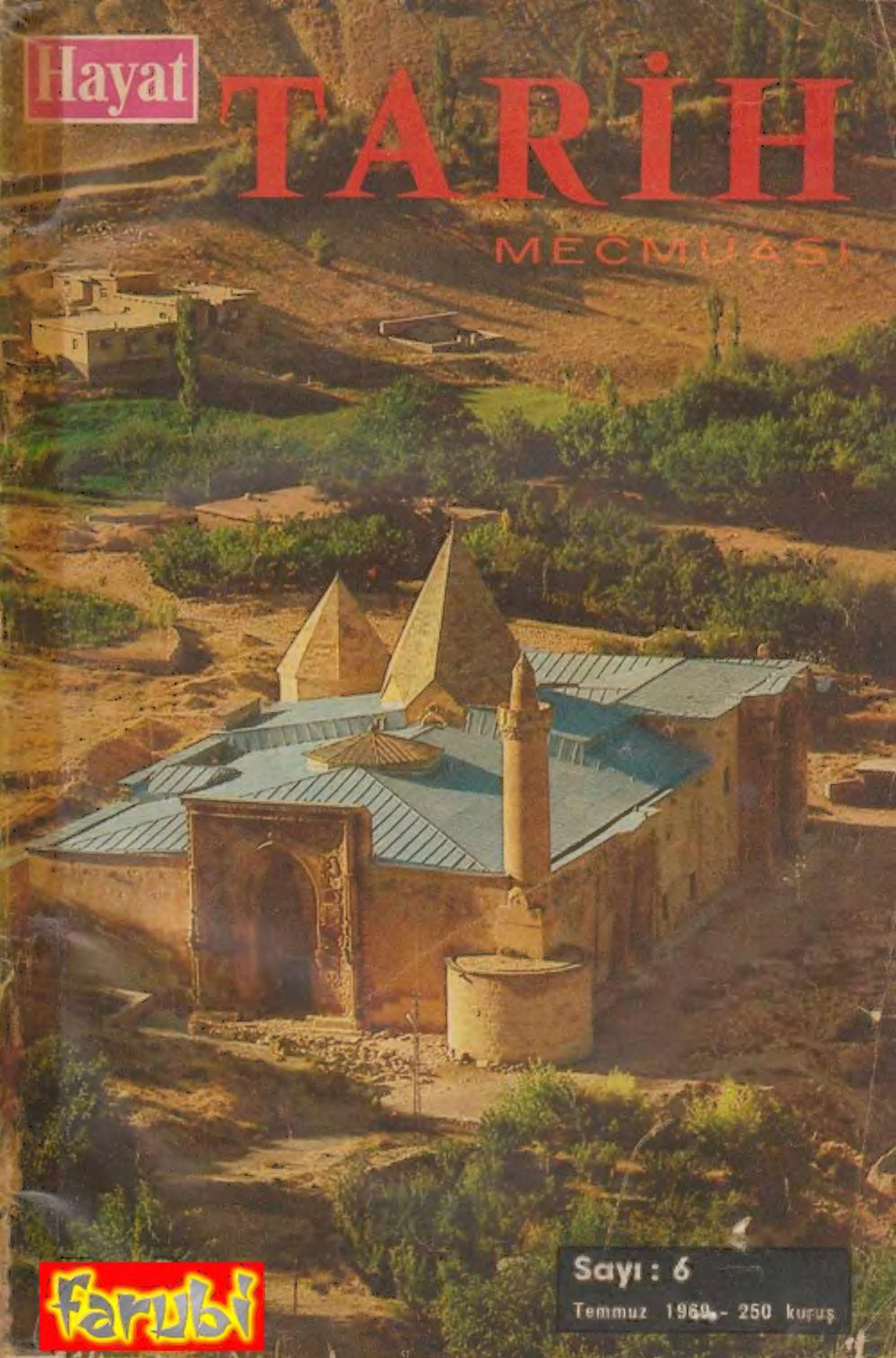

farubi

Sayı : 6

Temmuz 1969 - 250 kuruş

Divriği'de Ulucami
Fotoğraf: Dikmen Diköz

Hayat TARİH
MECMUASI

Bu sayıda neler var

Türkiye'ye Gelen İlk Amerikan Harp Gemisi 4
Sultan Cem'in Başına Gelenler 9
Fâtih'in Akrabalarından Çektiği 14
Mayerling Faciası 17
Hadice Sultan'ın Aşk Mektupları 24
Gemiler ve Kayıklar 30
Deniz Basımevinin Tarihçesi 35
Peru 38
Amerikan Erkek Koleji 46
Türkiye Kaleleri 54
Istanbul'un Çeşmeleri 56
60 Yıl Önceki Türkiye 62
Çeşme'deki Batık Osmanlı Donanması 64
İslâmiyet ve Türkler'de Gelişen Medeniyet 69
III. Mehmed'e Hediye Edilen Org 72
Enosis'i Nasıl Zaptettik? 77
Padişahlık Devrinde Alay ve Merasimler 83
Ülkeler ve İnsanlar 88
Karikatür 92
Kitaplar Arasında 94
Tarihe Akan Bir Ay 96
Tarih Postası 97

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Temmuz 1969 Yıl: 5 Cilt: 1
Sayı: 6 Sıra: 54

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, İstanbul
TEL.: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Baylilk Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL.: 27 61 10

169 Yıl Önce Istanbul'a Gelen

İlk Amerikan Harp Gemisi

Yazan: İhsan Ilgar

MARCOPOLO, 1271 yılında babasıyle Çin'e bir ticaret gezisinde bulunmuş, o zaman Türkler'ce Hanbalık denen Pekin'de, Kubılay Han'ın hizmetine girerek, 1295'te Venedik'e bir hayli zengin olarak dönmüştü. Seyahatnâmesinde yazdığı, Doğu'nun, Kubılay Han'ın, devletinin zenginlik ve ihtişâmı, Batılılar'ın gözlerini Doğu'ya çevirmelerinin sebebi oldu.

Kristof Kolomb, Batı'ya giderek Hind'e, Çin'e ulaşmak, Afrika'yı dolaşmadan denizleri aşmak niyetiyle gemi tedarikine çıkmıştı. Birçok hükümdarlara müracaat ettiği gibi, Istanbul'a da gelerek II. Bâyezid'den yeni bir kıta bulmak için, gemi yardımında bulunulmasını istemişse de, devrin ulemâsı bunu engellemekte gecikmemişti. Ârif Molla'nın, Menâkibnâme»» adlı eserinde bu olaydan söz edilerek: «Sultan Bâyezid, babası merhum Fâtih gibi öyle pek dirayetli olmadığından, ulemâ ve vüzerâ ne derse onu kabul eder. O vaktin ulemâsı, âhir zamanda yeni dünya mı olur?» diyerek bu teklifi kabul ettirmemişlerdi. Fakat bu rivayet te'yide muhtaçtır.

Avrupa'nın müstemlekeci devletleri, Yeni Dünya bulunur bulunmaz, büyük bir göçe başlamış, yeni yurtlar edinmeye girişmişlerdi.

Bizde ilk defa ünlü denizcimiz Pîrî Reis, Kristof Kolomb'un yaptığı haritadan bir örnek çıkarmak suretiyle Amerika kıtasını duyurmuştu.

1783 yılına kadar Kuzey Amerika'ya yerleşenler, orada İngiltere'nin bir müstemlekesi olarak kalmış, büyük mücadeleler sonucu, 1783'te İngiltere, Amerika istiklâlini tanımaya mecbur olmuştu. O devirde Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırı Atlas Okyanus'u yakınlarından Hint Okyanusu'na, Büyük Sahra'dan Karadeniz'in kuzey kıyılarına kadar, üç kıtada, on milyonlarca nüfuslu bir büyük ülkeydi. Amerika ise,, üç milyon kadar muhacirin kurduğu küçük bir devlet olmuştu. 1803'te «Louisiana» eyaletini de Fransa'dan satın alarak gelişmiş ve genişlemişti.

Ticaret gemilerini Akdeniz'e de sokan bu küçük devlet, bizim Akdeniz'deki Cezâyir eyaletimizle 1795'te, Trablusgarp ile 1796'da, Tunus ile de 1797'de barış, dostluk ve ticaret anlaşmaları yapmış, gemilerini Akdeniz'de Cezâyir korsanlarından korumak için her yıl, Cezâyir Dayısı'na on iki bin altın vermeyi kabul etmişti.

7 mayıs 1784 yılında, Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, John Adams'ı, Eski Dünya'nın büyük devletleriyle ticaret ve dostluk paktları yapmakla görevlendirmişti. XVIII. yüzyılda atılan bu adım, Türk - Amerikan münasebetlerinin başlangıcı oldu.

İlk temaslar bir anlaşma imkânını vermemiş, fakat bu yeni devlete karşı bir sempati duyulmaya başlanmıştı.

Albay «William Bainbridge» komutasındaki «George Washington» savaş gemisi, Cezâyir Dayısı'nın emriyle Osmanlı padişahına kendi hediyelerini ulaştırmak göreviyle Istabul'a gönderilmişti.

9 kasım 1800'de geminin Istabul'a gelişine şahit olan bir İngiliz yazarı, olayı şöyle anlatır: «İlk defa bir Amerikan savaş gemisinin Istanbul'a gelişi, sadece Türkler arasında değil, kordiplomatik arasında da büyük bir heyecan yaratmıştı. Demir attıktan sonra da bir Amerikan savaş gemisinin limanda bulunduğunu bildirmek üzere Bâbıâlî'ye bir haberci gönderildiği zaman Türkler, adı geçen memleketin nerede olduğunu, hangi bayrağı selâmlayacaklarını bir türlü bilemiyorlardı. Bu sebeple vaziyeti aydınlatmak ve yabancıyı karşılama usulü hakkında yapılan görüşmeler büyük bir zaman kaybına sebep oluyordu. Bu arada kaptanı ziyaret etmek üzere gemiye çıktık. Kendisiyle beraber otururken, Türk hükümetinin habercisi geldi. Amerika'nın, diğer bir adı «Yeni Dünya» olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Evet cevabı verilince kaptana «Hoş geldiniz!» diyerek kendisine en büyük samimiyet ile hareket edileceğini bildirerek ayrıldı...»

Özellikle Albay Bainbridge, Kapdan-paşa ile iyi bir dostluk kurmayı başarmıştı.

İLK ABD - TÜRKİYE ANLAŞMASI

İki hükümet arasında bir anlaşma ise ancak 1830'da yapılabildi. Fakat daha 1785'te Boston'lu bir tüccar, İzmir'in kuru üzümünün Amerika'da reklamını bile yapmaya başlamıştı. İlk tüccar gemisi de, İzmir'e 1797'de gelebilmişti. Daha bir anlaşma yapılmamış olmasına karşı Başkan Jefferson, İzmir'de konsolosluk görevini yapmak üzere 1802'de William Stewart'ı göndermişti. 1804'ten sonra bu limandan Amerika ile olan ticaret büyük bir gelişme göstermiş, halı, sünger, yün, zamkıarabi, kitre, incir ve afyon karşılığı kumaş ve kahve gibi maddeler alınmaya başlanmıştı.

Ticaret anlaşması için ciddî konuşmalar 1820'de tekrar başladı. Donanmamızın Navarin'de bir baskınla yakılması, Bâbıâli'yi Avrupa devletlerinden soğutmuş, Yeni Dünya'da ittifaklar aramasının nedeni olmuştu.

Üç yıl süren bir müzakereden sonra, 30 mayıs 1830'da anlaşma imza edildi. Tuğ-

II. Mahmud'a Türk - Amerikan dostluğu hakkında bir yazı gönderen A.B.D. Başkanı Andrew Jackson.

amiral «David Porter» İstanbul maslahatgüzarı tayin edilerek imzalı metinler mübadele edildi. Porter hatıralarında imza merasimini şöyle anlatır:

«Her iki taraf ayağa kalktı, Reis efendi Türk anlaşmasını sağ eline alıp, Amerikan elçisine doğru uzattı. Ben de, Amerikan anlaşmasını elime alarak ayağa kalktım. Anlaşmaları başlarımızın hizasına kadar kaldırdık ve birbirimize vererek seramoniyi tamamladık.»

100 YIL ÖNCE
4 MİLYONLUK ALIŞ - VERİŞ

Osmanlı İmparatorluğu, kendisine bağlı Garpocakları'ndan otuz beş yıl sonra bu devletle bir anlaşmayı gerçekleştirmiş oluyordu.

XIX. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu ile Amerika arasında ticaret gelişmiş, 1850'de bir milyon altın dolarlık bir haddi bulmuştu. 1870'de dört milyona yükselen ticaret mübadelesi, 1910'da, yirmi milyona çıktı.

İlk Amerikan gemisinin Istanbul'a geldiği zaman, padişah olarak Osmanlı tahtında, III. Selim ve Kapdan-paşa da, Küçük Hüseyin Paşa'ydı. Her ikisi de devrimci ve uyanık kişilerdi. Sarayburnu önünde çok yıldızlı bayrağı gören III. Selim'in: «Bu bayrağın yıldızları, aramızda bir yakınlık olabileceğini gösteriyor» dediği söylenir. 1830'da yapılan anlaşmada, bir gizli madde yer alıyordu. Bu gizli madde ile Türk hariciyesi, Amerika'da harp gemileri yaptırmak, burada yapılanlar için de teknik malzeme almak istiyordu. O devirde gizli bir maddeyi doğru bulmayan Amerika, ticaret muahedesini aynen kabul etmekle beraber, bu gizli

Andrew Jackson'un gönderdiği yazının baş ve son kısımlarının fotokopisi.

Andrew Jackson.

President of the United States of America.

To our Great and Good Friends, the Most Noble and Puissant Padischah,

the Emperor of all the Ottomans in Europe, Asia and Africa, Sultan Mahmoud, Khan.

The greatness of your Empire, Renowned Sultan, and its fame in arms, are familiar to us. Although our countries are separated by the vast Atlantic Ocean and the White Sea, We have long desired to establish with You relations of friendship, — commerce and good intelligence. With this view, we dispatched our Commissioner, during the last year, to Your Imperial Residence, invested with full powers to treat of and conclude

Your Minister the reasons which induced our Senate to decline advising the ratification of the said Separate and Secret Article; and, without its advice and consent, may long preserve the harmony and friendship now happily subsisting between them; and, with this, We pray God, Renowned Sultan, to have You in his Holy Keeping.

Andrew Jackson

Washington 15th April 1831

XIX. yüzyılın başlarında A.B.D. ile yakın temaslar kuran ileri görüşlü Türk padişahı II. Sultan Mahmud.

maddeyi kabul etmemişti. Cumhurbaşkanı Andrew Jackson, 3 nisan 1831 tarihli yazısında şöyle diyordu:

«Şevketlû, kudretlû Avrupa ve Asya ve Afrika'da kâin kâffe-i memalik-i Âl-i Osmân'ın padişahı, büyük ve has dostumuz Sultan Mahmud Han Hazretlerine ifade olunur ki, Şevketlû Padişah Hazretleri, devleti- aliyyenizin azamet ve şöhreti bize mâlumdur. Eğerki memleketlerimiz Bahr-ı muhit ve Akdeniz vasıtalarıyle ayrılmış olsa dahi sizinle muâmelât ve muhadenet ve ticaret ve hüsn-i vifak ve müveddetin vaz'ını çoktan beri arzu ederdik. Bu bâbda geçen sene payitaht olan Dersaadetinize saltanat-ı seniyenizle muahedey-i dostî ve ticaretî müzakere ve akdetmek üzere ruhsat-ı kâmile ile memurlar tayin ve irsal eylemiştik. İşbu muahede memurlarımızla Reîsülküttâbınız devletlû efendi hazretleri beyninde menafi-i mütekabile ve mukabele-i kâmile ibâratıyle bitemennâ münakit olmuştur. İşbu nâmemizin âmili olan memurumuz marifetiyle zikrolunan muahedeye dair tasdiknâmemiz taraf-ı hümâyûnunuza memnunen irsal olunarak vükelây-i memalikimiz, madde-i hafiye-i münferidenin istisnâsıyle beraber anı kabul ve tasdik etmiştir. Memurumuz mârü'z - zikr tasdiknâmemizi, tasdiknâmey-i hümâyûnunuzla mübadeleye ve nezd-i saltanat-ı senîyenizde memalik-i müctemiayı Amerika maslahatgüzarı unvanıyle ikameti mahallini vaz'a ve devlet-i aliye-i kavii, şevket-i şâhânenizle muamelâtı vâkaasında her hâl ve her hususta izharına mahsusen memur olduğu mihr-ü müveddet-i halisânemizi dahi beyan ve ifadeye memur olup, zikrolunan madde-i hafiye-i münferidenin mübadelesine Vükelâ-i memâlikimizin ademi muvafakatine bâdi olan esbabı makam-ı riyasete beyan ve tefhime dair yedinde tâlimat dahi vardır. Vükelây-i memâlikimizin rey ve rızaları munzam olmadıkça devletimizin uslûl-i mahsûsası üzere madde-i hafiye-i mestureyi tasdik bize kat'iyyen memnu olmakla zât-ı şevketsimâtı şâhâneleri mebhûs-ı anhâ olan madde - i hafiyenin adem - i mübadelesine dair ahvâl ve esbâb-ı meşruha saltanat-ı senîyenizi irzâ edeceği ve memurumuzun nezd - i devlet - i aliyenizde ikameti beynimizde bîtemenna vaz'olunan revabıt-ı muhadeneti teyid ve memleketlerimizin menafi-i mütekabileleri için revabıt-ı mezkûreyi tesbit eyliyeceği me' mûlümüz olarak milleteyn-i fâhimeteyn-i

kaviyeteynin beyinlerinde câri olan hüsn-i vifak ve ittihadı çok vakit hıfzetmeleri ârzûkerde-i hâlisânemizdir. Bâki hemişe eyyâmı ömri şevket-i padişâhîleri mütezayit ve efzun bâd deyu mesturdur.

Andrew Jackson

Bu anlaşmadan faydalanmaya kalkan Amerikan gemilerinden biri de, Karadeniz'e çıkmak için gerekli müsaadenin verilmesi isteğinde bulunmuştu. Uyanık bir zat olan o zamanki reîsülküttâb, Rusya ile bir olay çıkarmamak için padişahı şöylece uyarmak istiyordu. Reîsülküttâb yazısında:

«Mâlum-ı âliy-i veliyünaîmleri buyrulduğu üzre Halic-i kostantîniye'de olan Amerika beylik sefinesinin amirali ve maslahatgüzarı, sefine-i mezkûrenin Karadeniz boğazından beş mil kadar mahalle çıkıp yine avdet eylemek üzere ruhsat istidasında olduğu, tercümanıyle tarafı çâkirîye ihbar etmiş olup mukaddema İngilterelû'nun bir beylik sefinesi boğaz-ı mezkûrdan çıkıp Hocabey (1) önüne kadar gitmiş bulunduğundan şimdi bu sefinenin dahi Boğaz'dan dışarı çıkmasına ruhsat verildiği takdirde şurası burası diyerek Hocabey'e doğru gider ise, bilâ mucib oraya Amerika beyliğinin vürudu şayet Rusyalu'nun gücüne gitmesi mütalaadan baid olmadığını ve nezdi vâlây-ı veliyünnaîmlerinde müstağni-i beyân olduğu *di.* veçhile bu makule beylik sefinelerinin Akdeniz'den girmelerine ve Halîc-i Kostantîniye'ye kadar gelüp bâdehu avdet etmek üzere riayeten ruhsat verilüp Karadeniz Boğazı'ndan harice çıkmaları emsalsiz veya kışgısız göründüğüne binaen... işbu istidalarına dahi müsaade olunduğu halde kat ender kat mazhar-ı mübahat olacaklarını beyân ve tekrar ederek ricayı arttırmış olduklarından ..... ne veçhile emir ve irade-i seniye-i naîmleri müteâllik olur ise emr ü ferman hazret-i veliyül emr iktizasındandır.»

Reîsülküttâbın bu uyarması karşısında padişah da «bir kere ruhsat irae olunursa ardı alınması güç olacağından, müşarünileyh efendimizin tıbk tensibi veli naîmleri vechile tarafı devletlerinden cevap verilmesi» diye irade vermiştir.

Bugün Amerikan gemilerinin Karadeniz'e çıkması, Ruslar'ı hâlâ kuşku içinde bulundurmaktadır. Oysa hiç ilgisi olmadığı halde Rus donanması, Akdeniz'i tapulamış durumdadır. Arap devlet liderlerinin çok yanlış görüşleriyle Cezâyir, Mısır, Suriye limanlarında üslenen bu donanma, Avrupa'nın ve Yakındoğu'nun huzuruna saplanmış bir ok gibidir.

---

(1) Hocabey, bugünkü Odesa'dır. Türkler ve Kırımlılar zamanında Odesa'nın ismi Hocabey'di.

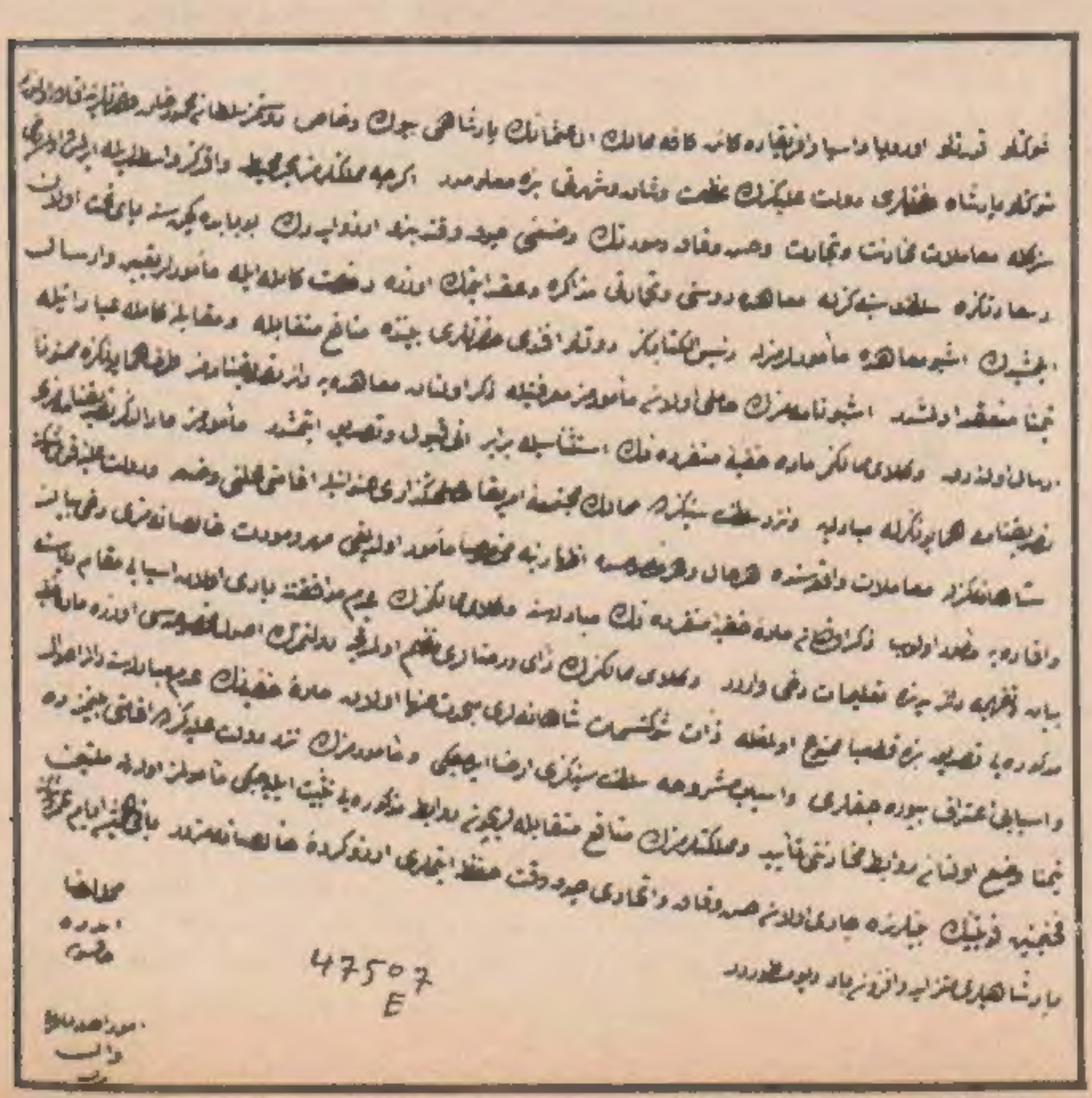

Andrew Jackson'un II. Mahmud'a gönderdiği yazının Türkçe tercümesinin bir kısmı.

Vâkı'ât-ı Sultan Cem: 6

SULTAN CEM'İN BAŞINA GELENLER

Sadeleştiren : ŞEVKET RADO

GERÇEĞİ kendisinden saklayan beylerini azl idüb mutemed Kapudanını tekrar Papaya isteyici olarak gönderdi. Ol dahi gelüb Bey Merhumla aşinalık idüb Merhumun cân-u dilden dostu oldu.

Yine Papa anı dahi bir yoluyla def ettl. Ol dahi yine Firense beyine gelüb Sultan Cem Merhumu ol kadar öğdü, medh edilecek tarafların anlattı ki Riga'nın Bey Merhuma sevgisi evvelkinden dahi ziyade oldu.

Sonunda Riga Firense bunların maksadların ve yalancılıkların defalarca öğrenince asker çeküb Rome üstüne yürüdü.

Papa bunu işidince Cem Sultan Merhumu üç dört âdemle Rome suyu üstündeki köprübaşındaki kulede —ki hazinesi orada idi— habs etti. Bundan altı ay kadar geçmeden Riga Firense Rome şehrinin sınırına yakın geldi. Aralıkları üç dört menzil mikdarı kaldı. Meğer Pulye Beyi (1) Papa ile dost imiş. Riga Firense'nin Rome üzerine geldiğin işidüb otuz, kırk bin kadar askerle gelmiş, Rome'de oturub Riga Firense'nin gelmesin gözlerdi ki birkaç menzil kala Riga Firense'yi karşulaya, muharebe, mukatele ide, Rome üzerine getürtmiye.

Bunun üzerine Rome'den kalkub Riga Firense'den yana yola çıkdı. Riga Firense dahi anın geldiğin işidince askerini üç bölük idüb üç taraftan Pulye Beyinin yoluna gönderdi. Her bölük otuz bin kişi idi. Pulye Beyi bunu işidince takat getürmedi. Dönüp yine Rome'ye geldi. Askeriyle Rome'nin içine girdi. Kapuların kapatdı. Savaş hazırlığına giriştiler. Andan sonra Riga Firense dahi gelüb Rome'yi muhasara etti. Üzerinde oturdu. Papaya elçi gönderdi: «Biz buraya ziyarete geldik. Ziyarete yasak yokdur. Öyle iken şehrin kapuların kapatub bizi ziyaretten niçin men'idersiz. Biz İsevî değil müyüz?» dedi.

---

(1) Napoli Kralı.

Cem Sultan'la II. Bâyezid'in Yenişehir muharebesini temsil eden eski bir resim.

Papa dahi haber gönderdi ki: «Eğer ziyarete geldinse askerini dışarıda ko. Sen kendin birkaç adamınla gel, ziyaret it, gene git ve illâ savaş maksadıyla geldinse muharebe idelüm» dedi. Sözün kısası anlaşamadılar. Sonunda Pulye Beyi Rome'nin içinde oturamadı. Bir gice bütün askeriyle Rome'nin bir tarafından çıkub kendü memleketinden yana çekilüb gitti. Riga Firense dahi anın gittiğün duyub ehemmiyet virmedi, ardınca asker göndermeye kalkmadı.

Çünki ol gidince Papa, Rome'de yalunuz kaldı. Riga Firense dahi birkaç gün Rome'yi muhasara idüb sonunda

şehri aldı. Papa kuleye kaçdı. Riga Firense kuleyi muhasara ittl. Her gice dayısı Musi di Birase'yi (1) elçiliğe gönderüb «Kendi rızanızla Sultan Cem'i bize virün» diyü isterdi. Papa razı olmayub muharebe hazırlığı yapardı. Yirmi gün kadar olduktan sonra hisar içinde olan evleri korumak içün yapdıkları meteris (2) bir sabah birdenbire yıkılub evler açuk kaldı. Papa bunu görünce âciz olub sulh etmeye razı oldu. Hisardan inüb sarayına vardı. Bir gice Riga Firense dahi oraya gitti. Merhumu dahi oraya iletdiler. Üçü bir kürside oturdular. Merhuma konuşma sırasında Papa hitab idüb: «Sizi Riga Firense alub gitmek ister, ne buyurursuz Begüm?» dedi. Merhum dahi begüm hitabın işidince: «Ben Beğ değülüm, bir esir kişiyim. Gerek bunlar alsun gitsün, gerek siz habseylen,» dedi. Merhum böyle diyince Papa Riga Firense'den utanduğundan: «Hâşâ, siz esir olasız. İkinüz iki padişah zadesiz, ben arada bir tercümanım» dedi. Merhumu, gönlünü alarak yine mekânına gönderdi.

Üç dört gün sonra, dokuz yüz yılının cemâziyelevvelinin birinci salı günü (3) ikindü vaktinden sonra Riga Firense tekrar yine Papayla buluşub Merhumu istemiş. Heman ol saatde Merhumu dahi oraya iletüb Riga Firense'ye teslim eylediler. Ol dahi Kapudanı Marişal nam kâfire virüb kendi evine gönderdi. Ve Papa, Merhumu Riga Firense'ye teslim ettikde itizar idüb: «Şimdiye değin Sultan Cem'i size göndermediğimin sebebi buydu ki oğlum onunla konuşmayı öğrenmişdi. İkisi biribirinden ayrılmazdı. Şimdi ki Sultan Cem sizinle gidecek, bârî oğlum dahi birlikde gitsün» dedi. Riga Firense'ye oğlunu da beraber virdi.

Andan sonra, yarındası cemâziyelevvelinin ikinci çarşamba günü Rome'den çıkub Pulye tarafına hareket edildi. Biltire (4) nam şehirde konuldu. Ol gice Papanın oğlu ki Merhumla beraber Firense beyine virilmişdi, kılık değiştirüb hisardan aşarak kaçtı.

Dört beş gün orada duruldu. Andan Monto Furton (5) nam hisara varıldı. Teslim olmadığından hükmetti, muhasara itdiler. Dört saatte hisarı feth idüb erkeğin ve dişisin kırdı. Yarındası Munto Sancuvan (6) nam sarp hisarı muhasara idüb iki saatte feth idüb içindekini kırdı. Yarındası göçüb herhangi hisara vardıysa mukabele etmeyüb virdiler. Amma, Pulye Beyinin askeri daylm bir iki konak bunların önünce kaçub yürürdü.

Cemâziyelevvelin yirmibirinci pazartesi günü Suncerman (7) nam şehre gelindi. Merhum Bey Hazretlerinin orada mizacı bozulmağa başladı. Yarındası bin zahmetle konağa varıldı. Ol gün yüzü üstünde nâzile (8) eseri göründü. Gün günden hastalığı artmağa başladı. Tiyane (9) nam şehre gelindi. Andan sonra hastalığı hızla artdı. Atta duramaz oldu. Sal düzdüler. Salla Kapuve (10) nam bir ulu şehre gelindi. Merhumun yüzü gözü boynu şişdi amma kendüyi birlirdi, söylerdi. Çok hâzık tabibler getürüb türlü ilâçlar ittiler, fayda itmedi. Riga Firense daim gelür, hatırın sorardı ve: «Gayret eyle, sıhhat bul. İnşaallah senin maksudun kande ise ben seni oraya gönderirin» derdi.

Oradan Verse (11) adlu şehre gelindi. Ol gün Merhum aklın dağıttı. Bîhude sözler söylemeğe başladı. Ara sıra kendüye gelürdi. Ol gün Riga Firense ile bir yerde iki karşulu bir evde konuldu. Yarındası cumartesi günü Anabuluya (12) gelindi ki Pulye Beyinin tahtıdır, ol gün gayret idüb ata bindi. Sinyor Verlclive (13) nam beğin evinde konuldu. Orada tabibler Merhumun nabzında zaaf anlayub Riga Firense'ye bildirmişler. Âdem gelüb Merhumu kürsiyle götürüb altı yedi âdemisiyle kendü yanına iletti.

Ol esnada Mısır'dan, vâlidesinden âdem ve mektub geldi. Lâkin mektubu okumağa kaadir olmadı, hattâ manasın dahi anlamadı.

Dördüncü gice Riga Firense hâtırın

---

(1) Monsieur de Brasse, VIII. Charles'ın dayısı, (2) Siper, (3) 28 ocak 1495, (4) Velletri, (5) Monte Fortuno, (6) Monte San Giovano, (7) San Germano, (8) İnme, felç, (9) Tuano, (10) Capoue, (11) Aversa, (12) Napoli şehri, (13) Seigneur Veriginio (Orosino).

sormağa gelince biraz kendüyi zaptetdi. «Eyüceyin, elhamdülillah» didi. Riga Firense dahi: «Beğim, hâtırın hoş tut, gayret eyle, şimdiden sonra sen âzâdsın. Kendüyi mahbus ve esir tasavvur itme» diyince Merhum dahi: «Elhamdülillah âzad ve halas sesi kulağımıza girdi» diyü şükürler itdi. Amma dâyim duası buydu ki: «Yarab, eğer bu kâfirler beni bahane idüb ehli İslâm üstüne yürümeğe kalkarlarsa beni ol günlere iriştirme, cânımı al» derdi.

Sonunda kendü üstüne ettiği dua kabul olunub ol gice ki dokuz yüz yılının cemâziyülevvelinin yiğirmi dokuzuncu gicesi (1) ki salı gicesiydi, seher vaktinde şehadet arz ide ide (2) cânını teslim itdi. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn.

İşte dünyanın hâli budur.

Kâfirler duymadan su ısıdıldı. Celâl Bey suyu döküb kapucu başı Sinan Bey yıkadı. Kendü dülbendiyle kefenledi. Orada hâzır olan halkından altı yedi nefer kişi cemaat olub namazın kıldıklarından sonra Riga Firense'ye haber olmuş, hayli mâtem itmişler. Bir nice tabibler göndermiş. İçin pâk itdiler (3). İçini bir kutu içine koyub Riga Firense'nin ki Pulye beğidir, bağçesinde defnittiler. Kendüyü beden korur nesnelerle terbiye idüb bir muşambaya sarub bir kurşun tabuta koydular. Kapucubaşı Sinan Beği ve çeşnigirbaşı Ayas Beği üzerine muhafız kodular. Zira kâfirler dimişler ki: «Eger siz buni muhkem saklarsanız Hüdavendigâr'dan maksudunuz gibi flori alursuz. Amma üzerine vekil olarak Sinan Beğ'le Ayas Beğ'i koyun ki cesedin bu iduğüne inanmama ihtimali vardur. Bunlar vekil olunca elbette inanurlar. Zira küçükden beri Beyin koruyucusu bunlardır, bunlarla eğlenürdi» dimişler.

Sonunda bunların kalmaları kararlaşdırıldı. Kâfirlere yalvardılar ki «Çünkü biz kuluyuz, bari bir iki âdem daha kon ki ölüm dirim bizimçündür. Bize yoldaş olsunlar» diyince vardılar, iki adamlık nafaka daha tâyin itdiler. Zira hepsinin nafakası kâfirlerden idi.

Böylece dört beş kişi seksen altı gün beklediler. Seksen yedinci gün bir kadirgaya koyub Gayte (4) nam bir sarp hisara gönderdiler.

Amma bu yana ki Beğ Merhum müteveffa oldu, kâfirler Merhumun âdemlerine yasak itdiler ki yas itmen, tâ ki bunun haberi âleme yayılmaya. Lâkin Merhum Beğ, tabutu kâfiristanda kalur korkusiyle: «Elbette ve elbette benim ölümüm haberin yayasunuz. Olmaya ki kâfirler benim aduma Müslümanlar üzerine yürüye» diyü vasiyet idüb dimiş idi ki: «Benden sonra karındaşım Hüdavendigâr Sultan Bâyezid Hazretleri'ne varasız, diyesiz ki, beni red itmesün. Ne veçhile olursa benim tabutum kâfir memleketinde komasun. Ehli islâm memleketine çıkarsun ve bütün borçlarım eda eylesün ve benim anamı ve kızımı ve sair taallûkatımı ve benim üstümde hizmeti geçmiş olan hademelerimi arturmayub halli haline göre riayet eyleye» diyü vasiyet itmiş idi. Bu vasiyet gereğince ol hisara gitmek kararlaştırılınca Sınan Beğ'le Ayas Beğ ve Celâl Beğ şöyle tedbir itdiler ki: «İşte sair yoldaşlarımız Hatibzade ile gemiye binüb Mağrıb'e gitseler gerek. Eğer biz de mukayyet olmayub ol hisara gidersek Beğ Merhumun ölümü haberin Hüdavendigâr duymaz. Ceset de, biz de kalede ilelebed mahbus kaluruz ve kâfirler dahi memleket urub bir büyük mazarrata sebeb oluruz, Beğimize beddua olmasun» didiler. Elbette birimiz varub bu haberi Hüdavendigâr'a bildirmek gerek, diyü tedbir idüb Ayas Beğ gidecek oldu. Bir Arnavud kâfirile sözleşdi. Arnavud kâfiri «Buni Rûm'a çıkarırın» diyü boynuna almış. Bunun üzerine Ayas Beğ, Sinan Beğ'le ve sayir yâranla veda' idub hisardan dışarı çıkdı. Sonunda ol kâfir sebat itmediğünden gidemedi, yine geldi.

«İmdi böyle ile olmaz, elbette gitmek gerek» diyü Sinan Beğ gitmeğe kalkdı. Kâfir elbiseleri giyüb saçın sakalın tıraş itdi. Allaha tevekkül idüb «Tek Beğ Merhumun vasiyyeti yerine gelsün, ölürsem de elhükmülillâh» diyüb vasiyetnameyi alub yola girüb revane oldu.

Bu taraftan Firense kâfirleri duyub

---

(1) 25 şubat 1495, (2) Kelimei şehadet getire getire. (3) Tahnid ettiler. (4) Gaete.

Hristiyan dünyasının meşhur Saint - Pierre kilisesinin inşası, Cem'in, Papalık nezdinde bulunduğu sıralara rastlar.

ardınca ulaklar saldılar. Yedi sekiz gün sonra ardından yetişüb tutdular. Bütün elbiselerini ve Beğ Merhumun vasiyetnamesini aldılar. Elini muhkem bağlayub ayağına firengi bukağı (1) urdular, getirib bir kalede iki ay kadar habs itdiler. Sonunda Allahütealâ bir kurtuluş yolu virdi, gelüb Rûm'a çıkdı.

Amma bu taraftan daha önce Firense Beği, Beğin ölüm haberini gizlemeğe imkân olmadığı sebebden Sinan Beğ'le Ayas Beğ'in ve gayrı halkın ihtiyarların ellerine virüb: «İsteyen gelsün, dirlik ideyin, isteyen Rûm'a gitsün, isteyen Mağrib'e gitsün» diyerek izin vermiş ve «Merhumun elbiseleri bahsinde benim kat'a tamaım yokdur. Benim maksudum anın hayatı idi ve lâkin nitmek gerek, takdir böyle imiş. İmdi şeriatiniz üzere varub kimlerde ise elbiseleri alun, gidin, sahibine teslim idün» diyince Hatîb-zâde sayir halkı ki Mağrib'e çıkub oradan Mısır'a iledub Merhumun vârislerine teslim itseler gerek idi. Sonunda ol tarafa yol bulmayub zarurî Rûm'a çıkdılar. Onlar Hazreti Hüdavendigâr hizmetine yetişüb Merhumun elbiselerin divana ifetirlerken Merhumun kı bir tutisi (2) var idi, hayatta iken «Allah Sultan Cem'e yardım itsün» (3) deridi, ölümünden sonra «Allah Sultan Cem'e rahmet eylesün» (4) dimeğe başlamış idi. Hazin sesiyle böyle didüğün işidenler acıyıb ağlaşdılar, dünyanın ve ömrün sebatsızlığından ibret alub nasihat dinler oldular.

S O N

Elimizdeki yazmanın bundan sonraki beş sahifesinde muharrir gayet mustalah bir ifade kullanarak dünyanın fânî, mevki ve ikbalin değersiz olduğuna dair uzun bir felsefe ile eserine son vermektedir ki bunların sadeleştirilmesini lüzumlu bulmadım.

Ş. R.

---

(1) Frenk prangası, (2) Papağanı, (3) Allahü Yensuru essultan Cem, (4) Allahü yerhamu essultan Cem.

Fâtih'in Akrabalarından Çektiği

Yazan : M. Şevki Yazman

FÂTİH Sultan Mehmed'in bir çocuk olarak Osmanlı tahtına oturduğu günden itibaren gözü hep Batı'da idi. Hudutlarını Balkan yarımadasında ve Ege denizine doğru genişletmek için çalışır, bilhassa Istanbul'un fethinden sonra hep Sırbistan, Yunanistan, sonraları Bosna-Hersek ve Adriyatik istikametinde çıkışlar yapardı. Kendisinden evvelki padişahlar zamanında Anadolu'daki komşu Türk beyleri ve hükümdarlarıyle birçok çatışmalar ve muharebeler olmuş, babası II. Murad' la, onun eniştesi Karamanlı İbrahim Bey dahi muharebeye tutuşmuş ve ancak iki tarafın dostça yatıştırılması için çalışan aracılar bu harpleri barıştırarak sona erdirmişti. Fakat Fâtih bu istikamette harekete asla taraftar olmamış, arada çıkan ufak tefek anlaşmazlıkları da halletmiştir. Dediğimiz gibi onun gözü ve gayesi Batı'da idi.

Bizans İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasından sonra Fâtih'in kudretini daha iyi takdir eden ve ona karşı çıkamıyacağını anlayan ve hayli yaşlanmış bulunan Karamanlı İbrahim Bey son senelerinde bütün bütüne sakinleşmişti. Nihayet 1464 senesi ağustosunda gözlerini kapayınca Sultan Murad'ın hemşiresinden olma altı oğlu arasında o zamanın âdeti olduğu üzre saltanat ve arazi kavgaları, geçimsizlik başladı. İbrahim Bey'in altı oğlundan en büyüğü Pîr Ahmed, Konya ve civarına hakim oldu, babasının mülkünün en iyi taraflarına sahip çıktı, İshak, dağlık Kilikya taraflarına gitti. Süleyman ve Nur Sofi, Fâtih Sultan Mehmed'e sığındılar. Kasım, Kahire'ye kaçtı ve Memlûkler'e sığındı. En geçimsizleri İshak ise, Akkoyunlular'ın hükümdarı Uzun Hasan'a sığındı ve o günden itibaren de onu, kendi meşru mülkü telâkki ettiği Karaman diyarını işgale teşvike başladı. Uzun Hasan başlangıçta buna iltifat etmeyince, bu defa Kastamonu'daki İsfendiyaroğulları'ndan Kızıl Ahmed Bey'in yanına giderek onunla arzusunu tahakkuka çalışmaya başladı. Bizzat Fâtih'e karşı taleplerde bulundu. Fâtih, bu garip çatışmalar üzerine Karaman beyliğinin nisbeten zayıf olan güney tarafını, yani Alaiye ve civar sahilleri emniyet altına aldırmak kaygusıyle Kapdan Hamza Paşa'ya işgal ettirdi, şimâlde ve Konya'da gene Pîr Ahmed, Karaman Beyliği'ni elinde tutuyordu.

Bu halden her halde Pîr Ahmed de kuşkulanmış olacak ki, o da, Fâtih'in aleyhine döndü ve kendisinin Bosna - Hersek'te bulunmasından faydalanarak, Venedikliler'le irtibat kurmaya çalıştı. Bundan haber alan Fâtih, bu hala çocuğuna çok kızdı ve Sadrâzam Mahmud Paşa'yı Karaman topraklarını işgale memur etti. Mahmud Paşa kısa zamanda Larende'ye kadar bütün Karaman topraklarını işgal etti ve Fâtih'in emriyle buralarda bulunan sanatkârları, çini, halı, yapı işçilerini toplayarak Istanbul'a gönderdi. Bu suretle Fâtih, hem Karaman'da eksik olmayan isyan hareketlerini sona erdirmek, hem de fetihten sonra nüfusu azalmış Istanbul'a Türk halkı ve sanatkârları getirmek gayesini güdüyordu.

Sadrâzamın bu mutedil hareketi karşı-

sında onun tabii rakibi vezir Rum Mehmed Paşa, padişaha bir gammazlık yaparak Mahmud Paşa'nın bu sanatkârları hep fakir kimselerden seçtiği, hali vakti yerinde birçok sanatkârı orada bıraktığını haber verince, padişah da kızarak sadrâzamı azletti ve Rum Mehmed Paşa'yı bu işe memur etti. Babinger'in deyişine göre aslen Rum olan Mehmed Paşa'nın bu hareketi, Istanbul fethi dolayısiyle Rumlar'a yapılan zulümlerin intikamını almak içinmiş.

Bundan sonra Rum Mehmed Paşa paçaları sıvıyor, Konya ve Karaman civarında ne kadar zengin, hali vakti yerinde, evi barkı olan ve biraz sanattan anlayan adam varsa, evlerini barklarını yıkarak Istanbul'a göç ettiriyor. Hattâ Mevlânâ'nın torunlarından Ahmed Çelebî'yi dahi bu felâketlerin içine sokmaktan çekinmiyor. Bilâhare Fâtih duyunca, Ahmed Çelebî'den özür diliyor, tazminat veriyor ve kendisini Konya'ya gönderiyor, Rum Mehmed Paşa'yı da bu vazifeden atıyor.

Diğer taraftan, Karamanoğulları'ndan İshak Bey, sığındığı İsfendiyaroğulları'ndan bir yardım göremiyeceğini anlayınca gene Akkoyunlular'ın başı Uzun Hasan'a sığındı.

Uzun Hasan hem daha geniş bir sahanın hükümdarı idi, hem de Trabzon'daki ortadan kaldırılmış Rum imparatorunun dâmadı bulunuyordu. Ortadan kaldırılmış Rum imparatorunun kızı Despina hatunun Caterino Zeno adlı bir de yeğeni vardı ki, Trabzon'un fethinden sonra Venedik'e kaçmış ve oraya yerleşmişti. 1463 senesinden sonra Osmanlılar'la Venedikliler, bilhassa Ege denizinde çatışmaya başlayınca Şark'ta kendilerine yardımcı olur düşüncesiyle bu yeğen vasıtasiyle onu Fâtih aleyhinde kışkırtmaya başladılar. Nihayet 1471 yılında Despina Hatun'un yeğenini Uzun Hasan'ın yanına gönderdiler. Bu senenin 20 nisanında Akkoyunlu hükümdarının yanına ulaşan yeğen, bir taraftan onu Fâtih aleyhinde hazırlamaya uğraşırken, öteden Gürcüler'le temas ederek Trabzon'u tekrar ele geçirmek ve dedelerinin imparatorluğunu tekrar kurmak emeline düşmüştü.

Trabzonlular'ın gösterdiği mukavemet ve bilhassa Osmanlı donanmasının buraya gelerek yardımda bulunması bu fikrin yürümeyeceğini ortaya koyunca bundan vazgeçip, bütün gayretlerini Uzun Hasan'ın Osmanlı ülkesine saldırması esası üzerinde topladılar.

1472 senesi yazında Uzun Hasan 60.000 süvari ile, yanına da Karamanoğulları'ndan Kasım Bey'i, İsfendiyaroğulları'ndan Kızıl Ahmed Bey'i alarak Garb'e doğru sefere çıkmasını sağladılar.

5 mayısta Tokad'a ulaştılar. Şehre hücum ettiler, talan ettiler, halkın büyük kısmını esir alarak, Akkoyunlular'ın Anadolu'daki başkenti görünen Erzincan'a gönderdiler. Felâket bununla kalmadı, Fâ-

Fâtih'in Topkapı Sarayı müzesinde bulunan bu tablosu Ressam Sinan tarafından yapılmıştır.

tih buralarda bu çeşit büyük bir hareketin başlayacağını ihtimal vermediği için, Osmanlı ordusunu Rumeli'ye geçirmiş, orada Hıristiyanlar'la uğraşıyordu. Kendi akrabaları ve Türkmen beylerinin bu çeşit harekete geçmeyeceğini düşünerek buraları hemen hemen boş bırakmıştı. Gelmesi için de uzun zaman isterdi. Bunu gören Akkoyunlu hükümdarı ve yanındakiler 7 eylülde Amasya önüne vardılar. Çok geçmeden orası da feryada başlamış ve Fâtih'i yardıma çağırmıştı.

Artık, Anadolu'ya ve Şark'a seferin kaçınılmaz bir zaruret olduğunu anlayan Osmanlı padişahı, ordusunu Istanbul'da toplamaya başladı. Eski sadrâzam Mahmud Paşa'yı yeniden vazifeye çağırarak sadâret mührünü ona verdi.

En mühim mesele, yeniçerilerin maaşlarını vermek, onlara kış için sağlam elbiseler tedarik etmek ve Anadolu harbine sağlam bir vaziyette göndermekti. Halbuki bu sırada her şeyin fiyatı birdenbire yükselmiş, 3 akçaya alınan bir okka arpa 10 akçaya çıkmış, ekmek ve et fiyatları da buna göre artmıştı. Padişah ve veziri bu işlerle uğraşırken, Uzun Hasan İsfendiyaroğulları'ndan Kızıl Ahmed Bey'i Kastamonu'yu, Karamanlı Kasım Bey'i Karaman arazisini Osmanlılar elinden alınmasına memur etmişti. Tam bu sırada ve 1472 senesi eylül ayının 13'ünde Istanbulda Uzun Hasan tarafından Macaristan'a gönderilen iki elçi yakalandı. Bunlar, Macar kralına Anadolu'nun feci halini anlatarak onun da Fâtih Sultan Mehmed'e karşı harekete geçmesini tavsiye eden bir mektup götürmekte idiler.

Fâtih ordusunun ilk kısmını ancak 5 ekimde Üsküdar'a geçirdi.

Bu sırada, Anadolu'dan gelen haberler hiç de iç açıcı değildi: Uzun Hasan'ın ordusu, Kayseri'yi de alt üst ederek Ankara'ya kadar gelmiş, burayı da yağma etmişti. 24 ekimde dört gün şiddetli yağmur ve fırtına yüzünden yola koyulamadılar. Hattâ bizzat Fâtih'in çadırlı karargâhı dahi bir hayli zarar gördü ve sular altında kaldı. Anadolu'dan gelen haberler de iyi değildi. Akkoyunlular Tokad, Amasya, Kayseri, Karaman'ı yıkıp harap ettikten, varı yoğu talan ettikten başka, bu sahalarda yiyecek, yakacak da bırakmamışlardı. Hele Karaman'da Pir Ahmed ve Kasım kardeşler birleşmişler, Uzun Hasan'ın yeğeni Yusufca Mirza'yı da yanlarına alarak her tarafı talan etmişlerdi.

Nihayet Fâtih'in ordusu harekete geçti, bu kışta kıyamette Anadolu dağlarını aşarak Amasya yakınında Kaz ovasına kadar geldiler ve kışı burada geçirdiler.

Fâtih'in buradan Şark'a doğru hareketi mart ayı ortalarında başladı. Öte taraftan Şehzâde Mustafa ile Davud Paşa'nın emrinde 60.000 kişilik bir ordu da Karaman üzerine yürümeye memur edildi.

«VAY KAHPENİN OĞLU!...»

Fâtih'in ordusu hemen hiç bir mukavemete rastlamadan Erzincan civarlarına kadar sokuldu. Çünkü Akkoyunlular buraları talan ettikten sonra bırakıp gitmişlerdi. Babinger'in rivayetine göre, Fâtih'in ordusunu dağların üzerindeki bir gözetleme yerinden seyreden Uzun Hasan, dağları ve dereleri kaplayıp, Şark'a doğru ilerleyen muazzam orduyu görünce ağzından gayri ihtiyarî şu lâf çıkmış:

— Vay kahpenin oğlu, bu ne deryadır arkasına takmış?

Bunun üzerine Erzincan'ı da bırakarak Tercan civarına kadar çekilmiş ve nihayet burada yapılan muharebede de mağlup olunca İran'a doğru kaçmıştır.

Karaman üzerine gönderilen Davud Paşa'nın ordusu da âsileri Toroslar'a kadar takip etmiş, Yusufca Mirza'yı esir almış, iki Karamanlı kardeş de Suriye'ye kaçmışlar ve bu suretle bu dert de atlatılmış.

Bu harekâtın sonunda Babinger, Fâtih'in şu siyasî oyununu anlatır:

Fâtih sefere çıkmadan evvel boş kalacak Rumeli arazisi için biricik tehlike olarak kalan Macar Kralı Matthias'a, Hasan Bey adında bir adamını kıymetli hediyelerle birlikte göndererek Macaristan'la tam bir sulh yapmayı ve sükûn içinde yaşamayı çok arzu ettiğini ve Istanbul'a göndereceği bir elçi vasıtasıyle isteklerini bildirerek bir muahede imza etmesini teklif eder. Kral teklifi kabul eder, Hasan Bey geri döner. Arkasından Macar elçisi yola çıkar, Istanbul'a vardığı zaman padişahın birkaç gün evvel Anadolu'ya geçtiğini ve kendisini orada beklediğini söylerler. Macar elçisine çok iyi muamele ederler, ağırlarlar, Anadolu'ya gitmesi için imkânlar hazırlarlar, elçi Anadolu'ya geçer, git Allah git, hep Fâtih'in arkasından takip eder, yolu Sivas'a kadar uzar, burada üç ay kadar bekletirler, Uzun Hasan dâvası ortadan kalkar, Fâtih Sivas'a gelir, zafer şenlikleri başlar. Macar sefiri bunu da bol bol seyreder, Osmanlı zaferlerinin yalnız Garp'te değil, Şark'ta da zaferle sona erdiğini tesbit eder. Ondan sonra Istanbul'a dönülür, müzakere başlar, Fâtih tarafından ilk şart olarak Belgrad yakınında Avala ve Güvercinlik kalelerinin Osmanlılar'a verilmesi ileri sürülür, Macarlar kabul etmez, fakat Fâtih'in isteği, yani Şark'ta sefer devam ederken boş kalan Macar hududuna bir saldırı tehlikesi önlenmiş olur.

XIX. Asrın Büyük Dramı :

MAYERLİNG FACİASI

Mayerling faciasının iki kahramanı Arşidük Rodolphe ve Maria Vetsera.

Yazan : Paul Morand
(Fransız Akademisi üyesi)
Çeviren : M. Ali Kayabal

MAYERLİNG!

Wienerwald surları üzerindeki bu ıssız av koşkü, Mont - Carmelite rahibelerinin dehşetle hatırladıkları bir günahın yuvasıdır. Tuna ovasının kucağındaki bu yer, şen - şakrak Viyana'nın yaslı bir aks-i sadasıdır sanki.

Helenenthal vâdisi, Rus genelkurmayının karargâhını kurduğu Baden'e kadar uzanır. İşte Beethoven, «Dokuzuncu Senfoni» sini bu Helenenthal'de bestelemiş, Marie - Louise de Viyana Kongresi sırasında şenliklere davet edilmemenin utancı içinde, buraya sığınmıştı.

Baden bugün Birinci İmparatorluk çağının kükürt kokan küçük bir içme şehrinden ibarettir. Bir zamanlar Yavru Kartal'ın at oynattığı yollarda, koca turist otobüsleri şimdi hasta taşır.

Mayerling av köşkünün altında, Schubert değirmenlerinin yanında, Helligenkreutz manastırı vardır. Marie Vetsera ebedî uykusunu burada uyur. Soğan başlı çan kulesinin kül rengi yeşilinin, çamların kara - yeşil gölgeliği ile karıştığı yerde... Bir zamanlar akıncı Türkler'in toz duman ettiği eski mezarlar, 1945'te yeni nesil mensubu Barbarlar tarafından darmadağınık edilmiştir. Avluda, altın yaldızlı fenerlerin aydınlattığı barok stili bir çeşme, bir veba salgınının bir gün burada alt edildiğini kulaklara fısıldar.

Manastır, leylâkların arasına gömülmüş gibidir. Hiç bir şeye dokunulmamıştır. Daha da yukarılarda, Arşidük Rodolphe fâciasının cereyan ettiği dekora doğru bir yol uzanır. François - Joseph, dramın bütün delillerini yoketmek emeliyle burasını yerle bir ettikten sonra, yol yeniden yapılmıştır. François - Joseph'in niyeti, bu lânetli yerde taş üstünde taş bırakmamaktı.

Arşidük Rodolphe'un yedi yaşında bir beyaz geyiğe ateş ettiği günden beri, burasının lânetli bir yer haline geldiği herkeste yaygın bir inançtı. Efsaneye göre, böyle geyiğe kurşun sıkan avcı da, eninde sonunda ölürdü. Arşidük, bir avcıdan da ileri, bir nişancıydı. Önüne çıkan kimsenin göz yaşına bakmazdı. Ne Tuna'nın kuşla-

rına, ne Alpler'in dağ keçilerine, ne Gödölö'nün kartallarına, ne de on sekiz yaşındaki körpe bâkirelere acırdı. Bu çılgınca yıkıcılığın ardında, atası II. Philippe'in ölüm zevki ve işkence arzuları, Wittelsbach'ların deliliği yaşardı.

Rodolphe nereye dokunsa, varlığı ile orasını kararturdu. Yaşadığı her yer, ister Hofburg'daki bekâr dairesi, ister Mayerling'deki odası olsun, Edgar Poe'nun korkulu hikâyelerinden birinin dekorunu andırırdı. Kırmızı kadifeden perdeler, abanozdan mobilyalar.

Johann Strauss ünlü «Yıkma Polka» sını Viyana surlarının yokoluşu sırasında değil, her halde Rodolphe'un ölümünden sonra bestelemiş olsa gerek.

SİNİRLİ BİR İNSAN

Elizabeth bir beyazperde imparatoriçesi olsa, oğlu Rodolphe da George Sand veya Eugène Sue'nün romanlarındaki arşidüklere benzer. 1858'de doğmuştu. Kuvvetli bir yapıya sahipti.

Veliaht prensler, çok defa tahtta oturan hükümdarların aksi karakterde olurlar. Baba dizginleri çeker, oğlu mahmuzlar. Biri sağa çeker, diğeri sola. İkisinin de karşılıklı hareketlerini kollayan, birbirlerinden nefret eden, kuvvet kimde ise onu pohpohlayan veya yarının rejimini hazırlayan yardakçıları vardır.

Arşidük Rodolphe da, Françoise - Joseph'in tam zıddıydı. Françoise - Joseph, Matternich'in bir müridiydi. Kötü hislerini güç saklardı. Veliaht prens, gençliğinde bunların yerine ihtiraslarını dışarı kusturan morfini tercih etti.

François - Joseph, Avusturya adlı dev eseri hâlâ tamir etmenin mümkün olacağını sanıyordu. Rodolphe ise, istikbalden ümitsizdi. Avusturya'yı bir aile mülkü gibi yöneten imparator, titiz, şerefli, vicdanlı, soğukkanlı görünüyordu. Rodolphe, sinirli, hasta (belki veremdi, belki de frengili), sathî zekâlı biriydi. Bir - iki morfin iğnesi ile, olan dengesini de kaybedebilirdi. Her şeyde duyguları ile davranırdı. Babası gibi «gedikli çavuş» ruhluydu. Zekâsını, savrukluğunu, karamsarlığını, hürriyet ihtiyacını, kendi kendisini mahvetme arzusunu da annesinden almıştı.

İlkokul ödevlerinde, peygamber gibi şu cümleler yer almıştı: «Kraliyet, gelecek ilk fırtınada yıkılacak büyük bir harabeden başka bir şey değildir.» Fakat o, imparatorluktan da önce çökecektir. Ağır ağır çözülen Avusturya'da, sağlam bir öğrenime ve ona ne kendisini, ne de imparatorluğu yönetmesini öğretebilen elliye yakın öğretmene rağmen, o da pek çabuk eriyecektir.

AŞKLAR VE POLİTİKA

Her konudan bir parmak bal çalmaya meraklı olan Rodolphe, askerî meselelerden sonra şimdi de politika ile ilgilenmektedir. Kötü gençlerle münasebet kurar. Frischhanuer, Futtaki, Szeps gibi demokratlarla sıkı teması vardır. Bunlardan Szeps'in kızı, Paul Clémenceau ile evlenmiştir. Rodolphe da, bu kız sayesinde, 1886'da Georges Clémenceau ile tanışacak, ona Prusya ve Rusya aleyhindeki büyük ve saf projelerinden ve doğuya karşı büyük bir Avusturya - Batı ittifakı tasarısından bahsedecektir. Clémenceau, Alsace - Lorraine Fransa'ya verilmeden, bu rüyanın gerçekleşmesine imkân olmadığı cevabını verecektir.

Veliaht Arşidük, artık düşmanlarının sayısını dahi şaşırmıştır. Sarayda kendisinden nefret edilmekte, Pan - Jermanistler ona sırt çevirmekte, Ballplatz'daki memurlar kendisine diş bilemekte, hattâ parlâmento kürsüsünde dahi tenkitlere uğramaktadır.

Kötü bir koca olarak, Arşidüşes Stéphanie'ye de ıstırap çektirmekte, çılgınca kavgaları sırasında onu öldürmek, sonra da intihar etmekle tehdit etmektedir. Tıpkı annesi gibi, zamanından önce yaşlanan bu adam, ağzından ölüm sözünü eksik etmemektedir. Ölüm, bütün ömrü boyunca yakasını bırakmayacaktır. Hattâ bir gün genç bir artiste kendisiyle beraber ölmeyi teklif etmiş, fakat basit kızcağız reddetmiştir.

Rodolphe, faciadan on yıl önce, 1879'da hazırladığı vasiyetinde şöyle diyordu: «Ben, akrabalarımın çoğundan başka bir yol izledim. Bunun tepkisini her tarafta görüyorum... Bu tepkiyi açığa vuranlar, en amansız düşmanlarımdır...» Siyasî görüşlerini böylece açıkladıktan sonra, başka şeyler de düşünmektedir: «Çok sevdiğim güzel Viyanalı kızlara son bir buse...»

Rodolphe, Levantenler'den, esmerlerden, çingene ve Yahudi kızlarından hoşlanırdı; ama kendisinden yedi yaş küçük sarışın Stéphanie ile evlendi. «Holanda köylüsü» dediği karısı, cazip bir kadın sayılmazdı. Bir kız çocuğu dünyaya getirdikten sonra da, başka çocuk yapamadı. Rodolphe karısından pek çabuk bıktı. Onu kötü yerlere götürmeye başladı. Pernerstroffer adlı milletvekilinin ifadesine göre, «Hepsi soylu kişiler olan serserilik arkadaşları ile geçirdiği bir sefahat âleminden sonra, hepsini alıp karısının odasına götürdü.»

MARIE ORTAYA ÇIKIYOR

Bu sırada Marie Vetsera adında bir genç kızla tanışır. Kızın babası Macar, annesi

Arşidük Rodolphe, Belçika Prensesi Stéphanie ile nişanlı iken.

Rum'dur. Aslen Izmirli olan ailesi, Viyana'ya gelip yerleşmiştir.

Marie 16 yaşındadır. Bu mavi gozlü, esmer güzeli, veliahtın entrikacı kuzini Kontes Larisch Wallersee ile sıkı fıkı dosttur. Aralarındaki aşkı da o korükleyecektir. Koruyucusu İmparatoriçe hakkında ağır ithamlarla dolu bir de kitap yazan bu kadın, Marie'yi 1887'de Rodolphe'a tanıştırır.

Genç kız o zamana kadar Arşiduk'ün yanına sokulmak fırsatını hiç bulamamıştır, ama bütün Viyanalı kızlar gibi, gizliden gizliye onu sevmektedir. Ve bu hislerini Rodolphe'a iletmekten de geri kalmaz.

Sevgililer önce baloda, sonra Prater'de, daha sonra da sözde «gizlice» Hofburg'da buluşurlar. Daha doğrusu onlar bu işin gizli olduğunu sanmaktadırlar. Aslında Rodolphe'un Hofburg'da, meşru karısının dairesinin hemen karşısında, evlendikten sonra da muhafaza ettiği garsoniyeri, hiç kimse için bir sır değildir.

Kısa bir süre sonra, 13 ocak 1889'da Marie'nin Rodolphe'un metresi olduğunu bilenler, sadık hizmetkârları arabacı Bratfisch ve uşağı Loschek'den çok daha kalabalıktır. İmparator François - Joseph de kısa zamanda bu münasebeti öğrenmiş, derken butün saray olayı işitmiştir.

Marie Vetsera daha önce de bir aşk hayatı yaşamış, Kahire'de bir İngiliz subayına kendisini teslim etmiştir, ama ruhen bâkiredir. Arşidük, genç kızdan ilk aşk mektuplarını aldığı zaman, bu gönül oyunu kendisini eğlendirmiştir. Faslılar sokağında oturan genç kızı, arabacısını göndertip Hofburg'a getirtmiş, uşağı ile içeri aldırmıştır.

Bütün Viyana olaydan haberdardır. Marie bir gün operada baştan aşağı mücevherlerle donanmış olarak görünür. Localardan herkes ona bakmaktadır. Stéphanie de dürbünüyle onu süzer. Rodolphe, kuzininin kulağına fısıldar: «Gerçek bir küçük şeytan bu!» Marie'nin annesi Baron Vetsera memnundur, fakat hiç bir şey bilmiyormuş gibi davranır. Aslında gayesi, veliahtın ilk evliliğini iptâl ettirdikten sonra, kızını ona vermektir.

Bir gün kızı saçlarını yıkayacağı bahanesiyle galaya gitmez ve annesiyle babası dışarı çıkar çıkmaz, kendisi de aşk randevusuna koşar. Baron buna da göz yumar.

Vetsera'lar, diplomatların oturduğu semtte, Salesiens sokağında, bir küçük saray satın almışlardır. Anne göz alıcı münasebetler kurarak, sosyetede sivrilmek istemektedir.

SARAYDA SKANDAL

27 ocak 1889 günü, Viyana'daki Alman sefiri Prens Henri de Reuss, II. Wilhelm'in doğum günü münasebetiyle bir suare tertiplemiştir. Davetliler, törene gelmeyen İmparatoriçe'nin yerine, Arşidüşes Stéphanie'yi selâmlamaktadır. Marie ise, Arşidüşese refakat eden Rodolphe'tan bir an bile gözlerini ayırmamaktadır.

Gururdan çılgın hale gelen Marie Vet-

Mayerling faciasına sahne olan av köşkü.

sera, Stéphanie'nin karşısında eğilip reverans yapmayı reddeder. Ancak annesinin zorlaması ile, Rodolphe'un eşinin karşısında diz çöker. İki kadın, «Birbirlerine saldırmaya hazır iki dişi kaplan gibi» birbirlerini süzerler. Skandal o kadar gözler önünde cereyan eder ki, hemen ertesi günü Arşidük, İmparator tarafından çağrılır.

28 ocak 1889 günü baba ile oğul arasında cereyan eden uzun görüşme sırasında neler olup bitmişti? Bunu kesin şekilde öğrenmek asla mümkün olamadı. Belki de şöyle bir konuşma geçti:

— Seni sevdiği söylenen bir genç kız, dün gece yabancı bir sefarethanede, karına ve karının şahsında bütün ailemize hakaret etmek cüretinde bulunmuş.

— Bu işte benim hiç bir rolüm yok.

— Sen evlisin ve o genç kızdan da yaşça çok daha büyüksün. Ben seni sorumlu tutarım.

Kavga bundan sonra şiddetlenir. François - Joseph oğluna, veliahtlık durumunu berbat ettiğini söyler.

Acaba İmparator, genç adamdan Marie ile olan münasebete son vermesini istemiş midir? Olabilir (Rivayete göre ertesi gün İmparator, İmparatoriçeye, «Vetsera'yı bir daha görmesini menettim,» demiştir). Tarihçi Tschuppi ise, Rodolphe'un, Marie'yi terk edeceğine dair babasına söz verdiğini, fakat ertesi akşam onunla son bir defa buluşmak için bir izin koparttığını teyid etmektedir.

François - Joseph'in oğluna karşı başka öfkeleri de var mıdır? Çünkü Arşidük Rodolphe'un, kendisini Macaristan kralı seçtirmek teşebbüsü herkesçe bilinmektedir.

«BAŞIMA BİR ŞEY GELİRSE...»

Her ne hal ise, baba ile oğul arasındaki tartışma çok şiddetli geçmiş olmalı ki, yaveri General Margutti, imparatorun görüşmeden sonra yarı baygın bir vaziyette bulunduğunu açıklamıştır.

Muhakkak olan, imparatorun yanından ayrıldığı sırada, arşidükün intihara karar verdiğidir. Marie Larisch hâtıralarında (ki bunların doğruluğu hakkında ciddî şüpheler mevcuttur), Rodolphe'un kendisini Grand Hotel'e çağırttığı ve burada bazı önemli belgeleri kendisine teslim etmek istediği yazılıdır. Bu, Kont Etienne Karolyi'nin hazırladığı bir komplo olamaz mıydı? (Karolyi'ler, Habsbourg'lar için daima meşum olmuşlardır). Rodolphe, Marie Larische'e:

— Başıma bir şey gelecek olursa, bu belgeleri almak için bir adam sana başvuracak, demiştir. Sen de hepsini ona verirsin. Parola, «Bivo» dur.

Marie Larische, daha sonra belgeleri almak için gelen esrarengiz ziyaretçinin, Arşidük Jean de Toscane olduğunu ve tebdili kıyafetine rağmen onu tanıdığını söyleyecektir.

Bu andan itibaren Rodolphe'un izi kaybolmaktadır. Hofburg'un mâbeyincisi, arşidükün o geceyi dairesinde, Mitzi Kaspar adlı, manevralara bile götürdüğü bir artistle geçirdiğini teyid etmiştir. Bazı tarihçiler ise bunu reddetmekte ve Rodolphe'un, Almanya sefarethanesindeki suaredeh sonra ortadan hemen kaybolduğunu ileri sürmektedirler. Aslında hiç kimse, 28 ocak günü, sabah saat 11'de Hofborg'dan ayrıldıktan sonra, Rodolphe'un nereye gittiğini bilmemektedir. Ayrıca esrarengiz bir telgraf da arşidükün hareketini tâcil etmiştir...

FACİA BAŞLIYOR

Marie de aynı saatlerde annesinin, babasının evinden ayrılacak ve bir daha geri dönmeyecektir. Genç kız bir daha ancak Mayerling'de, ziyareti için her şeyin hazırlandığı yerde bulunacaktır.

O gün öğleden sonra fâcia düğümlenmek üzeredir. Rodolphe intihara karar vermiştir, ama aşk uğruna değil. Bu kararı başka bir sebepten dolayı almıştır. O, Marie'yi asla sevmemiştir. Nitekim La Larische'e, genç kızla arasındaki münasebeti kesmek istediğini, fakat «Onu bir hamlede silkeleyip atmak istemediğini» söylememiş midir? Dedikodulara göre, Rodolphe aslında bir Rus prensesini sevmektedir.

Kuzinine bahsettiği «dayanılmaz bir durum», acaba Budapeşte'deki Macar dostlarına ihaneti, onları terk etmesi midir? Yoksa müessif bazı malî oyunlara mı kendini kaptırmıştır? Bilinen şey, Rodolphe'un projesinden, kesin karara vardıktan sonra Marie'ye bahsettiğidir. Kızdan sadece ve bencil bir davranışla «işini kolaylaştırmasını» ve ölüm yolunda kendisine eşlik etmesini istemiştir.

Genç kız da bunu çok tabiî bir şekilde kabul etmiştir. Tıpkı Shakespeare'in kadın kahramanları gibi, sevgilisi bundan sonra sadece kendisine ait olsun diye! Artık vücudunu ona ilk defa teslim ettiği gece, «İkimiz de kendimizi kaybettik; vücut ve ruh olarak birbirimize aitiz,» diyen heyecanlı kız değildir.

Marie Vetsera şimdi son derece sakin, kararlı, şuurludur. Arkadaşı La Larische'e, bir gün arşidük'ün hediyesi bir sigara kutusu göstermişti. Bunun üzerinde şunlar yazılıydı: «Mutlu tarih için teşekkürler, 13 ocak 1889». 18 ocakta da vasiyetnâmesini yazmıştır. Birkaç gün sonra fotoğrafları çekilirken, «Bunlar son fotoğraflarım olacak» demiştir.

Rodolphe da annesine, karısına, kızkardeşine veda mektuplarını yazar. Yalnız babasına mektup yazmayacaktır. Ancak annesine yazdığı mektupta şöyle bir cümle vardır: «Onun oğlu olmaya lâyık olmadığımı çok iyi biliyorum.»

Stéphanie'ye de şu satırları karalamıştır: «Benim varlığımdan ve başına dert oluşumdan kurtuluyorsun.» Valérie'ye yazdığı mektupta da, garip bir cümle dikkati çeker: «Arzum hilâfına ölüyorum!» Bu cümle hiç bir zaman izah edilemiyecektir.

Bu cümle, ardından Rodolphe'un, Viyana'yı pek çabuk terk etmesine sebep olan ilk telgraf, sonra Szeps'le aralarında geçen iki görüşme, nihayet fâcia akşamı Mayerling'e gelen ikinci telgraf, fâciayı örten esrar perdesini daha da kalınlaştırmaktadır.

Arşidük, av köşküne geldiğinde, Marie kendisini birinci katta beklemektedir. Yanlarında iki samimî arkadaşı, Philippe de Coburg ile Kont Hoyos'tan başka kimse yoktur. Rodolphe nezle olduğu için, onlar yalnız başlarına ava çıkmışlardı. Avdan sonra Viyana'da, imparatorun sofrasında yemek yiyecek olan Prens Coburg, çayını içip gider. Köşkün etrafında nöbet tutan köylü kılığındaki polisler, prensin gittiğini görmüşlerdir.

Rodolphe biraz sonra karısına bir telgraf çekerek, Hofburg'a dönmeyeceğini bildirir. Hoyos'la beraber yemek yer. Yemekten sonra sadık Bratfische gelir ve her zamanki gibi Tirol şarkıları söyleyerek efendisini eğlendirir. Bu arada en sevdiği şarkı olan «Bir tek Viyana vardır»ı da okur.

İNTİHAR NASIL OLDU?

Rodolphe nihayet Marie Vetsera'nın kendisini beklediği daireye çekilir. Genç kız da annesine mektup yazmaktadır: «Şimdi ikimiz de öbür dünyanın nasıl olduğunu çok merak ediyoruz... Beni affedin, aşka daha fazla tahammül edemedim...» Başka mektuplar da yazar. Meselâ ablasına şunu haber verir: «Çok mesut olacağım...» Bir küllüğün üzerinde de mor mürekkeple yazılmış şu kelimeler okunacaktır: «Zehir yerine tabanca, böylesi çok daha emin!»

Rodolphe acaba kader yoldaşını öldürmek için uyumasını mı beklemiştir, yoksa onu, kollarının arasına alıp, bir yandan da tabancasını şakağına mı dayamıştır?

Rodolphe, genç kızın cesedinin yüzünü bir yastıkla örttükten sonra, beraber yattıkları yataktan aşağı iner. Odasından çı-

kıp, Loschek'e, her ne sebeple olursa olsun, hattâ imparator dahilî telgrafla arasa bile, rahatsız edilmemesini haber verir. Ertesi sabah kahvaltısının ve arabasının saat altı buçukta hazır edilmesini emreder.

Sonra ıslık çalarak dairesine döner. Koltuklardan birine oturup, arkadaşı Sgozyeny ile uşağına hitaben son talimatını yazar: Viyana'ya telgraf çekilmesin, yakındaki bir manastırdan bir rahip çağrılsın diye...

Arşidük daha sonra bir kadeh konyak doldurur, (kadeh cesedin yanında, yarı dolu olarak bulunacaktır). Bir de ayna alıp, tabancasının namlusunu sıkı sıkı sağ şakağına dayar. Bir ayna nişan alıyormuş gibi, eli bile titremeden... Gerçek bir Habsburg olarak, tıpkı Meksikalı idam mangasının karşısındaki amcası Maximilian gibi, ölüme gözünü dahi kırpmadan bakar.

Rodolphe'un beyni parça parça olmuştur. Şampanya şişelerinin mantarlarından sonra, şimdi de tabanca patlatmaktadır...

Sabah uşağı odanın kapısını kapalı bulur. Açılması için boşuna vurur. Sonra panige kapılıp, Kont Hoyos'u uyandırmaya koşar. İkisi birlikte, saat sekizde Cobourg'un dönmesini beklemeyi kararlaştırırlar. Sonra üçü birlikte kapıyı baltalarla parçalayıp içeri girerler. Bu sırada av boruları çalmaktadır...

«ÇOK KÖTÜ BİR HABER...»

Hoyos derhal gara koşar. Geçecek ilk tren, Trieste - Viyana ekspresidir. Gar şefi, katarı durdurmayı reddeder. Bunun üzerine Hoyos, adamın kulağına fısıldar: «Kronprinz (veliaht prens) öldü!»

Hoyos, Viyana'ya varır varmaz önce Hofburg'a koşup, saray nazırı Bombelles'i, sonra Kont Pear'i ziyaret eder.

Daha sonra Baron Nopsca ile beraber, imparatoriçenin yanına gider. İda de Ferenczi'ye durumu haber verir. İda titreyerek içeri girmiştir. Elizabeth bu sırada Eski Yunanca'dan kendisine okunan Homer'i dinlemektedir. Bir yandan da nedimeleri saçlarını taramaktadır. Nopsca söze başlar:

— Majesteleri için çok kötü bir haber var efendim...

Oğullarının ölümünü, François - Joseph'e, Elizabeth haber verecektir. Fakat kimse olayın teferrüatı hakkında bir şey söyleyecek durumda değildir. Kaza mı? Zehirlenme mi? Hoyos, Mayerling'den ayrıldığı sırada, oda henüz karanlıktır. Sadece masanın üzerinde yarı dolu bir kadeh gördüğünü hatırlamaktadır.

İmparatoriçe, kocasının yanına tek başına girmiştir. Daha sonra Madam Schratt'ı da çağırtır. İmparatorun bu kötü habere tahammülü için aslında ikisi bile azdır. François - Joseph, «Hiç bir şey beni böyle yıkamazdı,» diye inler. Bu arada teşkil edilen bir doktorlar heyeti, derhal Mayerling'e hareket eder.

Birkaç saat sonra gazetelerin ilk baskıları satışa çıkmıştır. Fâcia haberi gazetelerde yer almaktadır (Çünkü Mayerling garındaki şef, çenesini tutmayı bilmemiştir). Güney Demiryolları, Rothschild'lere aittir ve şef onlara telgrafla durumu duyurmuştur. Gazetelerin bir kısmına göre, bu bir av kazası, diğerlerine göre suikast, bazılarına göre de bir çılgınlık ânının sonucudur.

Polis bu ilk baskıları derhal toplatır. Bunun üzerine akla hayale gelmeyen söylentiler dolaşmaya başlar: Marie Vetsera hâmileydi... Marie Vetsera, arşidükün sevgilisinin kızkardeşiydi... İlk ateş eden, Marie Vetsera'dır... Rodolphe bir sefahat âlemi sırasında, başına şişeyle vurularak öldürülmüştür... Papa, evliliğini iptâl etmeye yanaşmadığı için, Arşidük intihar etmiştir, vb...

Saray tam bir panik halindedir. Bütün resm-i kabuller iptâl edilir. İmparator, diğer devlet başkanlarına telgrafla olayı duyurur. Ölümün «Muhtemelen apopleksiden ileri geldiğini» söyler. Ertesi gün, 31 ocak 1889'da, doktorlar raporlarında ölüm sebebini şöyle açıklarlar: «Çifte intihar!»

Rodolphe, cesedinin Heiligenkreutz manastırında, Marie'nin yanında toprağa verilmesini vasiyet etmiştir. Ama ceset Hofburg'a getirilir.

İmparator bütün ıstırabına rağmen, öfkesini de güç saklamaktadır. «Rodolphe bir terzi çırağı gibi öldü!» demekten kendini alamaz. Habsbourg'ların damarlarındaki kan, kötü bir melodramın son perdesinde dahi yüzlerini kızartacak cinsten değildir. Marie Vetsera bizi duygulandırabilir, gerçekten Juliette'in mezarına lâyık olabilir, ama Rodolphe'a gelince, o, zavallı ve başarısız bir romantikten başka bir şey değildir. Kendisini sempatik göstermeye bile yeterli olmayan bir fâcia oynamıştır.

Marie'nin annesi Baron Vetsera, doğru polis müdürüne koşmuştur. Kızı Marie üç günden beri kayıptır. Acaba nerededir? Polis müdürü bir şey söylemek istemez. Baronu, Hofburg'a gönderir. O da gidip Madam Schratt'ı bulur ve onun sayesinde imparatoriçeden bir görüşme izni koparır.

Arşidükün cenazesi 5 şubat günü kaldırılır. İmparatoriçe Elizabeth, ıstırabını teşhir etmemek için, cenazeye katılmaz.

Arşidük Rodolphe, ölüm yatağında.

Her gün «Beyazlı Kadın»ın ziyaretini bekleyen Elizabeth, Rodolphe'u affetmiştir, anlamıştır, ama mazur görmez. Oğlu da kendi soyundandır. Kendisi gibi bir asîdir. İsyanını da sonuna kadar götürmüştür. Kilisenin sıcak salonunda, arşidükün cesedindeki balmumu maske, âdeta bir başka çöküntü yüzünden ter dökmektedir.

9 şubat günü gözüne uyku girmeyen ve ıstırabına daha fazla tahammül edemeyen Elizabeth, gece yarısı yatağından kalkar. Hofburg'un haddinden fazla ısıtılmış koridorlarında boğulacak gibidir. Hiç kimse sarayın mahzenlerinde uyuyan oğlunun gölgesiyle gidip konuşmasına engel olamıyacaktır.

İmparatoriçe kendisini mahzene götürtür. Rahiplerden, lâhit kapısının açılmasını ister. Kapıya bakan rahip, kendisini güç tanır. Peşinde bir meşale, Elizabeth beyaz badanalı kubbelerin altında, kara gölgesine bakarak inler:

— Rodolphe! Rodolphe!.

KAÇIRILAN CESET

Mayerling'de kış gecesi çok geç sona ermiştir. Saat sabahın dördü olduğu halde, etraf hâlâ karanlıktır. Av köşkünün önünde bir kızak beklemektedir. Sonra birden garip bir şey görünür: Marie Vetsera, sanki birden canlanmış, yeniden hayata dönmüş gibi, amcası Alexandre Baltazzi ve Viyana Polis Müdürü Kont Stockau'nun arasında, ayaktadır. İki adam gece gelmişlerdir. Marie'yi arabaya yerleştirir, aralarına alırlar.

Arabacı atları kamçılar. Kar fırtınası altında kızak yola koyulur. Heiligenkreutz manastırına gitmektedirler. Marie iki erkeğin arasında dimdik ve hareketsizdir. Bir sopaya bağlanmış ceset, gece saat onda acele giydirilmiştir ve bir çocuğu andırmaktadır. Karanlıkta ve kar tanecikleri arasında sallanmaktadır. Kâh birinin omuzuna, kâh diğerinin kucağına, olduğu gibi yıkılmaktadır.

Bu ayaklanan hayalet, âdeta tarihe mal olduğu için gururludur. Hattâ bir rezaletin kapı aralığından geçerek bile olsa. Toprak o kadar serttir ki, mezar dahi kazılamamıştır. Toprak bu kadar genç bir cesedi sinesine almayı âdeta reddetmektedir.

Fâcianın içyüzünü kesin olarak yedi kişi öğrenmiştir: İmparator, Elizabeth, Kont Hoyos, Bratfisch, Loschek, Başbakan Taaffe, Dışişlerinden bir memur, arşidükün samimî arkadaşı Sgozyeny. Fakat bunların hiç biri konuşmayacaktır.

Hadice Sultan'ın Aşk Mektupları

Yayınlayan : Niyazi Ahmet Banoğlu

HADİCE Sultan, kocası Vâsıf Paşa'yı asla sevmemekte, fakat padişahın emri olduğu için ondan ayrılmasına da imkân bulunmamaktadır. Bundan sonra da sevmiyecek, sadece Kemaleddin Paşa için yaşıyacaktır.

Kemaleddin Paşa'nın geçirdiği aşk buhranı, kendisini yatağa düşürmüş, pencereye çıkamaz olmuştu ama, gene mektup yazıyor, pencereye sürüklenerek sevgilisini görüyordu. Bu devrede yazdığı mektuplar hem acıklı, hem de acındırıcıdır:

Efendiciğim, yüzünüzü görmekten mahrum kalalı üç gün oluyor. Aylarca yataklarda kalmış ümitsiz hastalardan fazla mâneviyatım perişan olmuş. Ah, ne kalbimde, ne dimağımda takat kaldı. Bu ne acı mahrumiyet yâ Rabbi. Yüzüme bakanlar, ellerini dudaklarına götürüyor. Bu sabah sendeleye sendeleye melekciğimi görmek için pencere önüne kadar geldim. Yarım saat bekledim. Ah nasipsizlik. Büyük bir gariplik hissettim. Nurlu yüzünüzün bir zerresi beni mesut edecekti. Hüsran ve hicranın zehirli acılıkları içinde kara bahtıma nefret ederek tekrar kendimi yatağıma attım. Bu çarpılmanın verdiği ıstırabı yenebilirsem güzel yüzünüze secde edebilmeyi temenni ediyorum. Benim sevgili velinimetim, eğer talilime hükmedebilirsem, bütün ömrüm ayaklarınızın önüne serilecektir. Merhamet edin efendiciğim, efendiciğim, canım meleğim, bir defa merhametle yüzüme bakmanız bana hayattır, ışıktır, rüzgârdır. Ayaklarınızı öperim velinimetim, efendiciğim.

Kısa bir mektup, Kemaleddin Paşa'nın zaman zaman kendini kaybedecek derecelere geldiğini açıklamaktadır:

Efendiciğim,

Yatağımın içinde hasretinle meyus yatıyorum. Haberim yok, gece hekim getirmişler. Sabahleyin çok hastasın dediler. Kendimi yataktan atıp penceremin önüne gelmek istediysem de, olduğum yerde kaldım. Ne acıklı, ne acıklı yâ Rabbi. Billâhilâzim, biraz yürümeye kaadir olsam kimseyi dinlemem, hemen melekciğimi görmek için pencereye, mümkünse bahçeye gelirim. Ah, sevgili velinimetime hasret gidersem, aman aman bana acı Allah'ım, ayaklarınızı öperim sevgili melekciğim, efendim.

Hasret yatağında inleyen
sadık kulunuz: Kemal

Kemaleddin Paşa'nın 50'ye yakın aşk mektubunda yanıp çırpınmalar devam

edip gider. Bütün kelimelerinde hasret, tahammül edilmez hisler ve ne pahasına olursa olsun Hadice Sultan'a sahip olma arzusu.. Nur akan yüzü karşısında erimektedir.. Hadice Sultan öyle bir mıknatıstır ki, çekiyor, çekiyor: «Dün gece sabaha kadar bir buhran içinde, iniltilerle ve ateşler içinde yandım, kavruldum...», «Meleğime karşı hayatımı tarife nasıl söz bulabilirim. İlâhî bir sevdanın anlatılması ruhsuz kelimelere sığar mı ki? Hiç konuşmasam aşkımı belki daha iyi ifade edebilirim.»

Bu yanıp tutuşmalardan sonra sevgilisine bâzan kısa bir zaman, bâzan uzun bir müddet kavuşmak için gene çırpınıyor, aşkının daha fazla arttığını haykırıyor:

Dün gece huzurunuzda nail olduğum birkaç dakika süren mesud hayatın hazzı ile sabaha kadar kendimden geçmiş bir halde mâna âleminde yaşadım.»

Kemaleddin Paşa, gizli yollardan sevgilisinin köşküne girdiği gibi, İstanbul'un mesirelerinde de buluşmak veya uzaktan görmek imkânlarını hazırlıyor, muvaffak da oluyordu:

Efendiciğim, bu gün pazar, hava gamlı ise de, yağmur devam etmezse bahar içinde güzelce bir gün sayılabilir. Kâğıthane'ye kadar bir gezinti yapmanızı rica ve istirham etsem kabul eder misiniz velinimetim?

Tabiî Hadice Sultan kabul ediyor, Kemaleddin Paşa daha önce giderek kararlaştırdıkları yerde buluşuyorlar.

Gene Kemaleddin Paşa'nın bir mektubundan öğreniyoruz ki, yanyana olan konaklar arasında gizli bir yol yapabilmek için bazı tadilât yaptırıyorlar:

Bahçenizin yakınında sokağa uzayan bizim duvarın ötesindeki kapının kaldırılması ve buranın kapatılması hakkındaki fermanınızı hızla yerine getirmesi için mühendise emir verdim. Bu yapıldığı zaman başka gözlere perde gerilmiş olacağından...

Kemal Paşa'nın sevgilisine mektuptan başka hediyeler de gönderebildiğini gene mektuplardan öğreniyoruz:

Bu akşam saat on ikiden sonra efendiciğime mahsus Avrupa'dan gelen konyaktan dört şişe takdim edeceğim. Dün akşam döndüğüm diğer yerden sicimle şişeleri yere kadar indirmek kolay olacağından, o saatlerde bir kimsenin gelip almasını ferman buyurmanızı istirham eylerim.»

Başka bir mektuptan:

«Efendim melekçiğim, geçen gece

Tarih boyunca büyük aşklara sahne olan Boğaziçi'nin Beşiktaş sırtlarından görünüşünü tesbit eden bir gravür.

kullanmanızı rica ettiğim Rami şurubunu takdim ediyorum. Kullanılışı, lüzumuna göre günde üçten, altı tatlı kaşığına kadar, yemeklerden en az bir saat evvel, yahut iki, üç saat sonra biraz suda, sütte, çayda yahut sade alınmalıdır.»

Bu satırlar gösteriyor ki, Kemaleddin Paşa, gizli yollardan Hadice Sultan'ın sarayına girmekte, istediklerini de göndermektedir. Tabiî, bunları yapabilmek için iki tarafta da bu işlerle vazifelendirilmiş uşaklar vardır.

•

Hadice Sultan'ın mektuplarını okuduğumuz zaman bu dramatik aşkın çözüm noktasını bulacağız, fakat Kemaleddin Paşa'nın mektuplarından öğrendiklerimizin ayrı bir mânası vardır, Kemaleddin Paşa hakikaten sevmektedir ve bu sevgisi uğruna hattâ karısı olan Abdülhamid'in kızı Naîme Sultan'ı bile zehirlemeyi göze almıştır. Ama 31 yaşında sevemeyeceği bir insanla evlendirilen ve babası insanlardan, tabiattan uzak, zindan hayatı yaşayan eski bir padişahın kızı olarak, Hadice Sultan, Kemaleddin Paşa'nın en samimî hislerine rağmen samimî olamazdı, olamadığını da ileride en canlı misalî ile göreceğiz.

Kemaleddin Paşa'nın birkaç mektubundan öğrendiğimiz bir nokta çok mühimdir. Hadice Sultan, kendisine bir rakibin mevcut olmasına tahammül edemiyeceğini sevgilisine yazmış veya söylemiştir. Rakip mâlum, Sultan Hamid'in kızı Naîme Sultan.. Bakın Kemaleddin Paşa bu hususta ne diyor:

«Ah efendim, melekciğim, dünyada sizin üstün yaradılışınız karşısında size bir rakip tasavvur edebiliyor musunuz? Hem benim kalbim, ruhum, muhabbetim efendiciğime açıktır. Gönlümde hiç bir eser yoktur ki tesir edeni siz olmayasınız.

Kemaleddin Paşa, bu satırları yazdığı mektubunda diyor ki: «Yarın akşam gelmeme müsaade ediyorsunuz, fakat ben, bütün hademeleri ayarladım, bu akşam gelmemde hiç bir mahzur yoktur. Sevgime ve namusuma yemin ederim ki düşünebildiğim tedbirler hep efendiciğim içindir.»

Hadice Sultan'ın kocası, karısından her zaman kötü muamele gördüğü için: «Ben artık gelmiyeceğim» diye köşkten çıkar, doğru Sultan Hamid'e giderek dert yanar, fakat Abdülhamid'in emri ile tekrar karısı Hadice Sultan'ın yanına dönerdi. Hadice Sultan ise, kocası Vâsıf Paşa'nın evinden, gelmiyeceğim diye çıktığını hemen sevgilisine bir müjde olarak bildirirdi! Kemaleddin Paşa'nın mektubundan birkaç satır:

«Bir daha gelmiyeceğim demesi bağlılığın kopması demek değil midir? Ya tekrar gelirse nasıl hareket buyurulur? Ya kulunuz nasıl tahammül edebilirim?»

Demek ki Kemaleddin Paşa da Hadice Sultan'ın kocası Vâsıf Paşa'yı kıskanmakta, onu rakip görmektedir. Kemaleddin Paşa, artık Hadice Sultan'a sahip olmaya karar vermiştir:

Güneşin hayata ne kadar tesiri varsa siz bana o kadar tesirlisiniz. Dünyanın elemini bir tarafa atalım, sizde o kadar merhamet, kulunuzda bu derece muhabbet varken nerede olsa, ne vakit olsa bahtiyar oluruz. Allah'ın rahmeti neye yetmez. Dünyada ne kadar imkânsız görülen tasavvurlar mümkün olmuştur.

•

Bir ara Hadice Sultan rahatsızlanıyor, yatağa düşüyor ve Kemaleddin Paşa onu göremiyor. İşte bu durum karşısında yazdığı mektuptan birkaç satır:

Bütün bu inlemem ve kıvranmalarım hep o canıma kast eden hasretiniz içindir. Geçirdiğim şu iki gün bana o kadar dayanılmaz geldi ki, tekmil vücudum ölüm halindeki insanın titremeleri gibi perişan oldu. Yaşayabilmesi için bir yudum havaya ağız açan, ıstırap çekenler gibi rahatsızlığınızın vicdanıma yaptığı tesirle sarayınızın üç cephesini saatlerce tapınır gibi gözledim, sizi göremedim. Gözlerim kararıncaya kadar sebat ettim, müyesser olamadı. Sonsuz bir hüzün içinde yanınıza can atmak istedim, o hiç mümkün olamadı. Sabah ağarıncaya kadar humma nöbeti geçirir gibi bekledim.

Ah, ah, siz aşk mâbudu, ben aşk esiri. Siz yaratan, ben yaratılan, siz var eden, ben var olan... Aşk, yaratılanı yaratana tapındırır bir kuvvettir ki, insanlara hayat verir. Tapınılan ile tapan arasındaki engeli ortadan kaldırmak elinizdedir. Her halde güzelim efendiciğim, şu yaratıklar içinde birinin çıkarılması lâzım ki saadetin ahengi vücut bulsun. Ya engel olan, yahut tapınan yahut da hayat aşılayan aşk ortadan kalkarsa, âşık da perişan olur. Engel ortadan kalkarsa bilmem ne olur, âşık mı sevinir, yoksa aşka tapan mı teessür içinde kalır? Her halde bilirim ki tapınan mahv olursa, aşk ağlar.

Hadice Sultan'ın amcası Sultan Hamid'in veliahtlığı sırasında çekilmiş bir fotoğrafı.

Sultan Hamid'e sunulan yukarıdaki mektuplar dışında üç mektup daha varmış ki, bunların kopyaları alınamamış Yıldız Sarayı'ndan alınmış ve elimizde bulunan defterde, Kemaleddin Paşa'nın mektupları altında şu satırlar yazılmış bulunuyor:

«Kemaleddin'in üç mektubu daha vardı, suretini almaya muvaffak olamaksızın takdim kılınmıştır.»

HADİCE SULTAN'IN MEKTUPLARI

Hadice Sultan, her yeni mektubunda his ve fikirlerini daha çok açıklıyor:

Mektubunuzu okudum. Fikir ve arzularınızın hepsi bana olan aşk ve muhabbetinizden geliyor. Bunun için sevinmemekliğim kabil değil, teşekkürler ederim.

Ömrüm efendim, evet buyurduğunuz gibi doktora verdiğim emirleri, onun şüphesini uyandırmadan neticelendirmek muvaffakıyettir. Lâkin beni affediniz, bu fikrimde mâzurum. O gayet müvesvis, hain, müfteri, cür'etli bir adamdır. Zât-ı şâhâne'ye, kendisini çok dürüst bir insan tanıtmış, her ne söylerse itimat olunuyor. Bir şüphe, husumetini uyandıracak bir hareketim, beni mahveder. Mevki ve haysiyetime lâyık olmayan bir muameleye baş vurur, ebediyyen birbirimize hasret kalacak bir hâle uğratır. Ama bu korkum yaşadığımız bu günler içindir, gelecek için değildir.

Büsbütün ayrı yaşamak, ah benim de en şiddetli arzum zaten bu değil midir? Fakat böyle bir şey açık bir sebep olmayınca nasıl olur? İsmim ve haysiyetim de mahvolur. Bir hâdise olursa, padişah ikimizi de sorguya çeker. Ben ne diyeceğim? Ne desem tabiatiyle o hak kazanacak, çünkü ben ayrı yaşamak isteyeceğim ama ortada görünür bir hâl yok ki... Maamafih, kendisi çok terbiyesizdir, haysiyetime dokunur bir şey yaparsa onu vesile sayarak ayrılabilirim. Öyle bir vesileyi ise hayli zamandır dört gözle beklemekteyim. Hâsılı sevdiğim, bu günkü halde hakkımızda en hayırlı yol bu hâlimizin devamıdır. Gerek ölümü, gerek ayrılmamız bize zarardan baş-

ka fayda getiremiyeceğini sureti kat'iyyede arzederim. Ölse, beni evlenmeye zorlarlar, tabiî kabul etmiyeceğim. Sonra ne yapacak? Ya Yıldız'a alıp oturtacak, yabut köşklerden birini oturmama tahsis edecek. Kaabil değil ki emin olduğu bir erkeğin nikâhında olmayınca pederimin sağlığında beni şimdiki halde burada böyle serbest bıraksın. Kaabil değil. Allah'a sığınırım. Böyle bir hale uğradığımızda seni nerede bulacağım? Hayat iksiri dolu mektuplarını ne vasıta ile alacağım? Bunlardan mahrum kalırsam ben nasıl yaşarım?

Bu mektup birçok sırları ele vermektedir. İki âşık, Vâsıf Paşa'yı bile zehirliyerek öldürmeyi düşünmüşlerdir, fakat Hadice Sultan bunun da kendilerini kurtarmıyacağı kanaatindedir.

Hadice Sultan da muhakkak buhranlar geçirmektedir. Bir mektubu, belki Kemaleddin Paşa'yı biraz teskin etmek için aşkın, daha doğrusu kendi aşklarının tahlilini yapmaktadır:

Canımdan aziz ve kıymetli
Kemalciğim,

Gayet ciddî ve derin düşündüm. Kalbimi, fikir ve hislerimi size tamamiyle doğruca anlatacağım.

Sizi son derecede ciddî ve şiddetli bir aşk ve muhabbetle seviyorum. Kalbimde yanıp tutuşan bu aşkın azalmasına imkân yoktur. Fakat bu şiddetli aşkımdan da çekiniyorum, korkuyorum. «Vuslat, aşkın mezarıdır». Bu mısra pek doğru ve hakikattir. Beni seviyorsunuz, muhabbetinizden asla şüphem yoktur. Fakat zamanla bugünkü aşkınızın azalmamasına imkân yoktur. Şimdi aramızdaki şiddetli sevgi birbirimizden uzak olmamızdan ve hicrandan ileri geliyor. Ben her cefaya ve felâkete tahammül ederim, fakat sevdiğim bir kimse tarafından gördüğüm muhabbet ve muamelenin değişmesine katlanamam. Benim için en büyük felâket sevdiğimin muhabbetinde göreceğim azalmadır. Bence hasret, hicran saadettir. Aşkın ve muhabbetin devamı hicran ve uzak kalmakla mümkündür. Malik olmak aşkı mahveder, öldürür. Ben ise yaşadığım aşkın lezzetli ile ömrümün sonuna kadar yaşamak isterim. Bu düşüncelerime siz şu cevabı vereceksiniz:

— Hayır yanılıyorsun, bu düşünce-

Bugün Harp Akademisi olan Yıldız sarayından bir görünüş. Olaylar sırasında Sultan Hamid burada oturuyordu.

rin tamamiyle yanlıştır. Benim sana olan aşk ve muhabbetim sana sahip olmakla devam eder: Bu cevabınız doğrudur, fakat şimdi öyle sanıyorsunuz. Ama zannettiğiniz gibi olamaz. Daha gençsiniz ve erkeksiniz, gayet hassas, şair yaradılıştasınız. Sizin yaradılıştaki erkekler çok şiddetle severler. Fakat bu sevgileri ömürlerinin sonuna kadar devam etmez. On beş sene sonra saçlarım ağaracak, yüzümü ihtiyarlık alâmetleri saracak, hâsılı sevilemiyecek hâle geleceğim. O zaman bu gün bana olan sevginiz kalacak mı? Hayır, tabiî kalmıyacak. Sonra ihtimal tabiatınıza uygun bir kadın göreceksiniz, bana bakacaksınız, ak saçlı, ihtiyar, hemen o kadına meyl edecek, bu gün beni sevdiğiniz gibi onu seveceksiniz... OOOffff bu...»

Hadice Sultan'ın bu uzak görüşlü ve mantık süzgecinden geçmiş mektubundan sonra yazdığı kısa bir mektup, kendisinin de Kemaleddin Paşa derecelerine geldiğini, hattâ daha ileri gittiğini göstermektedir:

Kemalciğim, ruhum, ömrüm,

O.. f, O...F, Yâ Rabbî bu uğradığım şiddetli aşk, bu emel ve arzular için bana kuvvet ihsan et, bu sevdayı kalbimden çıkar. Kemal'cığim, Kemal'cığim, senden bir şey istiyeceğim: Kapıldığım ve ölmedikçe kurtulamıyacağım bu tehlikeli hallmden kurtulmak için senden bir şey istiyeceğim, merhamet et.. İstediğim şey hemen tesir edecek bir zehirdir. Söylüyordunuz, öldükten sonra muayene edildiği zaman teşhis olunmuyormuş. İşte o zehiri istiyorum. Rica ederim, bana o zehiri lutfet. Çünkü bu elem ve ıstıraba artık tahammül edemiyeceğim. Ooooffff.»

Hadice Sultan'ın son mektubu, iki âşığın cinayeti göze aldıklarını, fakat bundan gene Hadice Sultan'ın düşüncelerinden dolayı vazgeçtilerini açıkça anlatmaktadır:

«Kaç gündür gayet derin düşünerek şu kararı verdim. Musibetin halihazırda itlâfı... Bu tedbir bize zarardan başka bir fayda getirmez. Çünkü elimde olan bu kadarcık hürriyet ve serbestiyet de olmıyacaktır. Bu hürriyet onun vücudu ile kaimdir. Evimde bir şey olduğu zaman ne kâhyadan soruluyor, ne başağadan. Hemen o çağırılıyor, ondan soruluyor. O mahvolunca beni Yıldız'a alacaklar, bir müddet oturttuktan sonra evlenmeye zorlıyacaklar. Tabiî red edeceğim, ne olacak? Ya gene Yıldız'da oturtacak, yahut kır içindeki köşklerden birinde. Pederim hayatta olmazsa rahat bırakır. Peder bir çıban iken, Sultan Hamid itimat etmediği bir erkek olamayınca beni serbest bırakması asla mümkün değildir. Bugün mektuplaşabiliyoruz. Bunlar büyük saadet değil midir? Bu saadetten de mahrum kalırsak ne yaparız? Ben ne olurum, nasıl yaşarım? Söyle Kemal'cığim. Bu hâl ne kadar devam eder? Olsa olsa iki, üç sene. Sonra tahta çıkacak Reşad Efendi'nin bize son derece teveccühü ve şefkati vardır. Kemaleddin Efendi de öyle. Her ikisinden ne istirham etsem kabul olunacağı muhakkaktır. Bu karar ve düşüncelerimi serinkanlılıkla iyice düşün. İyi düşünürsen kararımı kabul edeceğinde şüphem yoktur. Bu kararımı yerinde bulmazsan beni sevmiyorsun diyeceğim. Yanaklarınızdan, dudaklarınızdan iştiyak ve muhabbetle öperek bu kararımı kabul ederek beni kırmamanızı istirham eylerim, ruhum, hayatım, Kemal'cığim.»

●

Bu karar belki tatbik edilecekti, fakat bir gün bu aşk mektupları —nasıl olduğu sır olarak kalmıştır— Abdülhamid'in eline geçiyor ve kararını veriyor: Sevgili dâmadı Kemaleddin Paşa, sevgili kızı Naime Sultan'dan boşatılacak ve Kemaleddin Paşa, Bursa'ya sürgün edilecektir. Karar derhal tatbik ediliyor.

Ondan sonra bir sürü hâdise.. Abdülhamid tahtan indiriliyor, Kemaleddin Paşa serbest bırakılıyor. Meşrutiyet ilân ediliyor. Fakat Hadice Sultan hâlâ evlidir. Mühimce bir para ödemek suretiyle boşanmak istiyor. Vâsıf Paşa hiç bir zaman uyuşamadığı Hadice Sultan'dan verilen parayı alarak boşanıyor.

Sonra, artık hiç bir engel kalmadığına göre Kemaleddin Paşa ile rahat rahat evlenecek tabiî...

Hayır, bu aşk, hürriyet içinde tarihe karışıyor ve Hadice Sultan, bir gezinti yerinde gördüğü genç ve yakışıklı Rauf Hayri Bey ile evleniyor, Cumhuriyet'in ilânından sonra hanedan âzaları ile yurt dışına çıkıyor, kocasının nafakası ile geçinirken Rauf Hayri Bey'l de, bir şehbenderliği sırasında karıştığı kaçakçılıktan dolayı tevkif ediyorlar, bundan sonra Hadice Sultan, yarı aç, yarı tok yaşayarak hayatını bitiriyor.

Hadice Sultan'ın Rauf Hayri Bey'den bir kız ve bir erkek çocuğu oluyor: kızı da Hindistan'da ölüyor.

XVI. Yüzyılda

Gemiler ve Kayıklar

Yazan : Metin And

DENİZLERDE üstünlüğün önemini anlayan Osmanlılar, gitgide donanmalarını güçlendirmişler ve XV. yüzyılda baş düşmanları Venedikliler'i alt edecek bir üstünlüğe ulaşmışlardı. XVII. yüzyıldan sonra ise kalyonların önem kazanmasıyle bu üstünlüklerini gitgide elden çıkarmışlardır. Yalnız gemi mimarîsinde ve yapımında değil fakat deniz savaşçılığında, donanmanın temelden kuruluşunda ve yönetiminde de Osmanlılar, çağdaşları uluslardan ilerdeydiler. İmparatorluğun çeşitli yerlerinde bu arada Marmara, Yalova, İzmit, Gemlik, Biga, Varna, Gelibolu, Süzebolu, Samsun, Kefken ve başka yerlerde kızaklar, tersaneler kurmuşlardı. Bunların en önemlisi hiç şüphesiz İstanbul tersanesiydi. Fâtih çağında Aynalıkavak'ta göz denilen üstü kapalı kızakların sayısı ancak bir, iki taneyken, Kanunî çağında bu gözlerin sayısı 200'e yükselmiştir. Gemi yapımında 130 göz kullanılıyor, üç bini aşkın sanatçı çalışıyordu.

XVI. yüzyıl ve sonrası gemi ve gemiciliği üzerine genel tarih kaynakları ve arşiv belgeleri dışında önemli kaynaklar vardır. Bunların başında Kâtip Çelebî'nin Tuhfetü'l - Kibâr fî Esfâri'l - Bihâr adlı eseri, Evliyâ Çelebî'nin Seyahatnâme'si başta gelir. Ayrıca XVI. yüzyılda gemicilik üzerine şiirlerde de bilgiler buluruz. Ünlü Türkolog Andreas Tietze'nin çeşitli tarihlerde yayınladığı şair gemici Âgehî (Mansur)'nin kasidesi, Derûnî'nin nazîresi, Yahyâ Bey'in kasidesi, Aşkî'nin nazîresi, Gubârî'nin kasidesi, Cûyî'nin Der Vasf-ı Deryâ vü Geştî adlı kasidesi ve İşretî'nin kasidesinde, çağın gemicilik terimleri ve gemiciliği üzerine önemli bilgiler vardır. XVI. yüzyılda Avrupalı ressamların yaptığı ve burada örneklerini verdiğimiz resimlerden başka, Türk minyatür ressamları da deniz savaşlarını gösteren minyatürlerinde pek çok gemi resmi örneği verdikleri gibi, Topkapı Sarayı'nda Revan 1192'de kayıtlı Kâtip Çelebî'nin Tuhfetü'l - Kibâr fî Esfâri'l - Bihâr adlı eserinin yazmasında beş tane renkli harita ve kalyon resmi bulunmaktadır. Gene Topkapı Sarayı Revan 1277'de kayıtlı Tarih-i Sultan Bâyezid adlı eserde, on kadar renkli kale ve gemi resmi bulunmaktadır. Pirî Reis haritasında tek üçgen yelkenli, arkası şahnişinli bir gemi resmi vardır. Başka yüzyıllarda yapılmış minyatür albümlerinde de gene gemi resimleri buluruz. British Museum'daki XVII. yüzyıla ait Paşanâme adlı şiir kitabındaki bir minyatür, Kenan Paşa'nın kadırgasının Varna'da savaşa tutuşmasını göstermektedir.

XVI. yüzyıldaki gemi ve kayık türlerini görmeden önce genel olarak Türk gemileri üzerine bilgi verelim. Gemiler kürekli ve yelkenli olarak ikiye ayrılmaktadır. Kürekle yürütülenlere çektiri adı verilir, bunların sınıflandırılması, kürekçilerin oturduğu oturak sayısına göre olurdu. Ayrıca donanma da küçük (veya in-

ce) donanma gemileri ve büyük donanma gemileri olarak ikiye ayrılırlardı. Çeşitli yüzyıllarda kürekle yürütülen gemilerin belli başlılarının adları şunlardır: Uçurma, Varna beş çifteleri, Karamürsel, aktarma, üstüaçık, çete kayığı, brolik, celiyye, Çamlıca, kütük, at kayığı, kancabaş, şayka (veya çayka), iskampavye (veya işkampoye), şahtur, çekeleve, kırlangıç, frigate, kalyeta, pergende, mavuna, gırab, kadırga.

Yelkenle yürüyenlere gelince bunlar da iki direkli veya üç direkli olmak üzere ikiye ayrılırdı. Çeşitli yüzyıllardaki yelkenli gemilerin adları da şunlardır: Şalope, ağrıpar (veya ağrıbar), barça, korvet, ateş gemisi, brik, kalyon, firkateyn, üç ambarlı baştarda, kapılı, uskuna. Bunlar içinde üç direkli, iki veya üç ambarlı büyük boy savaş gemisi kalyondu. Türleri arasında göke (veya köke), barça, burton, karavela, firkateyn, kapılı, üç ambarlı sayılabilir. Bu tip gemiler ilk olarak II. Bâyezid çağında yapıldı, adına köke deniyordu, hem çektiri hem kalyon biçiminde olan bu gemilerde henüz rüzgâra tam güven olmadığından, küreğe önem veriliyordu. Kanunî çağında 1500-2000 ton ağırlığında idiler. Sonradan bunlara Galeon'dan bozma kalyon dendi.

ADINI YABANCI DİLLERDEN ALAN GEMİLER

Şimdi de XVI. yüzyılda adlarını Yunanca veya İtalyanca'dan alan belli başlı gemi türlerini görelim. Bunlardan çekeleve'nin adı Yunanca'dan gelir, gönderli olup hafif kıyı gemisidir. Başı ve kıçı aynı biçimdedir. Öne eğik iki kısa direği vardır. Iğrıb ise, ağ atan balıkçı gemisiydi. Ad benzerliği olan ığrıbar, geniş, büyük barça'lardandı, çeşitli boyda 39 topu olurdu. Daha küçüklerine rençber ığrıbarı denilirdi. Bu sonuncular savaş gemisi ol-

Kızkulesi yakınında bir pereme, bir demirli balıkçı gemisi ve bir savaş gemisi (XVI. yüzyıl).

maktan çok taşıt gemilerindendi. Kadırgalara (galère veya galley'den bozma) zakala diyenler de olmuştur. Önceleri 25 oturaklı, sağlı sollu 49 küreği olur, kürek-lerini dörder, beşer kürekçi çekerdi, suya yakın alçaklıkta, uzun, ensiz gemilerdi. Daha sonra karpuz kıçlı bir biçim almıştır. XVIII. yüzyılda önemleri kalmadı.

XVI. yüzyılda, daha çok Karadeniz'de işleyen yelkenli küçük balıkçı gemilerine meleksila denirdi. Pereme'ye XVI. yüzyılda da rastlanır, iki oturaklı, ağır kayıklardı. Evliyâ Çelebî, daha sonra bunları yapanlara esnâf-ı peremeciyan dendiğini söylüyor. XVI. yüzyılda kayık yerine sandal da kullanılmıştı. Sandal, daha çok yedi ile on iki çift kürekli kayıklar için kullanılan bir addır. Ayrıca her büyük geminin bir sandalı olurdu.

Küçük kürekli gemilerden biri de İtalyanca'dan bozma balaşkerma idi. Filikaya yakındı. Barça'lar, hem savaş hem taşıt için kullanılan, altı düz, iki, üç direkli kalyon türünden gemilerdi. Kadırga türünden baştarda'lar 26 ile 30'a kadar oturaklı, çifter kürekli, her küreğini 5 ile 7 kişinin çektiği gemilerdendi. Bir de baştarda-i hümâyûn vardır. Yeşile boyalı bu baştarda'ları Kanunî, II. Selim, III. Murad gibi padişahlar yaptırtmış, gezintiler için kullanmışlardı. Bunlar karpuz kıçlı gemilerdi. Avcı Sultan Mehmed'in baştardası günümüze kalmıştır.

XVI. yüzyılda furkata'ya da rastlıyoruz. Bunlar 10 - 17 kadar oturağı olan, her küreğini iki veya üç kişinin çektiği gemilerdi.

İki oturaklı bir gemi de, fosta veya fusta'lardır. Kalyeta denilen ve galliot'tan gelen gemiler, gene çektiri türünden, 19'dan 24'e kadar oturaklı, 33 arşın boyunda teknelerdi. Ceneviz'den gelen büyük kalyonlara, baskın barçalarına karaka deniliyordu. Karavela veya karavana denilen tekneler de savaş gemileriydi. Evliyâ Çelebî bunlar hakkında: «Dörder, beşer kat palavra kıçlı ve kıçında bahçeli, hamamlı, el değirmenli» gibi bilgiler veriyor.

Çeşitli iskeleler vardı: Yağkapanıkapısı, Kumkapısı, Çatladıkapısı, Ahırkapısı, Dimitrikapısı gibi. Ayrıca yabancı gemiler Çanakkale Boğazı'nda yoklanır, yasak maddeler taşıyıp taşımadıkları kontrol edilirdi. Peremelerin gizli alınıp satılmaları veya gizlice, kuralına ve ölçülere aykırı pereme yapılması, rüzgârlı havalarda peremecilerin can kaybına yol açacak yelken kullanmaları yasak edilmişti.

Bu çağda pereme adıyla yaygın kayıklardan başka çeşitli çağlarda kırlangıç, hızlı giden uçurtma, pazar kayığı, piyade, mumhane sandalı, ateş kayığı, yangın kayığı, alet kayığı, safra kayığı, mezbele kayığı, at kayığı denilen, iki başlı, iki kıçlı salapurya, şayka ve çayka denilen altı düz büyük kayık, ırmaklarda görülen aktarma, top çeken çete kayığı, celiyye, Çamlıca gibi çeşitleri görülür. Rütbelerin, görevlilerin önemlerine göre iki çifte, üç çifte, dört, beş, yedi çifte veya köşklü, köşksüz, kuşlu gibi çeşitli kayıklar vardı. Kapdan-paşaların kayıkları yedi çifte ve kadırga burunluydu. Vezir kayıkları kanca burunlu, sadrâzam kayığının ise kıçı yeşil çuha kaplıydı. Hükümdarların bindiği saltanat kayıkları köşklü, otuz metreden uzun, iki buçuk metre eninde ve üç metreden yüksekçe olurdu. Başları sivriydi. XVI. yüzyılda Istanbul'a gelip bir kitap yazmış olan İngiliz gezgini John Sanderson, saltanat kayığını anlatırken, bunun kıçının abanoz, fildişi veya deniz aygırı dişinden olduğunu, yirmişerden kırk kürek ve her kürekte ikişerden sekşen kürekçinin bulunduğunu, bu kürekçilerin beyaz mintan, kırmızı başlık giydiklerini, kürek çekerken bağırdıklarını, bu kayığı başka kayıkların takip ettiğini anlatıyor. Gene XVI. yüzyılda saltanat kayıklarının köşkleri İznik çinileriyle döşeniyordu. Kanunî'nin Tuna nehrini geçtiği kayığın bir parçası Deniz Müzesi'ndedir

Bir kadırga ve peremeler (XVI. yüzyıl).

BAZI ÖZELLİKLER

Karadeniz'de iki direkli, kıçı yüksek, başı geriye doğru kıvrık gemilere martanya veya başının kıvrıklığından ötürü gagalı deniliyordu. Pergende, küçük savaş gemisi olup, 18, 19 oturaklıdır. Başında top bulunur. Birgende veya brigantine'den bozmadır. Üsküfe, filika benzeriydi, tonoz demiri vardı. Bu arada XVI. yüzyılda Venedik gondolasından kondola da dilimize girmiştir.

Kâtip Çelebî, firkate, pergende, kalyeta, kadırga, baştarda, mavuna, köke, burton, karaka'nın ölçüleri, boyu, kürek sayısı ve kaç kişilik oldukları üzerinde bilgi verdiği gibi ayrıca, bir savaş gemisinde bulunması gereken donatım ve araçları şöyle sıralıyor: Yelken, trinkete, tente, çadır, fanus, top, barut, flandra ve bayrak, iskandil, harita ve pusula, safra ve istif. Donanmanın kırk kadırga ve altı mavunadan meydana geldiğini, toplam olarak 16.400 nefer bulunduğunu, bunun on bin beş yüzünün kürekçi, beş bin üç yüzünün cenkçi olduğunu bildiriyor. Donanmada görevliler sınıflara ayrılıyordu: Kürekçiler, aylakçılar, levendler, kalyoncular, gabyarlar, sanatkârlar ve başkaları. Gemilerin denize indirilişi törenle olurdu. Önce müneccimbaşı uğurlu bir gün seçerdi. Kanunî çağından itibaren padişahlar bu törende hazır bulunuyorlardı. Gemi indirilmeden önce padişah ve devlet ileri gelenleri gemiyi donatmak üzere âvize denilen kumaşlar gönderirlerdi. Şeyhulislâm dua eder, kurbanlar kesilirdi.

KAYIKLAR

Istanbul'da Haliç ve Boğaz'da taşıt olarak kullanılan çeşitli boyda kayıklar yaygındı. XVI. yüzyılda Istanbul'da deniz trafiği sıkı bir şekilde düzenlenmişti. Boğaz'da, Haliç'te halkı taşıyan peremeler için birçok noktalarda peremeciler kethudâsının ilgisi çekilmiş, yasaklar konmuştu. Tarihçi Ahmed Refik bu yasaklardan bazılarını yayınlamıştır. Genç kadınların erkeklerle peremelerde gezmeleri, bunun için de yaşlı ve yoksul kadınların peremeye alınmamaları karşısında genç kadınların erkeklerle peremelerde gezinti yapmaları yasaklanmıştı. Bir yasakta, ensiz, uzun ve yelkenli peremelere Boğaz'da kadınlı, erkekli fazla yolcu doldurup, fazla ücret alınmasının can ve haksız para kaybına yol açtığı duyurulmuştur. Böylece ince, uzun yelkenli peremeler yasaklanmıştı. Gene gemilerin iskele eminince sıkı yoklamalarının yapılması, izin almaları, kefil göstermeleri düzene sokulmuştu.

XVI. yüzyılda devlet ileri gelenlerinin kayıkları.

Türkiye'de Matbaacılık

Deniz Matbaasının Tarihçesi

Yazan: Bahri S. Noyan

TÜRKİYE'DE ilk matbaa, III. Sultan Ahmed devrinde Sadrâzam Nevşehirli Dâmad İbrahim Paşa'nın teşvik ve himayeleri, Said Efendi'nin yardımları ile 31 ocak 1729'da (1) «Dâru't - tabâa» adıyle İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuştu.

Yarı resmî nitelikteki bu ilk matbaa, Müteferrika İbrahim Efendi'nin Sultanselim semtindeki konağında kurulmuş, iki senelik bir çalışma sonucu Vankulu Mehmed Efendi'nin tercümesi iki ciltlik «Vankulu Lûgatı» bin nüsha olarak basılıp, 31 ocak 1729'da satışa çıkarılmıştı. Bunu, Kâtip Çelebî'nin deniz tarihimiz ve denizciliğimize dair Tuhfe't-ül Kibâr fî Esfâri'l Bihâr isimli eserinin bin nüsha baskısı takip etmiş, 1735 yılına kadar birkaç kıymetli kitabın (Cihannüma'nın 1. cildi, Takvimü't - Tevarih ve Naîmâ Tarihi de bu ilk basılanlar arasındaydı.), baskıları tamamlanmıştı.

1735'den 1740 yılına kadar beş sene matbaa çalışmamış ve 1740'dan, Müteferrika'nın olumune (1745) kadar aralarında Vak'anüvis Râşid ve Çelebî-zâde Asım tarihlerinin de bulunduğu bazı kitaplar basılmıştı.

1747 yılında matbaanın başına Müteferrika İbrahim Efendi'nin halefi İbrahim Efendi ile Ahmed Efendi getirilmişse de, 1755 yılına kadar bir faaliyette bulunulmamıştı. 1757 yılından itibaren de matbaa yirmi seneden fazla kapalı kalmış ve I. Abdülhamid'in matbaacılığın canlandırılması isteği üzerine; matbaa aletleri, Râşid ve Vak'anüvis Vâsıf Efendiler tarafından Müteferrika terekesinden satın alınmıştı.

1795 yılında III. Selim'in kurduğu Mühendishane-i Sultânî öğrencilerine ait kitapların basılması için, 1796'da Hasköy'de bir matbaa vücude getirilmiş ve okulun geometri öğretmeni Abdurrahman Efendi, buraya nâzır tayin edilmişti. Bu matbaada, Reîsülküttâb Mahmud Raif

(1) *Selim Nüzhet: Turk Matbaacılığı, S. 5.*

Efendi'nin «Tableau des nouveaux reglements de l'Empire Ottoman, 1798» isimli çok kıymetli bir kitabı da Fransızca olarak basılmıştı. 1802 yılında Üsküdar'da Harem iskelesi yokuşunda III. Selim'in yaptırdığı Boyacı Hanı'nda üçüncü bir matbaa kurulmuş, işlerin başına yine Abdurrahman Efendi getirilmişti. 1 kasım 1831'de yayınına başlanılan Takvim-i Vekayi gazetesini basmak üzere «Takvimhane-i Âmire» adıyle dördüncü matbaa açılmıştı.

Bundan sonra, 1835'de Maçka'daki Harbiye Mektebi Matbaası, 1836'da Galata'da Gaillol Matbaası, 1840'ta yarı resmî Ceride-i Havadis gazetesini yayınlamak üzere, Churchill isminde bir İngiliz'in açtığı Ceridehane ve 1846'da Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye Matbaası kurulmuştu.

●

Bahriyemizde matbaa işlerine ilk defa, XIX. asrın I. yarısının sonlarında Mekteb-i Bahriye'de kurulan matbaada başlanmış, Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz devirlerinde, okulun ders kitapları, senelik imtihan cetvelleri maharetli ellerin çizmiş olduğu haritalar (2) vesairenin baskı işleri asrın tekâmülüne uygun bir tarzda yürütülmüştü

XIX. asrın II. yarısı başlarında ise, Kasımpaşa'da divanhanenin zemin katındaki bir oda, matbaa ve mücellithane olarak kullanılmıştı. Bu odada basit bir baskı tezgâhı bulunuyor, sadece defter ve evrakın baskı ve cilt işleri yapılıyordu.

1881 yılında buradan Kasımpaşa'nın Camialtı mevkiindeki müstakil bir binaya taşınılmış ve ilk Deniz Basımevi, «Matbaa-i Bahriye» adıyle bu binada kurulmuştu. Ahşap ve zemin katı ile birlikte iki katlı olan bu bina, eski Nakkaşhanenin bulunduğu yerde ve sahildeki yola kadar uzanmaktaydı. Daha sonra; Deniz Basımevi'nin şimdi bulunmakta olduğu bina yaptırılmış ve inşaatın tamamlanmasıyle, 29 aralık 1892'de (3) buraya taşınılmıştı.

Evvelce Matbaa-i Bahriye'nin müstakil bir müdürü yoktu ve ilk defa 1884'te Ali Fuad Bey buraya müdür olarak getirildi. Kısa bir süre içinde matbaa işlerinde bü-

---

(2) O devirlerde basılmış ders kitapları. Deniz Müzesi «Bahriye mektebi salonu» ile, müze kütüphanesinde bulunmakta; Marmara Denizi, Karadeniz ve Akdeniz haritaları, müzenin «Haritalar Salonu»nda teşhir olunmaktadır.

(3) Deniz Müzesi Arşivi, 1308 R. tarih ve 611 No.'lu Mektûbî defteri, S. 28.

1881'de kurulan ilk deniz basımevi: «Matbaa-i Bahriye».

Bugünkü Deniz basımevinin XIX. asrın sonundaki durumu.

yük bir ilerleme kaydedildi. Kendisi; Sultan Aziz devrinin son yıllarında Şinasi, Namık Kemal, Ebüzziyâ Tevfik ve Ahmed Mıdhat Efendi gibi zamanın tanınmış yazarlarıyle çalışmış, Çaylak ve Karagöz adındaki mizahî dergileri yayınlamış ve matbaa işlerindeki derin vukufu ile şöhret yapmıştı. Bu yazarlardan bir kısmının sürülmesi, bir kısmının da yurt dışına kaçması üzerine işsiz kalmış ve bahriye nezaretinin matbaa işlerine önem vermesiyle Matbaa-i Bahriye'ye müdür yapılmıştı.

İşlerin matbaacılık anlayış ve usullerine göre yürütülmesi üzerine, çeşitli çalışma yerleri meydana gelmiş ve evvelce pek dar olan kadronun genişletilmesine ihtiyaç duyulmuştu. Mevcut ustaların ilerde yetmiyeceği düşünülmüş ve bahriye sanayi taburundan seçilen sıbyanlar, ustaların emrine verilerek yetiştirilmeye başlanmıştı.

Matbaa-i Bahriye az zamanda kendini göstermeye başlamış, Eyüp Sabri Paşa'nın (Mir'atü'l - Haremeyn) isimli beş ciltlik büyük eseri, Matbaa-i Ebüzziyâ baskısından farksız bir şekilde basılmıştı.

Matbaa, taş basmacılığında pek ileri bir durumda bulunuyordu. Bilhassa taş basması Kur'ân-ı Kerîm ve Eczây-ı Şerîfe gibi din kitapları, diğer matbaalarda basılan emsalinden üstünlüğü ile, matbaaya büyük şöhret kazandırmıştı. Burdurlu Hâfız Osman ile Kayış-zâde Hâfız Osman'ın nefis hatlarını taşıyan elyazmalarından basılan Kur'ânlar, çok beğenilmişti.

O zamanlar, resim işleri şimşir veya bakıra hâk suretiyle yapılmakta idi. Bu sanata hevesli olanlardan birkaç sıbyan seçilmiş, resim ve hâk öğrenmek üzere Sanayi-i Nefise Mektebi'ne (Güzel Sanatlar Akademisi) devam ettirilmişti. Matbaa Müdürü Fuad Bey, bunlardan üstün yeterlikte bulunan Halid Naci Bey'i, resim öğrenimi için İtalya'ya göndertmişti. Hâkkâklık öğrenenlerden Tevfik Efendi de sonradan Maarif Matbaası'na baş çinkograf olmuş ve oğullarını da yanına alarak yetiştirmişti.

Matbaa-i Bahriye I. Dünya Savaşı yıllarında da faaliyetine devam etmişti. İşgal yıllarında binanın üst katında çıkan bir yangın sonucu; klişe atelyesi, harita kısmı tamamen yanmış ve diğer atelyeler de büyük zarar görerek, matbaa fena bir duruma düşmüştü.

Bakır üzerine işlenen deniz harita ve potolonları, harita gravürcülüğü denilen ayrı bir sanat kolunu teşkil ediyordu. Bu işte başarılı görülen Muhittin ve Fethi Kaptanlar sanatlarını ilerletmek üzere Avrupa'ya gönderilmiş ve dönüşlerinde yanlarına dört zabit verildi, sahillerimize ait bazı deniz haritalarının kalıplarını yaptılar.

Dört İklim Ülkesi

Doğu

Yazan : Kenneth Weaver
Türkçesi : Aydın Dokur

BUNDAN beş yüz yıl önce, Peru'daki İnkalar geniş imparatorluklarını dört bölgeye ayırmışlar; ve buna Tahuantinsuyu adını vermişler. Yani «Dört iklimin ülkesi.» Peru için böyle derler.

Peru'yu gezip gördükten sonra bu sözün ne kadar gerçek olduğunu anladım. Yeryüzünde, birbirinden bu derece keskin çizgilerle ayrılan bölgelere sahip bir ülke var mıdır acaba?

Himalayalar'la boy ölçüşecek yükseklikte dağlar aştım; ay kadar cansız bir çölden geçtim, bir zamanlar eski bir medeniyetin beşiği olduğu halde, bugün gümüşi balıkların kaynaştığı soğuk denizler gördüm; kızılderililer'in başlarına tüy takıp dolaştıkları balta girmemiş ormanlarda yolunu bulmaya çalıştım.

Ne var ki, Peru'yu gördükten sonra ben bu dört bölgeye bir beşincisini eklemek istiyorum: Başkent Lima, krallar şehri. Modern Peru'nun gelişen ekonomisinin merkezi.

Lima'ya ayak bastığımız zaman yazın sıcak günleri bir hayli geride kalmıştı artık; denizden doğru esen soğuk kış rüzgârları şehri yalayıp duruyordu. Kurşunî mavi karışımı ağır bir sis battaniye gibi etrafı sarmıştı.

Lima'nın 434 yıllık bir tarihi var. İspanyol Francisco Pizarro bu bölgeleri olduğu gibi ele geçirmiş, İnka imparatorluğunu parçalamış; bugün 1535 yılında kurduğu şehrin en görünür yerinde Francisco Pizarro'nun büyük bir heykeli dikili.

Lima hemen üç asır güney Amerika'nın kraliçesi, İspanyol hâkimiyetinin merkezi olmuş. O zamanki İspanya Kralı Charles-Quint, 1551 yılında bu kıtadaki ilk üniversite olan San Marcos'un kurulması için buyurmuş. Bugün San Marcos'ta 13 binden çok öğrenci okumaktadır.

Gerek şehirde, gerekse şehrin dolaylarında ve yakın köylerinde İnkalar'dan kalma pek çok esere rastladım. Limalılar, birçok vesilelerle Pizarro'yu anıyorlar. Lima'da fazla kalmadık, rehberimle birlikte uçağa binip Ayacucho'ya uçtuk.

SIK SIK BAYRAM YAPIYORLAR

Ayacucho, 2600 metre yükseklikte bir şehir. Oraya giderken uçağımız en azından 5 bin metre yükseldi. Bereket uçakta oksijen tüpleri vardı, yoksa güçlükle soluk alıyordum, ciğerimin üstüne bir taş çökmüştü sanki. Rehberim:

— Buranın halkı geleneklerine çok bağ-

Perulu kadınlar usta binicidirler (solda). Ülkede, kadınların fötr şapka giymeleri çok yaygındır (sağda).

Bir köylü kadın, lamalara yüklediği malını pazara götürüyor.

lıdır, diye anlattı. Koyu dindar oldukları gibi, hâlâ İnkalar'dan kalma âdetlerini de devam ettirirler.

Ertesi gün şehri gezmeye çıkmıştık, yaşlı bir öğretmenle tanıştık. Konuşma arasında:

— Ayacucho XVI. yüzyıl İspanyası'nın en tipik bir sömürge bölgelerinden biriydi, dedi. Bakın dikkat ederseniz, her köşede İspanyol sömürgeciliğinin izlerine rastlarsınız. Zaten 1824 yılında Ayacucho savaşı ile İspanyollar'ı ülkeden kovdular. Buna rağmen «Kutsal Hafta» dediğimiz dinî bayram, Sevil'deki kadar renkli geçer.

Ayacucho'nun bir özelliği de şu: «Halk İspanya'daki gibi boğa güreşlerine çok meraklı. Ama bunlarınki oldukça değişik. Arenaya bir boğa salıveriyorlar. Ama ne boğa! Hayvan alanda sadece dolanıp duruyor. Toreadorlar ise hayvanı kızdırmak için kuyruğunu, kulağını çekiyorlar.

Ertesi sabah erkenden dinî bayram başladı, önce kilisede koca koca mumlar yaktılar, sonra sokaklarda büyük bir kalabalık ellerinde mumlar, dinî şarkılar söyleyerek dolaşmaya başladı. Hava kararıyordu ki tören bitti, herkes evine çekildi.

LAMALAR REVAÇTA

Ayacucho'dan çıkınca kuzeye doğru dar bir yol uzanıyor. Jeepe atlayıp bu dar yoldan yakındaki ormana gittik. Her taraf yemyeşildi, rehberim:

— Bak diye yol boyunda kümelenmiş okaliptüs ağaçlarını gösterdi. Sonra şu çayırlıkta gördüğün mavi çiçekler var ya, onları kaynatıp içtin mi, bir daha Peru'dan ayrılamazsın.

— Neden? diye sordum ama, pek sebebini söylemedi, «Eski bir gelenektir» diye geçiştirdi.

Keçi, koyun sürüleri sık sık yolu tıkıyordu; lamalar da öyle ya. 30 - 40 lamadan ibaret kafileler köyden şehre patates falan taşıyorlardı. Buranın köylüleri lamaların kulağına küçük kırmızı püskül takıyorlar. Garip de bir âdetleri varmış; lamalar 45 kilo kadar yük taşırlarmış, daha fazlasını sırtlarına vurdun mu hemen yere çöküverirlermiş. Bunu da rehberim söyledi.

Yerliler, Morochucolu kadınlar fötr şapka giymeyi çok seviyorlar, şehirde, kasabada, panayırda, hattâ dinî bayramlarda, fötr şapkalı pek çok kadına rastladım. Bazısı bizim bildiğimiz melon şapkaydı.

Kılıkları da şöyle: Renk renk eteklikler, kırmızılı, yeşilli şallar, hepsi de el dokuması, parlak tiftikten.

Huancavelica yakınındaki Santa Barbara kasabasına gidiyorduk, nedense üzerimde aşırı bir yorgunluk vardı. Meğer 4220 metre yükseklikteymişiz. İnsan o yükseklikte bir uyuşukluk duyuyor, herhalde oksijen azlığından olacak. Santa Barbara'daki bir cıva madeninde çalışan işçi:

— Beyim, deniz seviyesine inip de buraya dönersem en azından beş gün kendime gelemiyorum, diye anlattı.

PERU'NUN EN YÜKSEK DAĞI

Lima'nın kuzeyinde Callejon de Huaylas'da ülkenin en yüksek bölgesi: Ranrahirca'ya ulaşmak için bir hayli güçlük çektik diyebilirim. Nevada Huascaran, Peru'nun en yüksek dağı, yüksekliği 6700 metre. Ranrahirca kasabasının az ilerisinde tepesi bembeyaz karla kaplı.

Yüksek dağlardan sonra deniz kıyısına indiğim zaman derin bir soluk aldım. Ama kulağımdaki çınlama birkaç gün daha devam etti. Koyu maviydi deniz, garip de bir kokusu vardı.

Callao, Peru'nun tek limanı. Garip koku da, balık konserve fabrikalarından geliyormuş. Liman, başkent Lima'dan 10 km. kadar uzakta.

Limanı gezmeye başladık; hemen bütün kıyı, irili ufaklı teknelerle doluydu. Buranın halkı balıkçılıkla geçiniyor. Hattâ balık konserveciliği Peru'nun başlıca ihraç gelirlerinden birini teşkil ediyormuş.

Manue Elguera adında biriyle konuşuyorduk, bize:

Perulu kızılderililer, geleneklerine bağlıdırlar. Kırmızı - sarı tüyden küpeler takıp, başlarında tüyden çelenk taşırlar. Resimde, tipik bir kızılderili görülüyor.

İnka imparatorluğundan kalan bir şehir harabesi.

— Bilir misiniz, dedi. Naylon balık ağları ülkemize geldikten sonra bizim balıkçılığımız gelişti.

— Öbürlerinden ne gibi farkı var? diye sordum.

—Pamuktan mamul ağlardan daha dayanıklıdır, dedi. Sonra bizim balıkçılar bir seferinde 450 metre uzunluğunda ağ kullanırlar. Hattâ söylersem garip gelir ama gerçektir, her seferde de 100 ton balık tuttukları olur.

Peru, eski İnka medeniyeti bakımından pek büyük hazinelere sahiptir. Gezdiğim hemen her kasabada ve şehirde gerek İnkalar'dan, gerekse İspanyol hâkimiyetinden kalma izlere rastladık.

Hele Perululer'ın küçücük el tezgâhlarında dokudukları kilimlere, atkılara, halılara hayran olmamak imkânsız gibi bir şey. Lama ve alpaka yapağısından büktükleri ipliklerle öylesine güzel kilimler dokuyorlar ki..

Huayna Picchu ile Machu Picchu dağları arasında sıkışmış küçük bir düzlük vardır. 2500 metre yükseklikteki dağların ortasında beşik gibi bir yer. Buraya dimdik sarp bir yolla çıkılıyordu. Düzluğe çıktığım zaman hayretten dona kaldım diyebilirim. Evleriyle, alanlarıyle, sokaklarıyle bir kasaba duruyordu önümde. Evler kısmen harap haldeydi, hemen her yanı da yemyeşil çimenler kaplamıştı.

Rehberim:

— Burası İspanyol işgalinden kaçan İnkalar'ın sığındıkları bir kasabadır, diye anlattı. Yıl 1533; İspanyollar'ın zulmünden kaçmak için İnkalar böyle dimdik bir dağı seçmişler. Burada şu gördüğünüz kasabayı kurmuşlar. Sonra zamanla yok olup gitmişler tabii.

— Ya bu harabeler ne zaman bulundu?

— 1911 yılında Hiram Bingham adında bir arkeolog uzun araştırmalardan sonra meydana çıkardı.

FAAL BİR VOLKAN

Birkaç gün sonra Peru'nun güneyine doğru yola çıktık. Arequipa'ya gidiyoruz

Titicaca gölünde avlanan Perulu çocuklar.

Arequipa, Peru'nun ikinci büyük şehri. Sırtını yüce bir dağa dayamış, önü de dümdüz, ta sahile kadar uzanıyor.

Şehre çok güneşli bir günde vardık; dolayları meyva bahçeleriyle kaplı. Evlerin fazla yüksek olmaması dikkatimi çekti, sebebini sordum. Rehberim:

— Arequipa deprem bölgesindedir, dedi. Sık sık yer sarsıntısı olur, hattâ bir hayli de zarar verir. 1958 ve 1960'ta iki büyük deprem şehri baştan aşağı yıktı. Şehrin bu kısmı da yeni yapılmıştır zaten. Bakın şu dağı görüyor musunuz? El Misti dağıdır ve yüksekliği 6.000 metre kadardır. Halen faal bir volkandır.

Baktım; hemen geniş bir düzlükte kurulan şehrin bitiminden itibaren dimdik bir dağ yükseliyor, dağın zirvesi bembeyaz karla örtülü. Sıkıcı bir sıcakta karlı tepeyi seyretmek insana ne de olsa bir serinlik veriyor.

Arequipa'da çok kalmadık, ülkenin başka bir dağlık bölgesi olan güney doğusuna gittik. Burası Bolivya ile sınır bir bölge. Dünyanın en yüksekte bulunan gölü Titicaca da burada. Zaten gölün bir kısmı Bolivya, bir kısmı da Peru topraklarında.

3750 metre yükseklikteki Titicaca gölüne doğru gidelim de gölü de bir görelim dedim. Rehberim zaten Titicaca'yı da görmemi istiyormuş. Bir sabah erkenden Titicaca'yı görmeye gittik; tahminimden de çok kayık ve tekne gördüm golde. Grup grup kızılderililer Bolivya'ya geçiyorlardı.

Rehberim:

— Gölün şu kısmında yüzen mercan adaları var ya, dedi. İşte orada 200 kadar Urus yaşamaktadır. Bunlar eski bir klan, hattâ iddialarına rağmen en eski insan toplumuymuşlar, güneşten de yaşlıymışlar.

Sonra bir yerli bulup Uruslar hakkında daha derin bilgi vermeye çalıştı: İnka imparatorları bile onları o kadar aşağı görürmüş ki, toplumdan bile saymazmış.

Yaşlı kızılderili:

Dini bir bayramda Perulu köylüler, geneneksel İnka - İspanya savaşını temsil ediyorlar.

Perulu balıkçılar, bir avlanma sırasında.

— Uruslar'ın garip gelenekleri vardır, diye anlattı. Kendi aralarında evlenirler, dışarıya kız vermezler. Ne yazık ki bu gelenek onlara pahalıya oturdu, azaldıkça azaldılar. Bunu gören yaşlılar, bu kapalı, içe dönük hayattan vazgeçip, dış toplumlarla karışmaya karar verdiler. Saf kan son Urus 1962'de öldü; bugün Urus dili de konuşulmuyor artık.

YÜKSEK YAYLALAR

Peru ile Bolivya arasında bir sıra yüksek dağ var. Yükseklikleri 4 - 5 bin metreyi bulan bu sıra dağların aralarında geniş yaylalara rastlanıyor. Puno ve Cuzco işte böyle yüksek dağların aralarındaki yaylalarda kurulmuş iki büyük şehir.

Puno, Titicaca gölünün yanında; şehirden azıcık çıkılınca tepeleri karlı dağlara rastlıyor insan. Bir yanda karlı tepeler, öbür yanda lamaların otladığı sapsarı düzlükler. Cuzco ise bambaşka bir şehir. Bir zamanlar İnka imparatorluğunun başkentiymiş.

Halk bir vakitler yarattıkları büyük İnka medeniyetini öylesine benimsemiş ki, her halinden anlaşılıyor bu. Bugünkü Peru, Ecuador, Bolivya, Kolombia, Şili ve Arjantin'in bir kısım topraklarını kaplayan bu büyük imparatorluk 15 bin kilometre tutarında yol yapmış, köprüler, tüneller sulama tesisleri ve barajlar inşa etmişti.

Cuzco'yu dolaşırken Kızılderililer'in ve genç Perulular'ın İnka geleneklerini benimsediklerini görmemek imkânsız.

Birkaç gün sonra Lima'ya döndüğümzaman, görenlerin, Peru'yu neden «Dört iklim ülkesi» olarak vasıflandırdıklarını anladım. Gerçekten de insanı şaşırtacak derecede tabiat zıtlaşmalarını başka hiç bir ülkede görmedim dersem yerinde olur.

Okul Müdürü Mr. Richard S. Reid,
Türk müdür Ekrem Yırmibeşin ve
yardımcısı Orhan Nebioğlu,
öğrencilerle.

Amerikan Erkek Koleji

Röportaj: Oz Dokuman
Fotoğraflar: Tamer Güvenç

GENİŞ bir alan, onu çevreleyen üç, dört katlı büyük taş binalar, çam ağaçları... Yeşil çimenler arasında çiçek kümeleri uzanıyor; binalar en azından yarım yüzyıllık, devrin klasik üslûbunu yansıtan kunt yapılar. Burası Amerikan Erkek Koleji'dir. Bebek'le Rumelihisarı arasındaki yamacı kaplayan bu öğretim müessesesi bundan 106 yıl önce kurulmuştur.

Güneşli bir gün, okulun Türk müdürü Ekrem Yirmibeşin ile geniş alanı dolaşıyoruz. Alanı çevreleyen dokuz binanın ikisi liseye, diğerleri Robert Academy'ye ait. Okul, Boğaz'ın hemen en hâkim yerinde, karşı sırtlarda güneşin parlak ışınlarıyle yıkanan ağaçlar, Kandilli, Küçüksu görünüyor; Marmara'ya doğru bakıyorum, Boğaz, büyük bir göl gibi.

Ekrem Yirmibeşin, uzun boylu, geniş yapılı, kırlaşmış şakaklarıyle eski bir sporcuyu hatırlatıyor. Mesleğini soruyorum:

— Edebiyat öğretmeniyim, diyor. Galatasaray mezunuyum, 30 yıldır öğretmenim.

— Ya yöneticiliğiniz?

— Üç yıldan beri de Robert Kolej'de Türk müdürlüğü görevindeyim.

MODERN BİR JİMNASTİKHANE

Okul çok geniş bir alanı kapladığı için binalar dağınık bir durumda, tepeye doğru çıkan yolun sağ yanında, öğretmenlerin oturduğu lojmanlar, üç tenis kordu, çeşitli amaçlarla kullanılan irili ufaklı yapılar var.

Gözüme üç katlı büyük bir taş bina ilişti;

— Bu bina nedir? diye sordum.

— Okulun jimnastikhanesi.

Binanın birinci katındaki büyük salona girdiğimiz zaman bir grup öğrenci beden eğitimi yapıyordu. Önce en üst kata çıktık. Her taraf tertemiz; salonun iki duvarını boydan boya paraleller kaplıyor, karşılıklı iki basket potası, bir köşede barfiks, başka beden eğitimi araçları...

Sekiz, on öğrenci bir köşede boks antrenmanı yapıyor, mavi eşofman giymiş öğretmenleri de onlara nezaret ediyordu. Ekrem Yirmibeşin:

— Okulumuzun beden eğitimi öğretmeni Abbas Sakarya diye tanıştırdı.

Abbas Sakarya, orta boylu, yaşına rağmen çok dinç, enerjik.

— Sizi hatırladım, Abbas Bey, dedim. Bir vakitler Beşiktaş Spor Kulübü'nde antrenördünüz, galiba?

Abbas Sakarya sempatik gülümsedi:

— Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nde bir yıl kadar bulundum ama, beden eğitimi hocalığı yaptım.

— Ya kaç yıldır buradasınız?

Öğrenciler, biyoloji laboratuvarında, canlı hayvan üzerinde deney yapıyor.

— On yıl kadar oldu.

Abbas Sakarya, Avrupa'daki bir beden eğitimi okulundan mezun, çok iyi Macarca biliyor. Uzun yıllar da üniversite güreş ve boks takımlarını çalıştırmış.

Salonu şöyle bir gözden geçirdim, her şeyin düzenli ve temiz olması dikkatimi çekti. Abbas Sakarya:

— Okulun jimnastikhanesi bu binadır, üç katlıdır ve her katı ayrı maksatlarla kullanılır. Burada genel kültür-fizik yaparız. Aşağı katlar da boks, güreş ve basketbol çalışmalarına ayrılmıştır.

Okulun sınıfları, laboratuvarı, kitaplığı hep ayrı binalarda dedim ya; tenis kortunu geçip, sokağın sol yanındaki kapıdan girdik; bir merdiven çıktık, kimya laboratuvarında lise II'ler kimya öğretmenleri Tahsin Pamir'in nezaretinde deney yapıyorlardı.

Raflarda tüpler, pipetler, türlü kimya maddeleri duruyor sıra sıra. Öğrenciler dikkatle öğretmenlerini dinliyor, ara sıra not tutuyorlar. Ekrem Yirmibeşin:

— Okulda fen dersleri, İngilizce, sosyal dersler Türkçe'dir, diye anlatıyor.

— Kaç öğretmen var?

— 49 öğretmenimiz var. Bunların yarısı Amerikalı'dır.

Kimya laboratuvarından çıktık, bir kat merdiven indik, bu defa biyoloji laboratuvarındayız. Burası kimya laboratuvarı kadar büyük değil ama çok ilgi çekici.

Altı, yedi kadar öğrenci köşedeki bir kafesin önüne toplanmışlar. Garip sesler geliyor o taraftan. Yaklaşıyorum. Dört küçücük tavşan dolanıp duruyorlar kafesin içinde, sütbeyazı renkte hepsi de, kırmızımtrak gözleriyle çevrelerine ürkek ürkek bakıyorlar. Bir öğrenci anlattı:

— Dolaşım, sindirim gibi vücut faaliyetlerini canlı hayvanlar üzerinde görmek bizim için çok yararlı oluyor. Burada deney hayvanları besleriz.

— Peki canlı hayvan üzerinde deney yaptığınız oluyor mu?

— Eh ara sıra oluyor.

Bu sırada zil çalmış, öğrenciler dağılmıştı. İdarenin bulunduğu bölüme giderken gözüme koskoca bir salon ilişti; yerde açık çimen yeşili büyük bir halı, pencerelerde iri desenli perdeler vardı. Öğrenciler grup grup toplanmışlar, kimi dergi okuyor, kimi sohbet ediyor...

Dinlenme salonuymuş. İsteyen boş zamanında burada oturur, kitap falan okurmuş. Kapının tam yanında dikdörtgen bir ilân tahtası asılmış duvara, öğrenciler, yapacakları toplantıları bu tahtaya astıkları çağrılarla duyuruyorlar.

«Saat 16.30'da basketbol ekibinin aşağı salonda hazır bulunması duyurulur».

«Tiyatro çalışmalarına katılacak ar-

Okulun istirahat salonu çok geniştir. Resimde, bir grup öğrenci dinlenirken görülüyor.

Okulda
çok mükemmel
bir lisan
laboratuvarı
vardır.
İşte öğrenciler,
bir dil çalışması
sırasında.

kadaşların cuma günü son dersten sonra hazır olmaları».

Okulun ilân tahtasına asılan tebliğler, öğrencilerin ne çeşit sosyal çalışmalara katıldıklarını en iyi gösteren birer aynadır. Kimi okulun imkânları daha çok oluyor, öğrenciler de bundan yararlanıyorlar tabii.

Tam bu sırada yanımıza genç bir adam geldi; Ekrem Yirmibeşin:

— Efendim, okulumuzun kimya öğretmenlerinden Orhan Nebioğlu, diye tanıştırdı.

— Doğrusu çok güzel bir dinlenme salonunuz var, dedim. Pek az okulda böylesine rastladım.

Orhan Nebioğlu gülümsedi:

— Biz, elimizdeki imkânlar nisbetinde öğrencilere hemen her kolaylığı sağlamaya çalışırız.

— Kaç öğrenciniz var?

— 450 kadar. Yalnız eskiden okul, orta ve lise olarak öğrenim görüyordu. Yakın zamanda orta kısmını kaldırdık. Sadece lise kısmı kaldı.

Okulun kapladığı alan bir hayli büyük; okul ve idare olarak kullanılan dokuz ana yapının dışında irili ufaklı birçok ev var. Çam ağaçları arasında kümelenmişler; çam kokusu Boğaz rüzgârına karışıyor.

— Okulun kuruluşunu anlatır mısınız?

— Robert Kolej 1863 yılında kurulmuştur, diye anlattı Orhan Nebioğlu. Okulun iki kurucusu, Amerika'da topladıkları paralarla bir tesis meydana getirmiş, sonra, Türkiye'ye gelip bu gördüğünüz binaları yaptırmışlar.

— Sonra okul zamanla genişliyor, öyle mi?

— Evet. Kuruluş bakımından, tesis olduğu için okulun bir mütevelli heyeti varmış. Zamanla malî kaynakları da gelişmiş ve mütevelli heyetindeki üyeler artmış.

— Bugünkü durum nasıl?

— Eskiden mütevelli heyeti yalnız Amerikalılar'dan kuruluydu. 1958 yılından sonra heyete Türkler de dahil oldu. Biliyorsunuz Amerikan Kız Koleji'ni de aynı mütevelli heyeti yönetir.

— Galiba, bir genel müdür, her iki okulu da yönetiyor, diye sözünü kestim.

— Evet, dedi Ekrem Yirmibeşin. Dr. Everton, hem kız, hem de erkek kolejinin umum müdürüdür.

ÇALIŞMA KAMPLARI

Okulun bir özelliği var: Sosyal faaliyetleri yürüten çeşitli kollar, okul içinde olanı devam ettiriyor.

Orhan Nebioğlu:

— Bütün okullarda olduğu gibi bizde de tiyatro, müzik, kültür, yayın kolları vardır, diye anlattı. Öğrencilerimiz, öğle-

Boğaz'ın hâkim yerinde kurulmuş okulun eski binaları ve geniş bahçesi.

den sonra boş olduklarından bu kollarda daha çok çalışmak imkânına sahiptirler. Sosyal hizmet kulubü, gerek okul açıkken, gerek tatilde ne gibi çalışmalar yapacaklarını planlarlar.

— **Bu sosyal hizmet kulubünün faaliyetleri nedir?**

— Efendim, size basit bir misal vereyim. Geçen yıl tatilde sosyal hizmet kulubü, Amasya'nın kuzeyindeki dağlık bolgede bulunan Karamüyük köyünde bir okul inşa etti.

— Nasıl yani, öğrenciler okulun planını çizdiler, sonra da kendileri mi inşa etti?

— Tabii ya. Hem neden olmasın. Sosyal hizmet kulubunun elinde 20 bin lira para vardı. Duşunup taşındılar, bari Anadolu'da bir okul yapalım dıye karar verdiler. Karamüyük, çok dağlık bölgede bulunan bir koy, burava iki sınıflı, bir de öğretmen odası bulunan bir okul inşası planlamışlar. Tatilde kalkıp gittiler.

— Kendilerine yardım eden ekip falan oldu mu acaba?

— Evet, Robert Kolej'in yuksek kısmı, yani Robert Academi'den, İzmir ve Üskudar Amerikan Kız Koleji'nden, Saint Joseph'den birçok öğrenci bu çalışma kampına katıldı.

Beden eğitimi öğretmeni Abbas Sakarya, öğrencilere boks antrenmanı yaptırıyor (yukarıda). Okulun temsil kolu, bir çalışma sırasında (aşağıda).

Öğrenciler, okulun kimya laboratuvarında bir deney yapıyorlar.

— Her yıl böyle bir okul yapmak gibi çalışmaları var mı acaba?

— Sosyal hizmet kulübünün okul yapmaktan başka birçok faaliyetleri vardır. Buyrun isterseniz gidelim, şu anda galiba bir okula yollayacakları yardım malzemesini sandıklamakla meşguller.

Sosyal hizmet kulübünün odasına girdiğimizde, sekiz, on kadar öğrencinin hanıl hanıl üç sandığı doldurmaya uğraştıklarını gördüm. Eyüp yetimhanesine gerekli giyecek ve okul araçlarını yollayacaklarmış. Kulüp başkanı heyecanlı bir genç, bir solukta anlattı neler yaptıklarını, neler yapmak istediklerini:

—Efendim, para sağlarsak okul da yapıyoruz ya, ama asıl yoksullara giyecek, okul aracı veririz. Bir de hoca tutamıyanlara arkadaşlar sırayla İngilizce, matematik, fizik gibi dersler veririz.

Hemen bir öğrenci atıldı: gözlüklü, saz benizli, zayıf biri:

— Bunların dışında okulda da çalışmalarımız vardır. Meselâ okul gazetemizi gördünüz mü?

— Yoo görmedim, diye kafamı salladım.

Bir öğrenci koştu, kütüphaneden kendilerinin yayınladığı gazeteyi getirdi. Basbayağı bir gazete işte; adı «The BOSPHORUS»; dört sayfalı, resimli, güzel baskılı. Yazıların çoğu İngilizce yazılmış, arada Türkçe makaleler ve haberler de var.

TİYATRO SALONU

Orhan Nebioğlu ile okulun tiyatro salonuna gidiyoruz; binaların çevrelediği büyük alan —Amerikalılar buraya Campus derler— kızlı-erkekli gruplarla dolu, saat öğleden sonra iki falan. Hafif bir sis dalga dalga karşı sırtlara iniyor. Orhan Nebioğlu anlatıyor:

— Bu binaların büyük bir kısmı yüksek kısma aittir. Yüksek okul öğrencileriyle, lise öğrencilerinin bir arada bulunmaları mahzurludur. Bakalım, belki ileride Kız Koleji ile birleşme gibi bir durum olursa o zaman belki bazı mahzurlar önlenir.

Geniş bir salona giriyoruz; büyük bir sahne, rahat koltuklar. Tiyatro kolu yıl sonunda temsil edeceği oyunun son provalarını yapıyor. Bir köşeye ilişip seyrediyorum. Avan - gard bir oyun, buna rağmen öğrenciler, tiyatronun temel ilkelerini iyice bellemiş gibi rahat rahat oyunun üstesinden geliyorlar.

Her yıl bir İngilizce, bir de Türkçe, iki oyun hazırlarlarmış. Derken tiyatro kolu başkanı yanıma geliyor; gözlerinden oku-

Türkiye Kalelerî

Fotoğraflar: A. Samih Tepeciklioğlu

Türkiye'nin birçok köşesinde güzel kaleler vardır. Bu kalelerden yol üzerinde olanları, büyük şehirlerimizdekileri ekserîyetle tanırız. Ama yurdun öyle köşelerinde kaleler vardır ki, çoğumuz varlığını bile bilmeyiz. Bu sayıdan itibaren Türkiye kalelerini fotoğraflarla tanıtmaya başlıyoruz.

Solda, Adana'daki Yılanlı kale, aşağıda, Aydın ilinde, Bafa gölünün içindeki adada bulunan Bafa kalesi, sağda, inanılmaz derecede sarp bir yamaç üzerindeki Kalecik kalesi. Bu kale Gümüşhane'dedir.

İSTANBUL'UN ÇEŞMELERİ

Yazan : Ertan Önal

ASIRLAR boyu devam eden Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türkiye'nin pek çok köşesinde olduğu gibi, Istanbul'da da gerek padişahlar, gerek devrin büyükleri tarafından çeşitli sanat eserleri yaptırılmış, saraylar, kasırlar, çeşmeler, camiler, sebiller bu güzel şehrin ziynetleri olmuştur. Bunlar arasında yer alan ve bugün Istanbul'un çeşitli köşelerinde birer sanat âbidesi halinde ayakta duran çeşmeler, Türkler'de suya karşı duyulan sevginin eseridir. Susuzluk gidermenin sevap oluşu inancı ve ayrıca dinimizin temizliği emretmesi, yalnız Istanbul'da değil, Türkiye'nin dört tarafında büyük su tesislerinin, çeşmelerin, sebillerin yaptırılmasına yol açmıştır.

Bugün Istanbul'da bulunan ve gerek tarih, gerekse sanat bakımından değerleri çok büyük olan çeşmeleri incelemeye geçmeden önce, konumuzu ilgilendirdiği için şehrin su tesislerinin tarih boyunca geçirdiği gelişmeleri kısaca zikretmek gerekir.

Istanbul'da şehre su sağlamak amacıyle yapılan ilk tesisin Roma imparatorlarından Hadrianus zamanına rastladığı eski kaynaklarda belirtilmektedir. Hadrianus, Kâğıthane ve Alibeyköyü derelerinin sularını toplayıp şehre akıtmıştı. Daha sonra imparator Valans, Milâdî 378 yılında Halkalı sularını kendisinin yaptırdığı Valaris kemeri (Bozdoğan kemeri) vasıtasıyle şehre getirtmiş, Beyazıt meydanı civarındaki bir sarnıca akıtmıştı. Yine bu devirlerde, sık sık vukubulan kuşatmalar yüzünden şehrin su ihtiyacını karşılamak amacıyle şehrin muhtelif yerlerine su sarnıçları inşa ettirilmişti. Bunlar arasında I. Konstantin tarafından yaptırılan Binbirdirek ile imparator Jüstinyanus zamanında yaptırılan Yerebatan sarayı en önemlileridir. Azizler, Aetius, Aspar ve Mone sarnıçları da şehrin muhtelif yerlerine dağılmış olup zikredilmeye değer büyüklükteydiler. Bunların yanısıra Fatih'te, Lâleli'de, Mercan'da, Sarayburnu'nda, Sultanahmet'te, çeşitli manastır, kilise ve evlerde kapalı sarnıçlar bulunmaktaydı.

Istanbul'un fethinden sonra Fâtih, ileri gelen devlet erkânına şehrin Türkleştirilmesi için emir verdi. Bu emre göre şehrin çeşitli yerlerinde çeşmeler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, çarşılar yapılacaktı. Fâtih, herkesten, malî gücüne göre bir şeyler yaptırmasını istemişti. Bu emir üzerine, şehrin dört tarafı kısa bir süre içinde, Türk mimarisinin özelliğini taşıyan eserlerle donatıldı. Ancak bunlar içinde çeşmeler, gerekli su tesisinin olmayı-

şı yüzünden yok denecek kadar azdı.

İstanbul'un su derdine esaslı şekilde ilk el atan Kanunî Sultan Süleyman olmuş, bu padişah zamanında harap bir halde olan Kırkçeşme suyu tesisatı Mimar Sinan'ın eliyle ihyâ edilerek şehir bol suya kavuşturulmuştu. Kâğıthane'deki pınardan çıkan su, Uzunkemer, Güzelcekemer, Mağlova ve Müderris kemerleri vasıtasıyle şehre getirilerek dağıtılmış, inşası dokuz yıl süren bu tesis günümüzün parası ile 20 milyon liraya malolmuştu. Ancak yine de şehrin belirli bir kısmına su verilebilmekteydi. Beyoğlu cihetî, Bizanslılar zamanındaki gibi susuzdu.

Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra gelen padişahlar, yaptırdıkları ve adları ile anılan irili ufaklı bentlerle şehre su getirmeye devam ettiler. Bunlar arasında II. Osman'ın yaptırdığı, adını taşıyan bent, III. Ahmed'in Topuzludere üzerine yaptırdığı Büyükbent ve Cebeciköy, III. Mustafa'nın yaptırdığı Ayvat, III. Selim'in yaptırdığı Vâlide bendi, zikredilmeye değer büyüklüktedir.

Şehrin Beyoğlu yakası ise bol suya ancak I. Mahmud devrinde, yine bu padişah tarafından yaptırılan Topuzlu bendi (Taksim Suyu) ile kavuşmuştu.

Şehirde yeni bir su tesisi yaptıran padişahlar, yayınladıkları fermanlarla, suyun fazlasının çeşme yaptırmak isteyen kişilere tahsis olunduğunu bildiriyorlardı. Bu fermanlar üzerine her devrin önde gelen kişileri, adlarını hayırla yâdettirmek amacıyle şehrin muhtelif yerlerine çeşmeler yaptırdılar. Böylelikle Türk sanatının ayrı bir dalı olan çeşme ve sebil mimarisi doğdu. Bu mimarînin anıt vasfını kazanmaya başlaması ise XVIII. yüzyıla rastlar. Özellikle Lâle devrinde Istanbul birbirinden güzel, sanat bakımından çok değerli çeşmelere kavuşmuştur. Yine bu yüzyılda yaptırılan çeşmelerin sayısı diğer yüzyıllara oranla çok daha büyük olmuş, şehirde 141'i Istanbul, 80'i Beyoğlu ve 71'i Üsküdar cihetlerinde olmak üzere 292 çeşme yaptırılmıştı (1). Bu rakam XVII. yüzyılda 93, XIX. yüzyılda ise 247'dir.

Çeşmeler hakkında etraflıca bir araştırma yapmış olan H. Tanışık'ın belirttiğine göre, Istanbul'da Beyoğlu cihe-

---

(1) Bu tasnifte günümüze kadar intikal eden çeşmeler esas tutulmuştur.

Topkapı Sarayı müzesinin giriş kısmı olan Bâb-ı Hümâyûn'un karşısındaki III. Ahmed çeşmesinin eski bir gravürü.

Geçen sayfada gravürünü verdiğimiz III. Ahmed çeşmesinin bugünkü durumu.

tında en eski kitâbeli çeşme 931 tarihini taşımakta ve Halıç'in Haskoy'ünde oturan Yasef adında bir Musevi'ye ait bulunmaktadır. Üsküdar cihetindeki en eski kitâbe ise Beykoz'la Yalıköy arasında mermer bir çeşmenin üzerinde yer almaktadır.

Bu umumî bilgilerden sonra bugün İstanbul'un çeşitli semtlerinde bulunan çeşmeleri şöyle sıralıyabiliriz:

SULTANAHMET ÇEŞMESİ

Sultanahmet semtinde Ayasofya'nın arkasındaki alanda yer alan bu çeşme, şehirdeki çeşmeler arasında, sanat değeri bakımından en önde gelenidir. Çeşme, III. Sultan Ahmed tarafından Lâle devrinin sonlarına doğru 1728 yılında saray başmimarı Mehmed Ağa'ya yaptırılmıştır.

III. Ahmed bu çeşmenin inşası için paradan kaçınmamıştı. Tutumluluğu ile tanınan padişahın bu hareketinin çevresindekilerde büyük şaşkınlık yarattığını çeşmeden bahseden tarihler zikretmektedir.

Topkapı Sarayı'nın Bâb-ı Hümâyûn adı verilen dış kapısının önünde bulunan çeş-

me, 4 cepheli olup, her cephede birer çeşme ve köşelerde de sebilleri havidir. Bu abidevî meydan çeşmesinin asıl yüzü Ayasofya'ya bakar. Bu yüzdeki çeşmenin ayna taşının üzerinde bir madalyon içinde altın yaldızla yazılmış «Maşallah» sözü yeralmaktadır. Ayna taşının yanları mermer kabartma, altın yaldızlı çiçek vazosu ve çeşitli çiçek motifleri ile süslüdür. Çeşmenin tarih beyti yine bu cephede olup, yeşil bir zemin ve kırmızı çerçeve içine tek bir satır halinde yazılmıştır.

Çeşme dikkatle tetkik edildiği zaman asıl yüzü ile diğer yüzlerindeki çiçek motifleri arasında bazı farklar bulunduğu görülür. Bu farklar arasında en önemlisi şudur: Asıl yüzde mermerden çiçek kabartmaları tabiatten olduğu gibi alındığı halde, diğerlerinde tabiatten uzaklaşılmıştır.

Çeşmenin 4 köşesinde dört sebil bulunmakta, bu sebillerin her birinin üzerinde tarih kasidesinden üçer beyit yer almaktadır. Bu sanat eserinin kitâbesinin yazılışının da kendine has bir hikâyesi vardır.

Kendisi de şair ruhlu bir insan olan padişah, çeşme tamamlandıktan sonra, tarih beytini bizzat kaleme almıştı. Bu beyit ilk şekliyle şöyleydi:

Tarih-i Sultan Ahmed'in câri zebân-ı lüleden
Han Ahmed'e eyle dua, aç besmeleyle iç suyu

III. Ahmed daha sonra devrin ünlü şairlerini bir araya toplıyarak, çeşme için bir kaside yazmalarını, bu kasidenin içinde kendi beytine de yer vermelerini istemişti. Ancak, kafiye sağlama bakımından bir hayli zor olan bu işi, XVIII. asır Türk dîvân edebiyatının ünlü şairlerinden Seyyid Vehbi başarmış, son mısraı, «Aç besmeleyle iç suyu, Han Ahmed'e eyle dua» şeklinde değiştirerek kasidesinin sonuna eklemişti. Seyyid Vehbî böylelikle çeşme ile birlikte adını da ebedileştirmiş oluyordu.

Türk rokoko mimarîsi üslûbunda yapılan çeşmenin üstü kurşun örtülü olup, çatı geniş saçaklıdır. Saçağın altında üç sıra halinde, boyadan mamûl yeşil ve çiçekli çiniler, akantus yaprakları ve istalâktitli bir korniş bulunmaktadır.

TOPHANE ÇEŞMESİ

XIX. asırda Istanbul'u ziyaret eden yabancılar arasında ayrı bir yeri olan ünlü Fransız yazarı Lamartine anlatıyor:

«.. Beyoğlu sırtlarının eteğinde ve setlerinin üzerinde birçok top kundakları dizilmiş bulunan muhteşem bir topçu kışlası civarında karaya çıktık. Hind Pagodlarına benzer şekilde, Arap mimarisi tarzında inşa edilmiş olup, göz alıcı renklere bürünmüş, oymalı mermerden cephesi, ipekten bir zemin üzerinde ince bir dantela gibi duran büyük bir çeşme, sularını meydana akıtıyordu. Meydan, ticaret eşyası, denkler, beygirler, sahipsiz köpekler ve gölgede yere çömelmiş tütün içen adamlarla doluydu.»

Lamartine'in dış görünüşüne bakarak vanıldığı ve «Arap mimarisi tarzında inşa edildiğini» yazdığı çeşme, Tophane çeşmesidir.

Tophane'de Kılıç Ali Paşa camiinin kuzeyinde yer alan bu çeşme, 1732 yılında I. Sultan Mahmud tarafından yaptırılmıştır. Istanbul'un en yüksek çeşmesidir.

XVIII. asrın başlarında Tophane meydanı Istanbul'un en merkezi yerlerinden biriydi ve burada çeşitli dükkânlar bulunuyordu. I. Mahmud annesi Sâliha Sultan'a hediye ettiği 80 çeşmeyi besleyen Taksim suyu ile şehrin bol suya kavuşmasını müteakip şehirde adını ebedîyen yaşatacak eserler bırakmak istemiş, bunlar arasında çeşmelerde karar kılmıştı. İşte bu gaye ile inşa ettirilen Tophane çeşmesine yer sağlamak için önce, meydandaki dükkânlar yıktırıldı, bu dükkânların yerinde I. Mahmud ya da öbür adıyle Tophane Çeşmesi yükseldi.

İnşasına emeği geçenler arasında saray başmimarı Mehmed Ağa'nın adı bilinen çeşme, yapısı bakımından III. Ahmed tarafından Üsküdar'da inşa ettirilmiş olan meydan çeşmesine benzemektedir. Ancak bu çeşme ondan daha sadedir. Çeşmenin bütünüyle mermer olan 4 yüzü de birbirinin aynıdır. Bu yüzlerde ortada sivri bir kemer, kemerin altında çeşme ve yalak, çeşmenin iki tarafında saksı içinde dalları yemişli, limon, armut, şeftali, nar ve ceviz gibi meyva ağaçlarını temsil eden kabartma motifleri bulunmaktadır. Çeşmelerin ayna kısımlarına ait tezyinatta yine aynı motiflere birer servi ilâvesiyle yer verilmiştir.

Çeşmenin en üst kenarında Rumî motiflerinden meydana gelen bir su, dört cepheyi de çepçevre sarmakta, bunun altında yine bir kuşak halinde çeşitli meyva motifleri bulunmaktadır. Çeşmenin çatısı başlangıçta kurşun kaplı ve oldukça süslü, çataklı bir kubbe ile örtülmüş bulunuyordu. Ancak daha sonraları bu çatı kaldırılmış, burası etrafı demir parmaklıklarla çevrili bir teras şekline sokulmuştur. Görünüşüyle çeşmenin sanat değerini azaltan ve çeşmenin diğer kısımların-

Üsküdar meydanındaki Vâlide çeşmesinin eski bir gravürü.

le aynı değerde olmayan bu demir parmaklıklı çatı, Istanbul Sular İdaresi tarafından 1957 yılında kaldırılmış, yerine bugünkü çatı konmuştur. Bu arada çeşme iyice onarılmış, onarım sırasında Melling'in yaptığı gravürlerden de faydalanılmıştır.

Çeşmenin her cepheye beşer mısralık ikişer satır halinde yazılan ve üst kısmını çepçevre dolaşan tarih kasidesi, devrin üç ünlü şairi tarafından kaleme alınmıştır. Bunlar, Mesnevî-i Şerîf'i Türkçe'ye çeviren ve 3 dilde yazdığı şiirlerle meşhur olan Nahîfî Süleyman Efendi, tarih kasideleri yazmakla şöhret yapan Rahmî Mustafa Efendi ve darüssaade ağası yazıcılarından Hanîf İbrahim Efendi'dir.

Çeşme, Üsküdar'daki III. Ahmed meydan çeşmesi ile mukayese edildiği takdirde, özellikle mermertıraşlık sanatı yönünden daha ağır basar.

I. Mahmud'un inşa ettirdiği, sanat bakımından değeri olan diğer çeşmeler Fatih, Dolmabahçe ve Taksim'de bulunmaktadır. Ancak bunlar Tophane çeşmesi kadar üstün vasıflara sahip değildir.

AZAPKAPI ÇEŞMESİ

Unkapanı köprüsünün alt başında Azapkapı meydanının ortasında bulunduğu için, semtin adını alan bu çeşme, 1732 yılında Sultan I. Mahmud'un annesi Sâliha Sultan tarafından yaptırılmıştır. Bu yüzden halk arasında yaptıranın adıyle «Sâliha Sultan Çeşmesi» olarak da bilinmektedir.

Çeşmenin yapılışı üzerine, asırlardır anlatıla anlatıla zamanımıza kadar gelmiş bir efsane vardır. Bu efsaneye göre, bugünkü abidevî meydan çeşmesi yapılmadan önce burada küçük bir çeşme bulunuyor, halk, su ihtiyacını buradan karşılıyordu. Güzel bir ilkbahar günü şehirde mutadı veçhile bir gezintiye çıkan IV. Mehmed'in annesi, o zamanki adıyle Hacı Aver olan Azapkapı'dan geçerken çeşme başında ağlayan bir kız çocuğu görmüştü. Çocuğun bir elinde bir desti kulpu vardı, diğer eliyle gözlerinde biriken yaşları silerek ağlıyordu. Hayırsever bir kadın olarak tanınan vâlide-sultan, yerdeki desti kırıklarının arasında ağlayan çocuğu görünce birden üzüldü, çağırtarak kırılan destisinin yerine yenisini alması için para vermek istedi. O zaman küçük çocuk yaşından beklenmeyen bir harekette bulundu, teklifi reddettikten sonra hıçkırıklar arasında:

— Testiyi kırdığım için ağlamıyorum, bir su getirmenin üstesinden gelemediğim için ağlıyorum, dedi.

Küçük kızın olgun bir insan gibi düşünerek söylediği bu sözlerden vâlide-sultan çok hoşnut kalmıştı. Onun adını, sanını, kimlerden olduğunu, nerede kaldığını öğrendikten sonra, muhteşem saltanat arabasıyla saraya döndü. Çok geçmedi, kızlarının Azapkapı'daki küçük çeşme önünde devrin vâlide-sultanıyla görüştüğünden habersiz olan ailesine saraydan bir haber geldi. Sâliha, saraydan isteniyordu. Aile fertleri, ferman yüce yerden deyip hem sevinç, hem üzüntü gözyaşları arasında küçük kızlarını hemen o gün küçük bohçasıyle birlikte saraya gönderdiler.

Yıllar birbirini kovalamış, kırık bir destinin kendisine sarayın yolunu açtığı Sâliha, muhteşem bir lüks ve debdebe içinde büyüyerek alımlı ve güzel bir genç kız olmuştu. Günlerden bir gün, II. Sultan Mustafa'nın zevcesi oldu. Artık izzet ve ikbâle erişmişti. Ancak çocukluğunda ailesinin fakirliği yüzünden çektiklerini unutamıyor, semt halkına faydalı olabilmek için çeşitli şeyler düşünüyordu. Düşündükleri arasında bir çeşme de vardı. Çocukken ne zahmetlerle su taşıdığını bilen Sâliha Sultan, yaptıracağı çeşme ile hem semt halkını susuzluktan kurtarmak, hem de böylelikle herkesin çeşme aktıkça hayır duasını almak istiyordu. İşte o zamanlar da, bugünkü gibi pek büyük olmayan meydanın ortasında 1732 yılında muhteşem bir sanat âbidesi halinde yükselen çeşme, bu düşünce ile hayat buldu.

ÇEŞMENİN MİMARİ YAPISI

I. Sultan Mahmud'un Boğaziçi, Beyoğlu ve Galata semtlerine su sağlamak amacıyle yaptırdığı Topuzlu bendiyle, bu çeşme de bol suya kavuşmuş, halk su ihtiyacını yıllarca buradan karşılamıştı.

Mimarı kesin olarak bilinmeyen bu eser iki tarafta birer çeşme, ortada bir sebil, ayrıca bir de su haznesinden müteşekkildir. Ön tarafı Perşembepazarı'na, arka tarafı denize, sol tarafı Eminönü, sağ tarafı da Bulvar cihetine bakmaktadır.

Çeşme, işçiliği ve tezyinatı bakımından Topkapı Sarayı önündeki III. Sultan Ahmed ve Galata'daki Bereketzâde çeşmesi ile aynı ayardadır.

(Sonu gelecek sayıda)

Bugün nasıl bir Kıbrıs meselesi varsa, 1908'de de bir Girit meselesi vardı. İtalya'nın Bologna şehrinde çıkan 60 yıl öncesinin ünlü mizah dergisi «Le Perroquet = Papağan», yukarıdaki karikatürü veriyor. Resmin ruhu, o sıralarda cihanın en güçlü devleti olan ve 6 kıt'ada çok büyük ülkeleri elinde tutan İngiltere'nin emperyalist siyasetidir. Girit, henüz Türkiye İmparatorluğunun bir parçasıdır. Fakat Bâbıâli ile son bağlılıkları kopmak üzeredir

Ustelik adada mühim bir Müslüman azınlığı da vardır. Yunanistan, Girit'i ilhak etmek peşindedir. Giritli Venizelos, bu siyasetin öncüsüdür. İngiltere, adanın Yunanistan'a verilmesi, fakat Kıbrıs'ta olduğu gibi İngiliz nüfuzunun kurulması fikrindedir. Fransa, Rusya, ortada İtalya ve yanda müttefik Almanya - Avusturya, Girit de Kıbrıs gibi İngiliz idaresine düşecek endişesiyle ağlaşıyorlar. Türkiye ise, çubuğunu tüttürüyor.

Çeşme'deki Batık Osmanlı Dananması

Yazan: Osman ÖNDEŞ

MODERN ve teknik cihaz ve aletlerle mücehhez, mükemmel eğitimli bir resmi dalgıçlık teşkilâtımız, hattâ maddi imkânları yerinde balıkadam kulüplerimiz dururken, Peter Throckmorton isimli bir şahsın gelip Türkiye sularında, Bodrum civarında çalışması ve yüzlerce senelik batık tekneleri meyva toplarcasına sahile taşıması ve Bodrum kalesinde «Dünyanın ilk sualtı arkeoloji müzesi»ni kurması çok acı verici bir gerçektir! Halbuki ben bu sulara daldım, ve bol ışıklı sakin deniz dibinde sahip olduğumuz imkânları düşüne düşüne hayıflandım.

Devir devir dünyanın en güçlü donanmalarını yaşatmış Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz Müzesi, Beşiktaş'taki eski maliye binasındadır ve mevcut eserler arasında asırları dile getiren, kalyonlar, çektiriler, brikler ve kadırgalar, kumbara gemileri, mezegalye (yarı çektiri) ler, seyrisefain aletleri, donanım ve silâhlarından belirli örnekler mahdut derecededir. Elbette ki satvetli Osmanlı İmparatorluğu donanmalarının hâtıraları bu kadar demeye dilimiz varamaz. Nerededir harp gemilerimizin yadigâr parçaları? Kalyonların, kadırgaların, velhasıl her çeşit gemimizin pruva bodoslamalarına haşmet veren kabartmalar nerededir? Ya, iki, üç ambarlı diye güverte sayısına göre ad koyduğumuz bu gemilerin her lumbarından düşmanına ölüm ateşi saçan toplar ve palan- donanımlarından zamanımıza kadar [illegible] örnek kalmıştır? Acaba leventlerimizin hayatlarını, gemilerdeki cemiyet imkânlarını bizlere anlatacak müşahhas misaller bulabilir miyiz?

I. Dünya Harbi'nde, Çanakkale Boğazını aşılmazlık mertebesine ulaştıran nice tabyalar vardı. Buralara gemilerimizden de pek çok top taretler halinde sökülüp monte olunmuştu. Senelerdir civar köyler halkının ve meçhul kişilerin bu topların pirinç ve sair aksamını soyduklarını ve sattıklarını duyarız. Şimdi de duyduk ki eritilmek üzere devlet eliyle Karabük demir - çelik tesislerine sevk edilirlermiş.

Şimdi, Bodrum'da çalışmalar yapmış olan yabancıları bir de Beşiktaş'taki Deniz müzemizi, ölümsüzlüğü eritilerek görünmezliğe götürülen Çanakkale toplarını ve benzerlerini düşünelim. Eğer Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif devirlerine ait gemiler ve desenleri hakkında etüdler yapmak istersek, arşivlerimizi ve kütüphanelerimizi dolduran vesikalar, defterler haricinde müşahhas örnekler bulmakta sıkıntı çekiyorsak, bu noktada durmak ve düşünmek zorundayız demektir. Ancak medenî âlemdeki yerine süratle ulaşan Türkiye'mizde doğruya, iyiye gidişin ümidi ve sevinci ile eksiklerimizi gidermek, asırların ihmalinden kurtarmak imkânları vardır.

1768 - 1774 Türk - Rus harbinde, Çeşme

faciası diye adlandırılan olay bu yönden bana geniş bir fikir vermiştir. Kesinlikle inanıyorum ki, Deniz Kuvvetleri Komutanlığımız dalgıç ve balıkadam ekipleri ile, Millî Eğitim Bakanlığımız ilgili uzmanlarının istişaresi XVIII. yüzyıl Osmanlı donanmasının Çeşme koyuna ve sığ sulara gömülmüş gemilerinden pek çok örneği bulmayı sağlıyacaktır. Böylece bir yandan dalış eğitimlerini yaparken, bir yandan da ilmî bir faaliyetle harp tarihimize, ordonans ve gemi inşa tekniğimize ait eserleri kazandırmış olacaklardır. Bu esastan hareket ederek, Çeşme çarpışmalarını tetkik ettiğimiz zaman, okuyucu bu inancın çok daha kuvvetlenmiş olduğunu görecektir.

Malûmdur ki; Rus Çariçesi II. Katerina, Osmanlı İmparatorluğu ile bir harbe girmeden evvel, Türk ordularını muhtelif cephelere bölerek zayıflatmak için planlar tertip etmişti. Vatandaşlarımız olan Hıristiyan kitlelerden Ortodoks mezhebine sahip bulunanları kışkırtarak dahilî isyanlar çıkarmak hep II. Katerina'nın mahirâne siyasetinin sonuçlarıdır. Asya, Avrupa ve Afrika gibi büyük kıtaların merkezini teşkil eden Osmanlı İmparatorluğu aynı zamanda Akdeniz, Karadeniz ve diğer denizlerin de donanması ile kontrolunu elinde bulunduruyordu. İmparatorluk en zayıf olduğu devirlerde bile Rusya, Karadeniz'e hapsedilmiş olmanın sıkıntısını duymuştur. Rusya, Karadeniz'den Akdeniz'e geçebilmenin güçlükleri karşısında Baltık filosunu kuvvetlendirip Akdeniz'de Türk donanmasını vurma çarelerini aramış ve Çeşme baskını böyle bir başlangıçtan zuhur etmiştir.

MORA İSYANI

Nitekim 1770 yılı baharında Mora sularına gelerek Güney Mora ahalisinin Maynot adı verilen bir kısım serkeş kitlelerini Türkler'e karşı isyan ettirmeye muvaffak oldular. II. Katerina Akdeniz harekâtını idare etmek üzere donanmaya Kont Aleksy Grigoviç Orloff'u tayin etmişti. Ama donanma aslında İskoçyalı Amiral Elphinston tarafından idare ediliyordu.

Mora isyanı Ruslar'ın umduğundan da başarılı bir şekilde bütün yarımadaya sirayet etti ve ele geçen İslâm ahali, Rum asiler tarafından vahşice katledildi. Osmanlı idarecileri Ruslar'ın böyle bir harekâtına ihtimal vermediklerinden, karşı teşebbüste bulunmakta çok geç kaldılar. Nihayet Selânik Mutasarrıfı Vezir Ali Paşa, Câfer Bey, Mehmed Paşa gibi komutanlar nezdinde karadan ve denizden ha-

Batık bir kalyonu yüzdürme çalışmalarının temsilî resmi

rekete geçildi. Donanmaya kumanda eden Kapdân-ı derya Hüsâmeddin Paşa, Mora sularına yaklaşırken, karada elde edilen başarılar karşısında Ruslar Mora'dan uzaklaştılar. Donanmanın Istanbul'dan hareketi, Süleyman Efendi tarihinde şöyle tasvir ediliyor: «Ertesi gün çektiriler ve kalyonlar Yalıköşkü önüne varıp huzur-i hümâyûnda paşalar, umerâ ve kapdânlar etek öptüler. Şeyhulislâm ve kaymakam paşa baştardaya çıktıklarında nâdide flandıralar, sancaklar ve bayraklarla tekneler donatılmıştı. Bu esnada mehterhane şenlikleri devam ediyor, top, tüfek atışları yapılıyordu. Kalyonlardan, pavra ve alt alabanda ve üst alabanda ve kantar topları fora edilerek selâmlık atışında bulunuyordu. Hak budur ki; şayeste-i tahsin olan eyyamdan bir gün oldu.»

Bu kısa pasajı, donanmanın geleneklerine esas olan donanımlarından bazılarını bildirmesi bakımından naklettim.

Türk filosu Mora sularına hareket ederken, Istanbul Başbakanlık Arşivi Bahriye kısmı 7197 No.'lu arşiv kaydına göre şu gemilerden müteşekkil idi:

1 — Burc-ı Zafer kalyonu; Kapudânenin forsunu taşır.

2 — Ziver-i Bahrî kalyonu; Riyâle Paşanın forsunu taşır.

3 — Seyf-i Bahrî kalyonu; filodan bir kalyondur.

4 — Neheng-i Bahrî kalyonu,

5 — Peleng-i Bahrî, İkab-ı Bahrî, Mukaddeme-i Şeref, Tılsım-ı Bahrî, Semend-i Bahrî, Seyyar-ı Bahrî, Berid-i Zafer ve Mesken-i Gazi kalyonları.

ÇEŞME FÂCİASI

Bizim konuyu bağlamak istediğimiz Çeşme veya Toprakada çarpışması 6 temmuz tarihinde vuku bulmuştur. Bu muharebede Rus filosu güneş doğarken Koyunadası'nın doğu boğazından geçerek güneybatı yönünde ilerledi. Türk filosunu görduklerinde Rus filosu seyrini yavaşlattı ve Kont Aleksy Orloff emirlerini verdikten sonra, bir firkateyne geçerek top menzili haricinde kaldı. Bu savaşa katılan Rus ve Türk gemileri hakkında Kont Aleksy Orloff'un Topkapı Sarayı arşivi 14/5002-102 numarada kayıtlı ve «Limni mektubu» diye bilinen bir yazısı vardır. Kont Orloff bu mektubunda Türk donanmasını şöyle tarif eder: «Adı geçen donanma 16 kıt'a olup, altısı 90 ve 80 pâre ve 10 kıt'ası 70 ve 64 pâre topçeker idi. Bunlardan maada 6 kıt'a karavele perkendi ve şebek ve kesret üzere firkate ve diluka ve sair sefineler vardı. Ve topların hepsi tunç-

Çeşme fâcİası şehitleri için Çeşme kasabasında dikilmiş bir âbide vardır. Denizciler, faclanın yıldönümünde burada toplanarak şehadet mertebesine ulaşmış 5.000 civarındaki leventi anarlar.

Çeşme deniz muharebesinin cereyan şeklini gösteren temsilî bir resim. Bu resim, çarpışmayı ve gemilerin mevkilerini belirtmesi bakımından önemlidir ve Rusça bir eserden alınmıştır.

tan olup büyük gemilerin topları çok cesim idi. Tahkikan Osmanlı donanmasını bu halde ve bu mertebede kuvvetli bulacağımı mülâhaza etmez idim.»

Çeşme limanı güneybatı sahilleri sığlık olduğu gibi, yine güneybatı giriş kısmında sığlık mevcuttur. Bu limanı bir ay şeklinde demirlemiş olan Türk filosunun sağ ucu kum bankları ve su üzerinde görülen kayalara, sol ucu da Çeşme'nin kuzeyindeki kayalık burna istinat ettirilmişti. Koyun adaları doğusunda mayıstra sereni sert poyraz rüzgârı ile kırılan riyale kalyonu bu durumunu tamire çalışırken, Rus filosunun keşif gemisi görüldüğünden Toprakadası'na çekilerek düşman kum bankları, kayalıklar ve Toprak adası arasında müşkül vaziyette muharebeye mecbur etmek istenilmişti. Cezâyirli Hasan Bey'in Gazâvatnâmesi'nden anlaşıldığı üzere «Türk filosunun demirli bulunduğu uzun hattın cenahlarında yeni inşa olunan firegatlar» bulunuyordu.

ÇARPIŞMANIN GELİŞMESİ

Koyunadaları boğazından içeri girmiş olan Rus filosu birinci grubu, pruva hattında rüzgârın tesiriyle Sakız limanı istikametine seyrederek Toprak adası civarında manevra yapıp, saat 10'da Türk filosunun sağ yanına hücum ettiler. Bu kısımda Cezâyirli Hasan Bey'in kalyonu ikinci sırada bulunuyordu ve rehber olan Rus kalyonu mezeborda ateşi yaparak Türk gemilerine yaklaşmakta idi. Cezâyirli Hasan Bey'in bulunduğu 84 toplu Burc-ı Zafer kalyonu Amiral Spiridof ile Teodor Orloff'un bulunduğu Yevstafy kalyonuna rampa ederek amansız bir mücadeleye girişmişti. Ancak Rus kalyonunda çıkan yangın, müteakiben yelken donanımlarına ve Burc-ı Zafer'e de sirayet etti. Ruslar'ın amiral gemisi nihayet cephanesi infilak ederek berhava oldu ve Burc-ı Zafer kalyonunda yangın genişlerken, alevlerden müteessir olmamak için diğer Türk gemileri Çeşme limanı içine seyretti. Bu muharebede Türk filosu Burc-ı Zafer kalyonunu, Ruslar ise Amiral kalyonu olan Yevstafy'i kaybetmişti.

Eldeki kaynaklar bu iki geminin Çeşme limanının hemen dışında bir mevkide battığını göstermektedir.

O halde su altı arkeolojik çalışmalarına her iki geminin aranması da dahil edilmelidir. Zira batan kalyonlardan Burc-ı Zafer, müteakip senelerde Osmanlı İmparatorluğu'nun Kapdân-ı deryâlığını yapacak, kahraman ve ileri görüşlü Cezâyirli Hasan Bey'in gemisi idi.

ÇEŞME'DE TÜRK FİLOSUNUN YAKILMASI

Kapdân-ı Deryâ Hüsâmeddin Paşa, Rus-lar'ın tekrar bir çarpışmaya girişmiyecekleri düşüncesi ile bütün gemilerini Çeşme limanı kıyılarına demirletmişti. Cezâyirli Hasan Bey, Kapdân-ı Deryâ gibi düşünmüyor ve bu mevkiin tehlikesini işaret ediyordu. Geceyarısına doğru Dugdale isminde bir İngiliz subayının idaresinde iki küçük Rus teknesinin Çeşme limanına girdiği görüldü. Türkler, bu küçük teknelerin kendi gemilerine bir zarar veremiyeceğini zannederek gerekli tedbirleri almadıkları gibi, bunları iyice yaklaştıktan sonra esir etmeyi tasarladılar. Halbuki bu küçük tekneler ateş gemileri idi ve en yakın Türk kalyonunu kısa zamanda yangın içinde bıraktılar.

Kalyonda çıkan yangın bastırılamadan büyüdü ve rüzgâr tesiri ile de diğer gemilere süratle sirayet etti. Gemilerin demir halatları tutuşunca birbirleri üzerine düşerek daha büyük yangınlara sebep oldular.

Türk gemileri arasında bulunan çektirilerden istifade yoluna gidilmedi ve kalyonların halatları kesilip, çektirilerin yedeğinde açığa, selâmete götürülmeleri mümkünken, mürettebat, Rus kalyonlarının ateşi karşısında paniğe kapılıp sahile firara başladı. Baron de Tott'un hâtırâtında bu olay şöyle tasvir ediliyor: «Donanma Çeşme'ye iltica edilince, karaya çıkıp limanı kapıyan iki burun üzerine birkaç top yerleştiren Türkler, biraz mutmain oldular. Ama Ruslar akınlarına devam ederek gerekli tertibatı sağladılar. Çeşme limanı bir yanardağ haline geldi ve Türk donanması burada gömülüp gitti.»

Türk kalyonları sabaha kadar alevler içinde yandı. Yangın cephaneliklere sirayet ettikçe, şiddetli infilaklar vuku buldu ve gemiler tamamen yanmadan parçalandıklarından süratle battılar. Gece yarısından biraz sonra başlamış olan yangın sabahın erken saatlerine kadar devam etti. Gün aydınlandığı sırada Türk filosu 64 toplu bir kalyon ile, 20 kadar kürekli küçük kayıklar hariç, kâmilen yanmış ve infilaklarla Çeşme koyuna gömülmüştü. Ruslar, mürettebatı tarafından terk edilmiş ve tesadüfen yangın tesirinden kurtulmuş bu başıboş kalyonu yedeklerine aldılar ve ismini Yevstafy olarak değiştirdiler ve harp ganimeti sayarak filolarına ilhak ettiler.

Kont Aleksy Orloff'un mezkûr Limni mektubundan anlaşılacağı üzere; Ruslar, kalyonu ve küçük kayıkları ele geçirdikten sonra, gemilerden sahile Türk denizcileri tarafından nakledilmiş bulunan yirmi kadar topu ve Çeşme kalesinin toplarını dahi zapt ve kendi gemilerine naklettiler.

Çeşme koyundaki batık Osmanlı donanması 200 yıldır dalgaların getirdiği kumlar altına gömülmüş yatmaktadır. Batı âleminde kapital sahibi ve ilim âşığı kişilerin de finanse ettiği sualtı arkeolojik çalışmaları, vatanımızda ilim ve teknik yönünden her şekilde mücehhez teşkillerimizin alâkasını beklemektedir.

Çeşme faciasının günümüze ve istikbâle yadigâr kalmış iki hâtırası vardır. Çeşme koyu içinde, kasabanın bir yamacına dikilmiş mermerden şehitlik âbidesini Türk denizcileri her yıldönümünde ziyaret ederek, şehitlerin ruhlarına dua ederler. Diğeri ise Kapdân-ı Deryâ Hüsâmeddin Paşa'nın belki de Gelibolu'da pek bilinmeyen mezarıdır.

GELİBOLULULAR BU MEZARLA İLGİLENMELİDİR

Kapdân-ı Deryâ Hüsâmeddin Paşa'nın mezarı, Gelibolu'da Yazıcızâde mezarlığında olup, taşın yazılı tarafı mezarlık tarafına dönük ve duvara gayet yakın olduğundan görülmesi ve tanınması güç bulunmaktadır.

Hüsâmeddin Paşa'nın Gelibolu'ya intikali hakkında Vâsıf tarihinde şu kayıt vardır: «Hüsâmeddin Paşa ve Hasan Bey yaralı bulunuyorlardı. İzmir'den beş ticaret gemisi satın alıp buradan 12 mil mesafedeki Yeni Kale'ye götürdüler. Böylece boğazı düşman gemilerine karşı kapatarak kalede savunma tedbirleri aldılar. Ancak umerâ-ı deryâdan Câfer Bey asıl suçlu olduğu halde, Kapdân-ı Deryâ nasbolundu. Hüsâmeddin Paşa ise Gelibolu'da ikamete mecbur edildi. Lâkin Paşa, kederinden hastalanarak az bir müddet sonra öldü.»

Mezarı, merhum ve muhterem tarih yazarı Fevzi Kurtoğlu tarafından bulunmuş ve okunmuş olan Kapdân-ı Deryâ Hüsâmeddin Paşa'nın taşında şu yazılar okunmaktadır: Bâkî kalan Allah'tır. Mekânı cennet, rahmetli merhum ve Allah'ın bağışlamasına kavuşmuş, bundan evvel Kapdân-ı Deryâ olan Canım Hoca torunu Mandal-zâde Hüsâmeddin Paşa'nın ruhuna fâtiha. Sene 1184».

İnanıyoruz ki, Kapdân-ı Deryâ Hüsâmeddin Paşa'nın mezarı gerektiği şekilde alâka görecek ve bu mevzu ile gerektiği gibi ilgilenildiğine dair Gelibolu'dan gelecek bir haber elbet bizlere ulaşacaktır.

Türkler'in Elinde Gelişen İslâm Medeniyeti

Yazan : İsmet Binark

İSLÂMİYET'İN yayıldığı sıralarda insanlık tam bir mânevî zulüm içersindeydi. Tahrif edilmiş semavî gerçeklere inanan ve köhne Bizans kalıntısı bir medeniyete mirasçı olan Avrupa, cehaletin en koyusu içinde bocalıyordu. İslâm dünyasında ise, ilmi her şeyden üstün tutan bir dünya ve ahiret görüşü, gerçek âlimlerin yetişmesine, ilmin ilerlemesine imkân veriyordu. Bir taraftan hadîs, fıkıh, tefsir, mantık gibi «mânevî» diyebileceğimiz ilimler alabildiklerine gelişirken, diğer taraftan da; kimya, astronomi, cebir, trigonometri, ziraat gibi, bugünkü teknik medeniyetin dayandığı temellerin ilk taşları ve harcı atılıyor, Doğu'dan Batı'ya İslâm kültür ve medeniyeti yayılıyordu. Bu kültür ve medeniyet sadece, bilinenleri derleyip, toparlayıp aktarmıyor. Bilinmeyene doğru keşif ve seferler de yapıyordu..

Halbuki, zaman zaman ve hâkim bir görüş olarak İslâmiyet'in bilgi sahasındaki bütün ilerlemelere, hattâ okuyup yazmaya mâni teşkil ettiği defalarca ifade edilmiştir. Bütün bu iddiaların, hiç bir ilmî mesnedi yoktur. Zira, Türk - İslâm kültür ve medeniyeti tarihinin derinliklerine nüfuz ederek, muhtelif devirlerdeki seyrini yakinen tetkik edersek, İslâmiyet'in, bilginin üstünlüğü hakkında veciz esaslar koyduğunu ve her zaman ilerlemeyi teşvik ettiğini görürüz. İslâmiyet, yüzyıllar boyu bu özelliğini muhafaza etmiş, ilim, felsefe, fikir ve sanat adamları yetiştirmiştir.

İslâmiyet, bir taraftan Batı âlemiyle temasa geçerken, öte yandan da, Doğu'da Türklük'le münasebet kurmuştu. Bu temas daha ziyade bir kaynaşma şeklinde vuku buldu. Türkler «en iyi ve en son dini» hemen benimsediler ve ileriki yüzyıllarda bu dinin en kudretli savunucusu oldular.

İslâmiyet, Türk cemiyetine her konuda ve her müessesesinde tesir etmiştir. İslâmiyet, Türk cemiyetinin millî varlığını, milliyetini, örf ve âdetlerini yüzyılların yıkıcı tesirlerinden koruyarak selâmete çıkarmıştır.

Türkler'in de İslâm dinine ve dolayısiyle onun kültür ve medeniyetine hizmetleri pek büyük olmuştur. Müsteşrik ve Türkiyatçı Léon Cahun, bir eserinde, «Eğer Türkler'in himmeti olmasaydı, İslâm medeniyeti o kadar yükselmez ve o derece geniş iklimlere yayılmazdı,» demiştir.

On ciltlik «İslâm Medeniyeti Tarihi» nin

yazarı, İtalyan tarihçisi Leon Kaetano da, adı geçen eserinde bu konudaki görüşünü şoyle özetlemiştir. «Çolden yeni bir din çıkaran Araplar, çok geçmeden o dini, başkaları (yani Türkler) ellerine aldıktan sonra, yine çıktıkları çöle çekildiler.»

Türkler, İslâm dünyasına inmesi mukadder olan ağır darbelere mukavemet edebilecek ve hattâ İslâm dinini evvelce yayılmadığı yerlere götürecek kadar kuvvetli yeni bir siyasî ve içtimaî nizâm kurmuşlardır. Batı'dan Haçlılar'ın, Doğu'dan Moğollar'ın yarattığı çifte tehlikeyi karşılayıp defeden ve Arap ülkelerini iki defa istilâdan kurtaran Türk orduları olmuştur. Hindistan'da yeni bir İslâm imparatorluğu kuran, Bizanslı eski düşmanını mağlup ederek, önce Anadolu'yu ve sonra Istanbul ve Balkanlar'ı İslâmiyet'e kazandıran Türk silâhları olmuştur. Türk orduları İslâm topraklarını müdafaa ve mamûr etmişlerdir. Hıristiyan Batı dünyasında «Müslüman» ve «Türk» tâbirleri bir tutulur olmuştur.

Türklük'le bu derecesine, sökülmemecesine kaynaşan İslâmiyet; kitaba, okumaya ve ilme çok büyük değer veren bir dünya görüşüne sahipti. Bu dinin kendi peygamberine ulaştırdığı ilk emri «Oku!.» olmuştu. Ayrıca bu dinin peygamberinin, ilim ve Müslümanlar'ı öğrenmeye teşvik eden söz ve emirleri; Türk - İslâm kültür ve medeniyetinde, ilmî ufkun genişlemesine ve netice olarak da, dinî kitapların yanısıra edebî ve ilmî kitapların çoğalmasına, kütüphanelerin, ilim müesseselerinin ve ocaklarının kurulmasına sebep olmuştur.

İslâmiyet hakkında pek yumuşak ve müsamahalı fikirleri olmadığı bilinen Comte de Gobineau bile, «Les religions et les philosophes dans l'Asie Centrale» (Paris, 1865) adlı eserinde şöyle demektedir: «Muhammed doktrininin fikrî gelişmeleri doğrudan doğruya engellediğini ispat etmek istiyenlerin düşüncelerini kabul etmek çok güçtür. Bu fikrin aksi daha büyük bir kolaylıkla müdafaa edilebilir. 'Bilginlerin mürekkebi, şehitlerin kanından daha kıymetlidir,' formülünü ifade etmiş olan bir dinin, insan zekâsının çalışmasına karşı olduğu söylenemez. Muhakkak olan bir şey varsa o da, Muhammed'in daha ilk günlerde bizzat ortaya atmış olduğu araştırma, münakaşa ve tenkit ruhunun asla kaybolmamış bulunmasıdır.»

Dünya tarihinde, her yönden çağdaş milletlerden üstün, büyük, kudretli ve ileri olabilme mucizesini vermiş olan Türk - İslâm kültür ve medeniyeti; bu üstünlüğünü bazı Batılı tarihçilerin ileri sürdüğü gibi kılıç kuvvetinden almamıştır. Türk - İslâm imparatorluğunun sahip olduğu «kültür yüksekliğidir ki ona büyük, geniş ülkeleri idare etmek kudretini vermiştir. Eğer o kültürün her sahasında zamanının en yüksek derecesinde olmamış olsa idi, medeniyetin türlü çenberinden geçmiş olan ülkelerde hâkim olabilir miydi?.. O kültür ve medeniyetin kudret ve kuvveti, ileri bir zihniyetle, karşısındaki kavimlere üstün olabilecek tarzda siyasî, askerî, fikrî ve iktisadî müesseselerde medenî bir seviyede olmasındandır.

Bu arada, İslâm kültürünün Hıristiyan Avrupa'ya ayrıca nasip verdiğini de unutmamak gerekir. Müslümanlar'ın barbar olduğunu her devirde ve her fırsatta ileri sürmüş olan Hıristiyan Avrupa, İslâm dünyası ile aralarında devam edegelmiş olan dinî ayrılığa rağmen, uzun bir müddet İslâm kültürü ile beslenmiştir.

Bilindiği gibi, Batı medeniyeti, Rönesans'tan önce ve sonra olmak üzere, karakter itibariyle birbirinden farklı iki şekil arzeder. Birincisinde din ve hukuk müesseseleri mevcut, fakat müspet ilim yoktur. Rönesans ise, müşahade vasıtasiyle, eksik olan müspet düşünceyi katarak onu tamamlamıştır. Fakat müşahade, bir kelime ile müspet ilim nereden gelmiştir? Batı dünyası, XV. yüzyıla kadar bunları kendiliğinden yaratmak şerefine ulaşamamışken sonra, iki yüz küsur yıllık bir devir içinde Batı esprisi âdeta fışkırırcasına nasıl ortaya dökulmüştür? Bütün bunların başlıca sebebi, Sicilya, Endülüs ve Haçlı Seferleri yoluyla Avrupa'nın İslâm dünyasını, tefekkür ve müspet ilimleriyle tanıyarak kendine aktarmasıdır.

Avrupa, XVI. yüzyılda büyük rönesansına girmeden önce, XII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar devam eden dört yüzyıl içinde Türk - İslâm ilim ve felsefesinin çıraklığını geçirmiştir.

Batı medeniyeti yalnız Yunan ve Hıristiyan düşüncesinin değil, İslâm ve daha sonra da Türk - İslâm hümanizminin tesirlerini fazlasıyle taşımaktadır. XVI. ve XVII. yüzyıllara kada İslâm kültür ve medeniyetinin müspet ilimlerle ilgili ana kitapları Avrupa üniversitelerinde, lâtince tercümeleriyle, ders kitapları olmuştur. Avrupalı mütefekkirler, devrin ilim dillerinden sayılan Arapça'yı öğrenmeye başlamışlardı. Fârâbî, İbni Sinâ, Hârezmî, İbnü Bâce gibi birçok İslâm filozof ve alimleri, isimlerinin Avrupa dillerinde aldığı şekilleriyle, Batı medeniyetinin malı olmuşlardır.

Sadece İslâm dünyasının değil, Batı'nın da ilk büyük tabibi olarak gördüğümüz

Râzî, büyük ekseriyeti Türk olan İran'ın Rey şehrindendir. Avrupa'da «Rhazes» ismiyle tanınan Râzî, çiçek ve kızamık hastalıklarını ilk tetkik edendir. Dünyanın çevresini en doğru şekilde ve bugünkü ölçülere göre ölçenler, Şâkiroğulları adında üç Türk kardeşti. Aynı tecrübeyi yapan ve Avrupalılar'ın «Elfaraginius» dedikleri Fergana'lı Ahmed bin Ferzânî de Türk'tü. Avrupalılar'ın «Elharezmi» adıyle tanıdıkları Harzemli Türk, Memûn'un kütüphaneler müdürüydü. Zamanının en yüksek astronomi ve matematik âlimi bu Türk'tü. El - Harezmî, ortaçağda matematik alanındaki fikir ve faaliyetlere en çok tesir etmiş olan şahsiyettir. Dünyaca meşhur astronomi üstadı Uluğ Bey, Semerkant'lı bir Türk'tü. Yine astronomi ilminin kurucularından olan El - Birûnî de, bir Türk âlimiydi. İslâm dünyasında matematik ilminin gelişmesinde büyük rol oynayanlardan, ilminden dolayı Ebül Fazl unvanı verilen ve Avrupa ilmine de tesir etmiş olan İbn-üt Türk, adı üstünde Türk'tü. Trigonometriyi bugünkü kalıbına sokan da Horasan Türkleri'nden Ebü'l - Vefa'dır. Beş yüz yıl önce mikrop teorisini ortaya atan Türk, tanınmış tabib ve mutasavvıf Akşemseddin'dir.

Müslüman âlimlerin, çeşitli ırk ve milletlere mensup olmalarına mukabil, ortak dil Arabça olduğundan, istisnasız bütün eserler Arabca yazılmıştır. İslâmiyeti benimseyen, yücelten ve savunan Türklük, onun tebşir olunduğu lisan olan Arabça'yı da ilmî dil olarak kabullenmişti. İşte bu yüzden Türk bilginleri, yüzyıllar boyu ilmî eserlerini Arabça yazdılar. Bu ise, Türk dünyasına karşı besledikleri her kötü emelde ağır tokat yiyen Batılılar'ın, Türkler'in değerini azaltmak için bu eserleri, Araplar'a maletmelerine yol açtı.

Isfahan'daki meşhur Büyük cami, Türkler'in İran'da yaptığı şâhâne mimarlık ve medeniyet eserlerinden biridir.

Kraliçe I. Elizabeth Tarafından III. Mehmed'e Hediye Edilen Org

Yazan: Stanley Mayes
Çeviren: Bedriye Sandal

ELÇİ Lello, orgun saraya götürülmesinden önce, bir defa elçilik binasında kurulmasını, uygun bulmuştu. Aletin Hektor'dan alınması, karaya çıkarılması ve buradaki dik yokuştan, Beyoğlu bağları arasındaki elçilik binasına götürülmesi, çok zahmetli olmuştu. Bütün bunlardan sonra, on altı ayak yüksekliğindeki orgu, elçilik binasına sığdırmak da bir mesele olmuştu. Fakat sekreter Paul Pindar, hemen bir çözüm yolu buldu. Yirmi dört saat içinde, elçilik avlusuna direkler dikilerek, üzerine tente geçirmek suretiyle, geçici bir yer sağlandı. Sandıklar açılmaya hazır bir durumda buraya kondu.

Pazartesi günü sabahın erken saatlerinde, elçiliğin avlusuna bir kalabalık toplanmıştı. Elçi ve elçilik memurlarından başka, Istanbul'da oturan İngiliz tacirleri de bunların arasında bulunuyordu. Dallam, ilk sandığı açmak suretiyle işe başladı. Ambalaj samanlarının altından bir küf kokusu yüzünü buruşturdu. Sandığın her tarafı küflü idi. Ekleme yerleri gevşemiş, boyalar çatlamış ve kabarmıştı. İkinci, üçüncü sandıklar da aynı durumda idi. Dallam, beyninden vurulmuşa döndü. Elçi ise, üzüntüsünden çileden çıkmıştı. Demek, Hektor'un altı ay, her türlü hava şartlarında denizde çalkalanması, bu sonucu doğurmuştu. Elçi Lello'yu teselli etmek mümkün değildi. Nasıl sakin olabilirdi? Üçüncü Mehmed tahta çıkalı dört buçuk yıl olmuştu. Londra'daki kumpanyaya hediye göndermenin zorunluluğunu anlatmak, iki yıl sürmüştü. İki yıl da, orgun yapılması ve gönderilmesiyle geçmişti. Halbuki, öteki elçileri kıskançlıktan deliye döndürecek olan bu şahane hediye, kırık, çizilmiş, boyaları solmuş bir hale gelmişti. Elçi, Dallam'a «Yazıklar olsun, yaptığın iş bir şeye yaramadı» diye bağırdı. Dallam kalbinden vurulmuştu. Bu söz ona çok ağır geldi. Şu dakikada kendi dükkânında olmayı ne kadar istiyordu.. Fakat hislerini yenerek, kendisini toparladı. Tamirinin mümkün olacağını anladığı için kendisine on gün zaman verilmesini söyledi. Arkadaşlarıyle birlikte gece-gündüz çalıştı ve orgu pek mükemmel bir hale getirdi.

ORG, TOPKAPI SARAYINDA

Bu sırada padişah ve saray erkânı, İngiliz kolonisiyle fazla ilgileniyordu. Hektor, padişahı gereken saygı ile Haliç'te selâmlamıştı. Bundan iki gün sonra padişah, altın yaldızlı kayığıyla, Hektor'u yakından görebilmek için etrafında dolaşmıştı. O gün Vâlide-Sultan da oğlundan bir saat sonra, geminin yanından kayığı ile geç-

mişti. Artık, pek mükellef ziyafetler ve hediye verme törenlerinin zamanı gelmişti.

Salı günü, Topkapı sarayı haremağalarının başı olan kapıağası, orgu görmek için elçiliğe geldi. Kendisinin saray nazırı rolünde olduğu anlaşılıyordu. Orgun takdimine ait töreni, bu kapıağasının düzenlemesi gerekiyordu.

Eylülün sekizinci cumartesi günü, Dallam ile arkadaşları, orgu sökmeye başladılar. Padişah, Boğaziçi'nde, annesinin yazlık sarayında bulunuyordu. Bu sırada orgu saraya taşımak için elverişli şartlar meydana gelmişti. Salı günü, orgu kısım kısım, elçiliğin bulunduğu yerden yokuş aşağı indirerek iskelelerden birindeki kayıklara yüklediler ve Haliç'ten karşı tarafa geçirdiler.

Dallam, org sandıklarıyla beraber, sarayın büyük avlusuna alınmıştı. Gördüklerini şöyle anlatıyor: «Gezinti yerleri, birbirinden aynı mesafelerde dikilmiş servi ağaçlarıyla çevrilmişti. Bunların arasında ve arkasında üzerlerinde nefis meyvalar bulunan daha küçük ağaçlar vardı. Burada güzel olan her şey bir araya toplanmıştı.» Dallam ve arkadaşlarına, arabalarda yüklü bulunan sandıklarla birlikte, sarayın çok sıkı bir muhafaza altında bulunan iç kısmına girmeleri için izin verildi. Bu kısım, tabiî manzarasıyle, gözü okşuyordu. Burası, gerçekte eşsiz bir manzaraya sahip olan bakımlı bir bahçe idi. Tepenin üzerindeki meyva ağaçlarının meydana getirdiği kümeler arasında, her çeşit büyüklükte, insanı şaşkına döndüren bir mimaride binalar, şuraya buraya serpilmişti. Göze ilk çarpan şey, beyaz mermerlerle yaldızların parıltısı idi. Bunların arkasında, yeşilliklerle mavi denizin meydana getirdiği manzara görülüyordu. Bütün bunların hepsine hâkim olan, padişahın kendi köşkü idi. Onun etrafında, padişahın mescidi, saray kitaplığı, iç hazine, iç oğlanlarına mahsus dört bina, harem ağalarının daireleri ve muhteşem hamamlar toplanmıştı.

Dallam ve arkadaşları, orgun kurulacağı binaya getirildiler. Bu binanın içinde küçük bir daire vardı ki, burada bazı padişahlar, kardeşlerini hapsettirip öldürtürlermiş... Org bu dairede değil, bitişiğindeki geniş salonda kurulacaktı. Böyle emir verilmişti. Dallam bu salonu şöyle tasvir ediyor: «Bu salonda iki çeşit mermer si

Eski Boston müzikholündeki dev org. III. Mehmed'e hediye edilen org, bununla kıyaslanamıyacak derecede muhteşemdi

Orgun parça parça sökülüp getirildiği Topkapı sarayının günümüzdeki bir görünüşü.

tun var. Bunların kaideleri pirinçten olup üzerleri çeşitli motiflerle süslenmiştir. Salonun uç tarafındaki duvarlar, yerden tavana doğru yarı kapalı, geri kalan kısım ise açık. Fakat bir fırtına veya rüzgâr olunca kalın perdeleri indiriyorlar. Salonun dördüncü taraftaki duvarı, tavana kadar kapalıdır ve başka bir binaya bitişiktir. Bu duvar, somaki mermer veya ona benzer bir taştan yapılmıştır. Duvar o kadar parlıyordu ki, bunun yakınında yürüyen bir kimse, yüzünü aynada görmüş gibi oluyordu.

Burada eşya olarak padişahın tahtından başka ne bir iskemle, ne bir kanape, ne bir masa vardı.

Org monte edilirken, iki acemi oğlan da, İngilizlerle çok yakın ahbap oldular. Efendileri için böyle görülmemiş bir oyuncak getiren dört yabancının gelişinin sebep olduğu değişiklikten pek hoşlandılar. Orgun Beyoğlu'ndaki elçilik binasından alınıp hiç zedelenmeden bu salona getirilmesi işi, bütün bir salı gününü almıştı. Çarşamba günü, Dallam ve arkadaşları, orgu tekrar kurmaya başladılar. Orgun parçaları, sarayın yan kapılarından içeri alınmıştı. İşe sabahın erken saatlerinde başlanıyor, öğle yemeğinde ara veriliyordu. Dallam, yemek hususunda gerek kendisinin, gerek arkadaşlarının personel muamelesi gördüklerini söylüyor. Bahsettiği yemek çeşitleri, kaba esmer ekmek, koyun haşlaması, pilav, yoğurt ve bol meyvadan ibaretti. Türkiye'de bol bol yediği meyvalar arasında Dallam'ın en çok sevdiği şey üzümdü.

Nihayet orgun kurulması bitti. Annesi-

nin yazlık sarayında bulunan padişahın Topkapı sarayına dönmesi bekleniyordu. Başka yapılacak bir iş kalmamıştı.

TÖREN HAZIRLIKLARI

Padişahın eylülün 23'üncü pazar günü Topkapı sarayına gelmesi bekleniyordu. İngiliz elçisi Lello, salı günü huzura kabul edilecek, kraliçenin itimatnâmesini ve hediyesini padişaha takdim edecekti. Dallam, orgu acemi oğlanlara tamamiyle emanet edemediği için, bütün hafta saraya giderek, orada birkaç saat kalıyordu. Salı günü, kapıağası orgu dinletmek için dostlarından birini getirdi. Kendisi bunu elçilik binasında da dinlemişti. O zaman orgdan çıkan seslerden çok heyecan duymuş, buna sahip olmanın büyük bir mutluluk olduğunu düşünmüştü. Org çalarken, kapıağası ile misafir, aralarında çok konuştular. Beğendiklerini ifade etmek için başlarını salladılar. Sonunda da Dallam'a hayran hayran baktılar.

TÖREN GÜNÜ

Dallam, eylülün 25'inci salı günü, Beyoğlu bağlarının içinde bulunan İngiliz elçiliğindeki odasında uyandı. Yeşil renkli en şık elbisesini giydi. Fakat o padişahın huzuruna çıkmayacaktı. Bunu önceden elçi Lello kendisine söylemiş, hattâ hiç bir hediye ummamasını da sözlerine eklemişti. Fakat Dallam, kendisi için pek önemli olan böyle bir günde şık görünmek istiyordu. İngiltere'den beri yanından ayırmadığı dört arkadaşı, tercümanları, hep birlikte Haliç'i geçtiler ve Topkapı sarayının duvarı dibinde karaya çıktılar. Her zaman girdikleri kapıya doğru yürüdüler. Orgun bulunduğu salona girdiler. Orgu tekrar tekrar kontrol ettiler.

Öte yandan, gerek elçilik binasında, gerek Galata'da büyük bir telaş ve kaynaşma vardı. Elçi Lello, tören için dehşetli hazırlıklara girmiş, kendisiyle beraber saraya gidecek olan maiyetinin göz kamaştırıcı kıyafetleri için bol bol para sarf etmişti. Kendisiyle beraber at üzerinde gidecek on iki kişi vardı. Bunlar, elçi gibi çuha ve sim kumaşlardan yapılmış bol işlemeli, uzun kollu Osmanlı kaftanı giydiler. Ayrıca on iki kişi de, yaya olarak törene katılacaktı. Bunlar tüccar kıyafetinde, siyah, zarif elbiseler giymişlerdi. Elçilikteki yirmi uşak da özel kıyafetleriyle elçilik alayının arka tarafında bulunacaktı. Elçi, o kadar memnun ve kendinden emindi ki, atın üzerinde âdeta bir kral gibi duruyordu.

PADIŞAH GELİYOR

Padişah karaya ayak basınca, İngiliz ustaları, hemen salondan dışarı çıkarıldı. İskeleden bu salona, altı yedi dakikada gelinebilirdi. Dallam etrafına şöyle bir göz attı, el çabukluğu ile orgun ön kısmındaki saatin yelkovanını pek ustaca bir şekilde 10 rakamının üzerine getirdi. Acemi oğlanlar ise, İngilizler'i, âdeta iterek bir yan kapıdan çıkardılar. Arkalarından kapıyı kilitlediler. Bu davranış çok haksızlıktı. Aylarca süren çalışmalardan ve binbir zorlukla yaptıkları seyahatten sonra, padişahı görmeye hakları yok muydu? Arkadaşları homurdandılar. Dallam ise, onları sükûnete davet etti. Kapı ile duvar arasındaki çatlağa kulağını dayadı. Esasen buna lüzum yoktu ya. Zira, salonun üst kısmı üç taraftan açık olduğu için, içerideki sesleri duyabiliyorlardı.

Şimdi içeride olan bitenleri, Dallam'ın ağzından dinliyoruz:

«Hayret ifade eden sesler birkaç dakika sürdü. Sonra birden kesildi. III. Sultan Mehmed, kapıağası ile beraber içeri girerek orgun tam önündeki tahtına oturdu. Kapıağası, üstündeki şahane elbisesiyle, padişahın huzurunda, başını eğmiş bir halde yanında duruyordu. Saray halkı, üç taraftan bunların etrafını kuşatmıştı. Her taraf sessizlik içinde idi. Birdenbire, hediye, padişahı kendi kendine selâmladı. Çünkü ben, orgu bıraktığım zaman, padişahın bir çeyrek sonra salonda bulunacağını hesap etmiş ve saati ona göre ayarlamıştım. Saat önce yirmi ikiyi vurdu. Arkasından, on altı zilin birlikte çıkardığı seslerle bir şarkı duyuldu. Bu sesler bitince, orgun ikinci katının köşelerinde, ellerinde gümüş borazanlar iki kukla, bu borazanları başlarına doğru kaldırdılar ve çaldılar. Bundan sonra, beş kısımlık bir şarkı çalındı. Şarkı bittiği zaman, on altı ayak yüksekliğindeki orgun tepesinde bulunan siyah kuşlar ve ardıç kuşları ötüştüler, kanatlarını çırptılar. Padişah, bunlara hayretle baktı. Sonra da, gezegenleri temsil eden kuklalar, hünerlerini gösterdiler. Bunlar bittikten sonra padişah, orgun bu hünerlerini bir daha gösterip göstermeyeceğini kapıağasına sordu. O da bir saat sonra, aynı şeyleri yine yapacağını söyledi. Padişah, bunları işitmek ve görmek için kalacağını söyledi.

DALLAM ANLATIYOR

«Orgun bir aksaklık yapmadan ve durahlamadan programını tamamlamasına, sevincimden uçuyordum. Akıllı bir adam olan kapı ağası, saati padişaha söylediği gibi kurup kurmadığımdan şüphe etti. Çünkü orgun bu programı, yirmi dört saatte dört kere tekrar edeceğini biliyordu. Onun için, dışarıya çıkarak yanıma geldi. Ben de salonun dışında, orgun sesini duyabilecek bir yerde, duruyordum. Bana, orgun bir saat sonra çalıp çalamıyacağını sordu. Ben de çalmıyacağını, çünkü padişahın, orgun yanında o kadar uzun kalacağını tahmin etmediğimi söyledim. Fakat, saat vurduktan sonra, önceden kendisine gösterdiğim gibi, küçük anahtarı oynattığı zaman, orgun çalacağını söyledim. Kapı ağası, söylediğim gibi, anahtara dokunur dokunmaz, org eskisi gibi çalmaya başladı. Padişah, bu sefer orgu daha çok beğendi. Orga pek yakın bir yere otururak, bu tuşların insan eli değmeden nasıl çaldığını sordu. Kapı ağası ise, verdiği cevapta, herhangi bir kimsenin, bu tuşlarla çalabileceğini söyledi. Padişah, bu sefer, bunu çalacak bir insan bilip bilmediğini sordu. Kapı ağası, böyle bir insan tanımadığını, fakat, orgu getirenlerden birinin bunu çalabileceğini, onun da kapının dışında olduğunu söyledi. Padişah, «Onu buraya getiriniz, nasıl çaldığını göreyim,» dedi. Birden bire kapı açıldı, kapı ağası, Dallam'ı elinden tutarak içeriye çekti. Dallam, tercümanına, kapıağasının ne istediğini sordu. Padişahın orgu çalmasını arzu ettiği söylendi.

BAŞKA DÜNYADA GİBİ

Dallam içeri girdiği zaman, salon pırıl pırıl ışıklarla aydınlanmıştı. Duvarların kenarlarında, saray mensupları gruplar halinde dizim dizim dizilmişlerdi. Hepsinin üzerindeki elbiseler, sırma kumaştan yapılmıştı. Bunları rütbeleri, başlarındaki serpuşların renklerinden ve biçimlerinden belli oluyordu. Dallam içeri girdiği zaman, gözüne ilk çarpan şey, padişahın kavuğu ve iri yarı gövdesi oldu. Salonda 200 kadar iç oğlanı, dilsiz uşaklar, 100 kadar cüce bulunuyordu. Herbirinin elbisesi, sırmalı, ipekli kumaşlardan yapılmıştı. İç oğlanlarının ayaklarında kırmızı deriden çizmeler vardı. Başları sıfır numara traş olmuştu. Yalnız arkadan bir tutam saç bırakılmış, başlarına da sırma kumaştan sımsıkı bir serpuş geçirilmişti.

PADİŞAHIN HEDİYESİ

Dallam, bu manzara karşısında, kendisini başka bir dünyada sandı. Padişah, kapıağasına bir şeyler söyledi. O da yanına gelerek, orgu çalmasını bildirdi. Fakat orgu çalmak için, padişaha arkasını dönmek gerekiyordu. Ona bu kadar yaklaşmak, ancak çok yakınlarının hakkı idi. Fakat emre baş eğmemek de mümkün olamazdı. Kapıağası, Dallam'ın tereddüdünü güler yüzle karşıladı. O da, başındaki şapkasını çıkarmadan, başını dizlerine kadar eğerek, orgun başına geçti.. Dallam diyor ki: «Saat vuruncaya kadar, çalabildiğim şeyleri çaldım. Sonra, mümkün olduğu kadar başımı yere doğru eğerek, padişaha arkam dönük olduğu halde yanından ayrıldım. Kapıağası, yerimden uzaklaşmamamı söyledi. Padişahın ihsan ettiği bir avuç altını bana verdi.»

Sarayda org konseri devam ederken, elçi, cümle kapısında sabırsızlık içinde bekliyordu. Tam geri dönmek için atına bineceği sırada, Dallam koşarak yanına geldi. Hediyenin beğenildiğini ve kendisine bir kese altın verildiğini söyledi.

Padişah orgla o kadar meşgul olmuştu ki, elçiyi kabul etme işi, başka bir güne kaldı.

Kurtuluş Savaşı'nda iki küçük gambotumuz altın yüklü bir Yunan gemisini zaptetmişti.

Enosis'i Nasıl Zaptettik

1922 yılında Rusya'nın Novorosisk limanından bir gemi kalktı. Gemi, altın, gümüş ve pırlanta yüklüydü. Enosis adını taşıyordu. Türk istihbaratı bu haberi Ankara'ya iletince hükümet ele geçen fırsatı kaçırmak istemedi, şu emri verdi: Enosis'i zaptediniz!

BİR deniz serüveni ki, resmi belgeler yayınlanmamış olsaydı, inanılması pek güç gelirdi.

Kahraman denizcilerimizin bu hayret verici serüvenine geçmeden önce o günlerin havasına bakalım:

Yıl 1922... Nisan ayının ortaları...

Türkiye, ölüm - kalım mücadelesinin son taarruzuna hazırlanmaktadır. Ordu yeniden donatılacak, silâh ve cephanelerle taarruz gücü arttırılacak, sonra umumî taarruza geçilecek ve düşman, **Misak-ı Millî sınırları dışına atılacaktır.**

Bütün bunlar için paraya, pek çok paraya ihtiyaç vardır.

Bu devre, Türkiye'nin bir kader ânıdır. Bu mücadelenin parolası **«Ya istiklâl, ya ölüm» dür.**

İşte o günlerde Ankara'ya inanılması güç şöyle bir ihbar yapılıyor:

«Bugünlerde Novorosisk limanından hareket edecek Yunan bandıralı Enosis gemisinde çok miktarda altın, gümüş ve pırlanta vardır. Gemi Karadeniz'den geçerek Yunanistan'a gidecektir.»

Çok sevindirici, fakat inanılması güç bir ihbardı bu.

Çuvallar dolusu altınlar, gümüşler ve pırlantalar.. Sanki Kırk Haramiler'in hazinesi...

Haberi ulaştıran Novorosisk Türk konsolosluğunda görevli bulunan **Firuz Bey'dir.**

Ankara, Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı'na derhal şu emri verir:

«Enosis gemisi mutlaka zaptedilecektir.»

Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Komutanı Binbaşı Fahri Bey bu emri alınca derhal gerekli teşebbüslere geçer. Verilen bilgilere göre Enosis 22 nisanda Novorosisk'den Boğazlar'a doğru hareket edecektir. Fakat elde hiç bir deniz aracı yoktur. Enosis neyle zaptedilecektir? Ruslar tarafından verilmiş olan arızalı iki gambotun aylar süren onarımı da henüz bitmiştir ve bu gambotlar, teslim alınmak üzere o tarihte Novorosisk limanındadır. 1 numaralı gambotun suvarisi Necati Bey, 2 numaralı gambotun suvarisi de Reşad Bey'dir. Her iki gambotun topları ve cephaneleri Trabzon

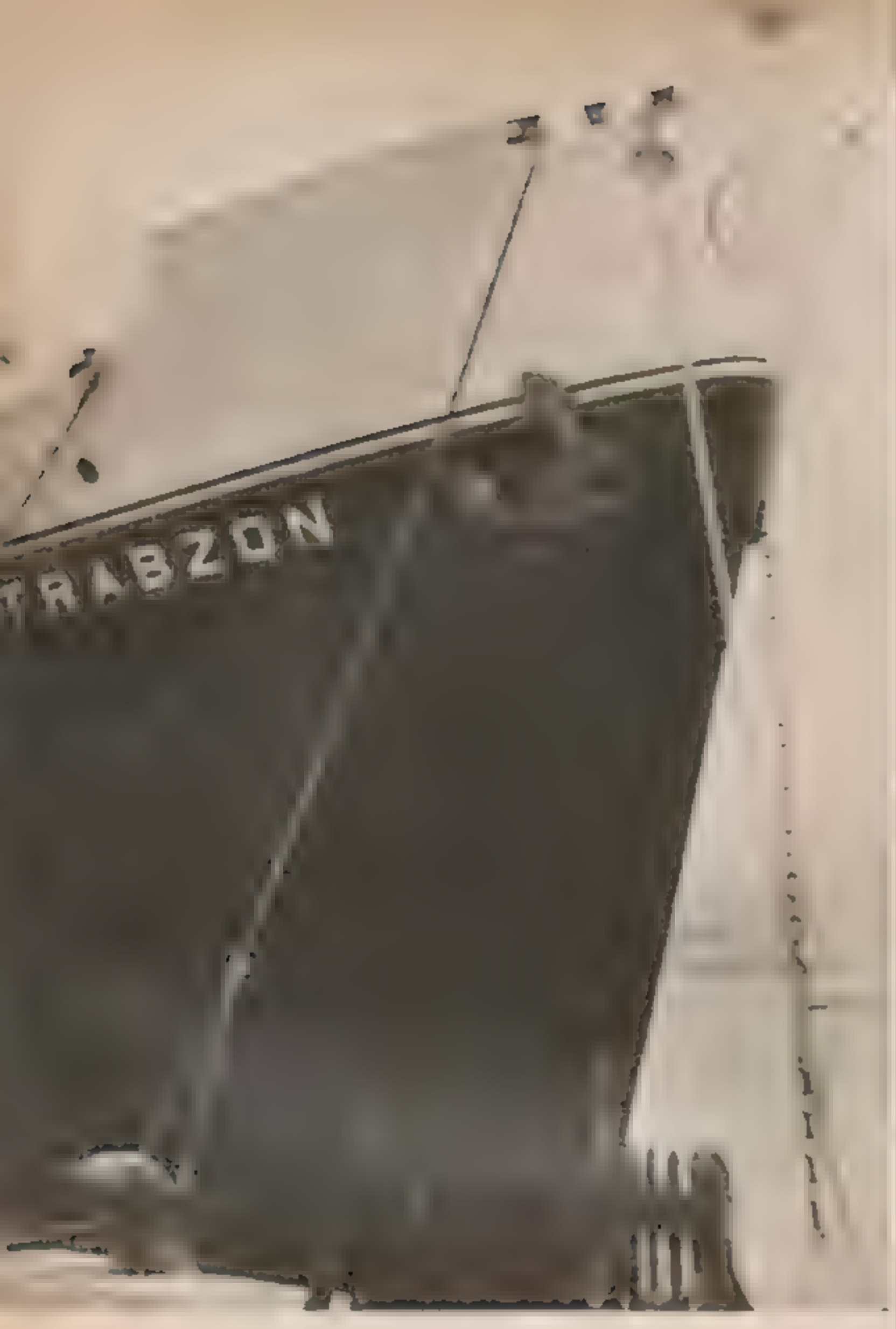

İki küçük gambotumuzun Karadeniz'de avlayıp esir ettiği Enosis gemisi işte buydu. Geni daha sonra Trabzon adı altında yıllarca Türk ticaret filosunda hizmet etti.

şehrindeki depoda muhafaza edilmektedir

Gambotları Rusya'dan getirtmek, silâhla donatmak, sonra da sefere çıkartmak için vakit yoktur Fakat ne olursa olsun, bu Kızıl Haramî hazinesini ele geçirmek için mutlaka bir şeyler yapmak, çareler düşünmek lâzımdır

Şimdi, tasarlanan planın nasıl tatbik edildiğine bakalım

1922 nisanının 18. salı günü Gambotların topları ve mermileri bu gece Şahin motoruna yüklenecek, Novorosisk'e götürülecek, karanlıktan faydalanılarak silâhlar gambotlara yerleştirilecektir

Top ve mermilerin, Rus gözcülerine ve Yunan personeline hissettirilmeden gambotlara yüklenmesi gerekmektedir Ufak bir şüphe bütün planları altüst edebilir. Hepsi, yüklendikleri bu nazik görevin önemini de, güçlüğünü de biliyor. Diğer taraftan Enosis'in zaptı da, yılanın fili yutması gibi zor bir iş Gambotlar, 950 tonluk Enosis'in yanında güvercin kadar küçük kalıyor. Fakat ne zarar? Barbaros torunlarının cesareti büyük, moralleri kuvvetli, başarılarına güvenleri de sonsuzdu

Şahın motoru nihayet gece yarısı Novorosisk limanına girdi. Hemen işe koyuldular. Gonüllü fedailerin solukları, denizin hışırtısında eriyordu. İşlerini o kadar soğukkanlılıkla gorduler ki, ne Ruslar, ne de Enosis kuşkulandı.

İki ton benzin, 15 günlük de kumanya almışlardı Topladıkları haberlere gore Enosis nisanın 22'sinde hareket edecekti. O tarihe kadar Novorosisk limanında kalamazlardı. En az iki gün once açılmak, sonra Karadeniz'de hesaplaşmak gerekiyordu

Hesap saati yaklaşıyor

İki gambot, bu tarihi gorevlerini yerine getirmek üzere nisanın yirminci perşembe gunu saat sekizde limandan uzaklaştılar. İki kardeş gambot, Karadeniz sularında bu iki günü nasıl geçireceklerdi? Deniz ortalarında dolaşmak dikkati çeker ve tasarlanan baskın hareketi suya duşebilirdi Fazla uzaklaşmaları da uygun değildi. Oralardaki limanlardan birine sinmek ve avı beklemek gerekiyordu. En uygun ver de Ruslar'ın Gelincik limanıydı Fırtına yok, deniz durgun. Ama hangi mazeretle sığınacaklardı

Personel bunları düşunurken, 2 numaralı gambotun bacasından birden sivah dumanlar fışkırmava başladı Bu, bir yangın başlangıcıydı. Gambotu yedeğe alarak hemen Gelincik limanına sığınmak ilk hatıra gelen kurtuluş çaresi oldu. Öyle yaptılar.

Fahri Bey, gambotun bozuldağunu, tamir için bir, iki gün limanda kalmak zorunda olduklarını Sovyet memurlarına anlattı ve gerekli izni aldı.

Evvelce düşunulmuş planın birinci donemi boylece başarı ile sonuçlanmıştı. Çunku, Reşad Bey'in komuta ettiği 2 numaralı gambotta çıkan yangın sahtedir ve Rus makamlarını aldatmak içindir.

İşler bu noktava kadar yolunda gitmişti. Ertesi gunu Enosis Novorosisk limanından kalkacak, ondan sonra buyuk seruven başlıyacaktı 22 nisan gunu bütun gözler ufukta seyyar denenin belirtilerini gözledi. Plan başarı ile uygulanırsa Deniz Nakliyat Kumandanlığı değerli bir gemiye kavuşacak, devlet de, orduyu donatacak buyuk bir servete sahip olacaktı Savaş kurallarının meşru neticesiydi bu.

Umitsizlik başlıyor

O gun bu tatlı havallerle akşamı ettiler Enosis'ten hiç bir belirti yoktu 23 nisan sabahı vine bütun gozler ufuklarda Enosis'in siluetini boşuna aradı Yapılan ihbara gore Yunan gemisinin 22 nisanda hareket etmesi gerekiyordu Halbuki avın 23'u olmuştu ve gemi hâlâ goranurlerde voktu Bu limanda da daha fazla kalamazlardı. Çunku Gelincik'te çok Rum vardı. Bunlar alış-veriş için sık sık Novorosisk'e gidip geliyorlardı. Utak bir şüphe bütün planları suya düşürebilirdi.

Enosis'in niçin hareket etmediğini oğrenmek gerekiyordu Bu casusluk gorevini 2 numaralı gambot kaptanı Reşad Bey'e verdiler O da balıkçı kılığına girerek yolcu motorlarıyle Novorosisk'e gitti. Liman kahvelerinde ve meyhanelerinde Yunan tayfalarına sokuldu. Geminin 25 nisanda hareket edeceğini öğrendi.

Reşad Bey bu haberle dondakten sonra gambotlar 25 nisan öğleden evvel Gelincik limanından çıkıp, 3 mil ilerideki Mezip koyuna girdiler. Oradan İndekopas burnuna yol aldılar.

Nısanın 26. gunu, guneşın batmasına bir saat kala gambotun guvertesinden bir sevinç çığlığı koptu. Bütun gozler denizcinin işaret ettiği noktaya çevrildi. Novorosisk ile Gelincik burnu arasında bir duman görunmüştu Bu Enosis'ten başkası olamazdı Hemen o tarafa yol verdiler Biraz sonra dumanların ardından E

resinde görüldü gibi limanın düşman işgali altındaydı.

nosis'in siluetı meydana çıktı. Av torbaya girmek uzereydı

Her an avlarına yaklaşıyorlardı Bu sırada uzucu bir hâdise oldu. 2 numaralı gambot, makinelerindeki ârıza yuzunden durmak zorunda kaldı. Bu, Gelincık limanına girerken plan gereğince uygulanmış sahte bir arıza da değildi. Gerçekten bır ârızaydı.

Durum kritikti ve kaybedilecek vakıt yoktu. 1 numaralı gambot tek olarak Enosis'e doğru yoluna devam etti. Kıyıdan 35 mil uzakta Enosis'ın ıskele tarafına yaklaştı ve «dur» emri verdı Enosis, kendısıne gore pek cüce kalan bu gambotcuğun «dur» emrine aldırmadı; hiç bir şey olmamış gibi yoluna devam etti.

Ateş saati

Avcı anda gecenın karanlığında bır şımşek çaktı ve muthış bır gurultu koptu. Enosis'in baş taratından bır su hortumu havava yukseldı. Enosis'ın kaptanı işin şakası olmadığını anlayınca gemıyı hemen durdurdu. Guverteden «teslim, teslim» sesleri yukseliyordu.

Bu sırada makinesindekı bozukluk onarılan 2 numaralı gambot da 1 numaralı kardeşıne yetişti. Bu ıkı gambottan sılahlı 5 er, emekli yuzbaşı İzzet komutasında gemıye çıkarıldı. İlk ış olarak geminin telsizine el kondu ve dünya ile ılışkisi kesildi Ge-

mide, murettebat dahil, 100 yolcu vardı. Bu kadar insan 5 ere kayıtsız, şartsız teslim olmuştu.

İki gambot, Enosis'i yedeklerine alarak Batum'a doğru yol aldılar Her şeye rağmen tehlike savuşturulmuş değildi Düşman savaş gemilerine rastlamaları her an mumkundü Böyle bir tehlikeyi onlemek için gambotlardan biri onden giderek keşifte bulunuyordu.

Enosis'ın ele geçirildiği 27 nisan hâdisesiz geçti. Deniz sakindi. Fakat 28 nisan sabahı her şey birden değişti. O sakin deniz, sanki bir canavar olmuştu. Karadeniz'in pek ender gördüğü yıldız-karayel fırtınası, gemilerin üzerinden aşarak, onları yutmaya çalışıyordu. Fedailer korkuyorlardı, ama canları için değil, ellerine geçirdikleri büyük hazine denizlere dökülecegi için...

Çok zorlukla ve büyük tehlikeler atlatarak Hopa'ya vardılar Fakat demirlemek ve çapa tutturmak mümkün değildi. İşaretler vererek, tufekler atarak sahilden bir vasıta istediler Bir taka, her türlu tehlikeyi goze alarak dalgalara atıldı. Takanın fedakâr sahibi aracılığı ile Enosis'ın zaptedildiği haberini Ankara Bahriye Dairesi'ne ulaştırdılar.

Gambot arızalanınca

Hopa'dan ayrıldıkları zaman fırtına butun şiddetiyle devam ediyordu. Kaptan Reşad Talayer'ın komuta ettiği iki numaralı gambottan acayip gıcırtılar işitilmeye ve makine dairesine sular dolmaya başladı.

Kaybedecek saniyeleri voktu, olumle pençeleşiyorlardı Derhal bir çare bulunması lazımdı Fedakar bir deniz eri belini bir ip bağlayarak denize atladı, kavmakta olan şaftı yerine oturtarak yüzde yüz bir felâketi önledi.

Bu sırada Ankara'dan talimat da geldi: Esirler Rize'ye çıkarılacak, Enosis gemisi de hamulesini Trabzona boşalttıktan sonra Amasra limanına demirleyecekti.

29 nisan sabahı Rize'ye doğru yol aldılar Hava dınmış, denizin hiddeti durmuştu. Esirler Rize'ye çıkarıldıktan sonra, iki manga daha asker alınarak Trabzon'a hareket edildi Trabzon o gun bir bayram havası yaşadı Denizcilerin bu başarısı şerefine buyük bir karşılama torenı yapıldı O gun torenle Türk bayrağı çekilen gemiye «Trabzon» adı verildi.

Önce geminin resmi hamulesini boşalttılar Bunlar, çok miktarda deri, salamura barsaklar, Acem halıları, yazı makineleri ve birkaç hayvandan ibaretti O gunun parasıyle 200 000 lira tutan bu hamaleden sonra sıra, Kırk Harami hazinesine gelmişti.

11 çuval altın

Gemiyi baştan aşağı aradılar hazineden eser yoktu Herkesi ayrı ayrı sorguya çektiler, kaptanından dumen neferine kadar hiç biri ipucu vermedi. Aradan 4 ay geçti Doğu'ya sevkedilen esirlerden biri şoyle bir ihbarda bulundu: «Beni serbest bırakırsanız hazinenin yerini söylerim.»

Ümitler yeniden filizlendi. Esirin dediğini yaptılar. Trabzon mendireğinde bağlı olan gemide yeniden yapılan aramada kazanların içinde 11 çuval kadar altın ve gümüş ele geçirildi.

Buyuk taarruz oncesi bu servet, yoktan var olmaya çalışan Ankara için yeni bir hamle gücü oldu.

Aynı yıl içinde Samsun'daki Deniz Ganimetleri Mahkemesi, Enosis vapurunun zaptının meşruluğuna karar verdi. Lozan Barış Andlaşması'ndan sonra da yine mahkeme kararıyle, harekâta katılanlara 30.000 lira mükâfat olarak dağıtıldı.

Trabzon vapuru da uzun yıllar Denizyolları'nda sefer yaptıktan sonra emekli oldu.

Alay ve Merasimler

Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar

İMPARATORLUK zamanında çeşitli merasim ve alaylar yapılırdı. Halktan büyük bir ilgi gören merasimler ve alaylar yeniçeriler zamanında çok ihtişamlı olurdu. Yolların iki tarafını çeşit çeşit üniformalı yeniçeri ve cebeci askerleri doldururdu. Alayda, sarayın her sınıftan mensupları bulunur, bunların sırmalı, zülüflü, som işlemeli serpuşları, türlü türlü kaftanları ve bilhassa bellerine doladıkları şal ve kemerlerde taşıdıkları pırıl pırıl parlayan kıymetli taşlarla süslenmiş hançer ve bıçaklar hoş bir manzara teşkil ederdi.

Yeniçeriler devrinden sonra manzara değişmişti. Sırmalı elbiseler, parlayan nişanlar, dört beygirin çektiği saltanat arabası etrafında sırmalı elbiseleriyle yaverler, sorguçlu kırmızı - beyaz elbiseleriyle mızraklı hassa askerleri, sadâzamdan tutunuz da, birçok rütbe sahipleri bu vesile ile sokakta görülürdü. Bunlar şüphesiz halk arasında büyük bir ilgi uyandırırdı.

BİAT MERASİMİ

Biat merasimi, padişahın tahta cülûs ettiği gün, sabahın erken saatlerinde Topkapı sarayında akağalar kapısında yapılırdı. Padişah, hazine-i hümâyûndan çıkarılan tahta oturur ve teşrifata riayet edilerek evvelâ hanedan, daha sonra nâzırlar ve sair rütbe sahipleri önünden tahtın yanında bulunan saçağı öperek geçerler ve yerlerini alırlardı.

Bu merasim büyük bir sessizlikle cereyan ederdi. Mızıka çalmazdı. İhtilâli müteakip tahta oturan V. Murad'la, Sultan Reşad'ın biat merasimi harbiye nezâretinde yapılmıştı.

BAYRAM MERASİMİ

Bayram günlerinde yapılan merasime muayede denirdi. Her iki dinî bayramda da tekrarlanırdı. Padişahlar, Topkapı sarayında oturdukları zaman, sayfiyede iseler Topkapı sarayına gelirler, Merzifonlu Karamustafa Paşa köşkünde silâhtarağanın hazırladığı yemeği yerler ve çavuşlarla, hasekilere ihsanda bulunurlardı.

Akağalar kapısı önüne taht kurulur, padişah sabah olunca tahta otururdu. Oturmadan evvel nakibüleşraf efendi dua eder bunu müteakip, enderun çavuşları yüksek sesle, «Aleyke Avnullah» diye alkış tutarlar ve mehter takımı çalmaya başlardı. Tahtın sağında kızlarağası, solunda silâhtarağa bulunurdu. Kırım hanedanına mensup olanlara hil'at giydirilir ve tahtın solunda yer gösterilirdi. Sarayda bulunanlardan sonra sadrâzam ve sair devlet er-

kânı ve sair rütbe sahipleri padişahın önünden geçer ve tahtın yanındaki puşideyi öperlerdi. Padişahın her ayağa kalkışında enderun çavuşları «maşallah» diye bağırırlardı. Böylece saatlerce süren merasimden sonra padişah, Orta Kapı'dan ata biner ve âlây-ı vâlâ ile Sultanahmet camiine namaza giderdi.

Bütün devlet erkânıyle, sairenin bulunduğu camide teşrifata son derece riayet edilir ve herkes gösterilen yerde otururdu. Saraya dönen padişah, eğer Kurban Bayramı ise kurbanlarını keser ve matbah-ı âmireye gönderirdi.

Dolmabahçe'nin inşasından sonra bu merasim sarayın muayede salonunda yapılmaya başlandı. Merasimi, Bâbıâlî teşrifat kalemi idare ederdi. Herkes yerini aldıktan sonra padişah, mızıka-i hümâyûn efendilerinin «Aleyke Avnullah» ve «Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var,» avazeleri arasında tahta oturur ve bu esnada hunkâr marşı çalınırdı. Kordiplomatik, salonun üst katından merasimi seyrederlerdi. Padişahın önünden geçenler başmâbeyincinin tuttuğu saçağı öperler ve yerlerini alırlardı. Saçak öpme, meşrutiyet devri mebuslarının pek hoşuna gitmez ve birçokları merasimde bulunmazlardı.

VELÂDET MERASİMİ

Harem'de kûs-ı şâdımâni vurulunca, enderunlular doğum olduğunu anlarlar, kur-

XIX. yüzyılda ünlü Fransız ressamı Melling tarafından yapılan bir «alay» tablosu.

banlar hazırlanırdı. Her koğuşun önünde şehzâde doğmuşsa beş, sultan doğmuşsa üç koyun kesilirdi. İlk kurbanı kesen kazanırdı. Padişah, çinili köşkün içinde altın serperdi. Meydana dizilen ağalara da ayrı olarak altın serperdi. Silâhtarağa da çil para serperdi. İnce saz veya mehter çalar ve kul takımı oynardı. Şehzâdenin veya sultanın ismi öğrenilince şairler tarih düşürmekte birbirleriyle yarış ederlerdi.

Doğan, şehzâde değilse altın serpilmezdi. Sultan doğunca üç, şehzâde doğunca beş gün top atılırdı.

BEŞİK ALAYI

Padişahın çocuğu olunca, hazine kâhyası darphaneye gider, gümüş kabartmalı beşik ısmarlardı. Az zamanda yapılan beşik, alayla sıraya getirilir, harem kapısında kızlarağasına verilirdi. Hazine kâhyası ve maiyetine ihsanda bulunulurdu.

HIRKA-İ SAADET ZİYARETİ MERASİMİ

Ramazanın on beşinde yapılırdı. Hazine kâhyası vezirlere, divân çavuşları vasıtasıyle davetiyeler gönderirdi. Sadâret mektubî kalemine, hoca sınıfına, yeniçeri sınıfından olanlara haber giderdi.

Merasimden evvel gece padişah süngerlerle Hırka-i Saadet'in bulunduğu sandukayı ve dolapları siler, bu süngerler enderunlulara verilir ve saklanırdı.

Padişah sabah namazını Hırka-i Saadet dairesinde kılardı. Öğleden evvel hasodalılar, Hırka-i Saadet'in gümüş yaldızlı sandukasını altın anahtarla açarlar, yedi kat ipek kadife üzerine, som sırma ve incilerle işlenmiş bohçaların şeritlerini çözerlerdi. İkinci mahfaza bundan sonra padişahın yanında bulunan altın anahtarla açılırdı.

Hırka-i Saadet'in sandukasının açılışında şu zevat bulunurdu: silâhdar, çuhadar, rikâbdar, dülbentdar ağa, anahtar, peşgir ağaları, hasodalılar, saray imamları. Bu esnada güzel sesli müezzin ve çavuş ağaları Kur'ân okuyarak çok yüksek bir hava yaratırlardı.

Ziyareti evvelâ padişah, daha sonra kızlarağası ve sair bendegân yapardı.

BAKLAVA MERASİMİ

Kanuni zamanından beri, padişahın bulunduğu harpler, zaferle neticelenince askere pilav, zerde, yahni ziyafeti çekilmesi âdet olmuştu.

Ulûfe divânlarında çorba, zerde, pilav, ramazanın on beşinde her on nefere birer tepsi baklava ikram edilirdi.

Yeniçeriler, Orta Kapı'dan, meydanın bulunduğu tarafta yerlerini alırlardı. Silâhtarağa merasime gelir. Kilercibaşı baltacısıyle paludeci, bir tepsiyi padişah için ayırırlardı. Askerler futaları yeşil sırıklara asarak Orta Kapı'dan çıkarlardı.

ULÛFE MERASİMİ

Ulûfe, her defasında kırk bin nefere verilirdi. Yeniçeri aylıkları üç ayda bir dağıtılırdı. Defterler hazırlanır, padişah sayfiyede ise deniz yoluyle Topkapı Sarayı'na gelirdi.

Sadrâzam, divân elbisesiyle saraya gelir, ulûfeyi taksim eder ve askerlere teslim ederdi. Daha sonra padişahın huzuruna giderek izahat verirdi. Genç Osman'ı öldüren ortanın ismi okunduğu zaman «kahrolsun» diye bağırılırdı.

Ulûfenin üçüncü günü rikâb olurdu. Sadrâzam bu münasebetle padişahla görüşürdü. Sadrâzama bol yenli çuhaya kaplı samur kürk giydirilir, bir de «mevacib hançeri» hediye edilirdi. Bunları silâhtarağa bir mektupla götürür ve giydirirdi. Bâb-ı âsafide kürk odasında silahdarağaya kürk, beraberindekilere hil'at giydirilirdi.

KADİR GECESİ ALAYI

Ramazanın bir diğer hususiyeti Kadir Gecesi yapılan alay ve merasimdi. Hırka-i Saadet dairesinden, Ayasofya'ya kadar bütün yol boyları meşalelerle aydınlanırdı. Alayın önünde yirmi kadar meşale ve onun arkasından kırmızı - yeşil kırk kadar fenerle hasekiler yürür ve böylece camiye gidilirdi. Namazı padişahın imamı kıldırırdı.

Son padişahlar zamanında Kadir Alayı, saltanat kayıklarıyle Tophane'de Nusretiye camisinde yapılırdı.

YILBAŞI TEBRİKİ MERASİMİ

Muharremin ilk günü, çinili köşke teşrif-i şâhâne olur, saray ağalarına «muharremiye» verilirdi. Helvahanede yapılan ve «nevrûziye» denilen kâselere konan kırmızı renkli şekerlemeler ayrıca ikram edilirdi. Tarih düşürenlere de ihsanlar verilirdi.

Muharremin üçüncü günü ekseriya Çırağan sarayına rikâb ısmarlanır, sadrâzam ve şeyhulislâm, padişah tarafından kabul edilerek tebrikleri kabul ederlerdi.

KILIÇ ALAYI

Yıldırım Bâyezid zamanından kalma bir âdetti. İlk defa Nigbolu zaferinden sonra yapılmaya başlandı. Zamanın âlimlerinden Emîr Buhârî tarafından kılıç kuşatıldı

Sultan Reşad, Kılıçalayı dönüşünde halkı selâmlıyor.

Sultan Reşad, Mevlevî olduğundan onun kılıcını Konya Çelebisi kuşatmıştı. Kılıç alayı, taç giyme merasimine benzer. Fakat bu merasimde, meselâ bir İngiltere kralının taç giyme merasimindeki ihtişam yoktur. Kılıç alayları, halkta bir coşkunluk yaratırdı. Talebeler yollara dizilirlerdi. Edirnekapı'da muhteşem bir çadır kurulur, kordiplomatik, geçenleri buradan seyrederlerdi. Padişah, kendilerini arabadan selâmlardı. Padişahın arabasını başta sadrâzam olmak üzere bütün nâzırlar, meclis reisleri, saray erkânı takip ederdi. Hoca sınıfına fazla araba ayrılırdı.

Alay Eyub'e varınca arabalardan inilir ve yürüyerek Hazret-i Eyyûb'un türbesine gidilirdi. Burada yeni padişaha Yavuz Sultan Selim'in kılıcı kuşatılır, kuşanmadan sonra dua edilirdi.

SADÂRET ALAYI

Tanzimata gelinceye kadar sadrâzamlara sadâret mührü, Hırka-i Saadet'te verilirdi. Bu münasebetle sadrâzama has odabaşı vasıtasıyle yeniden samur kürk giydirilirdi. Şeyhulislâmlara beyaz kaplı samur kürk giydirilirdi.

Sadâret alayı Beşiktaş'ta başlar, denizden Sirkeci'ye gelinirdi. Önde mabeyn başkâtibi, onu takiben yaverler ve en arkada sadrâzam ata binmiş olarak halkın önünden geçerek Bâbıâli'de divân odasına gelirlerdi. Başkâtip atlasa sarılı nâmeyi öperek sadâret mektupcusuna verir, o da gür bir sesle okurdu. Daha sonraları bu merasim arabalarla yapılırdı

SELÂMLIK RESMİ

Padişahın cuma namazı için camiye gitmesi bu adla anılırdı. Sık sık günlük gazetelerin baş köşesinde şöyle bir yazıya rastlanırdı: «Selâmlık resm-i âlîsi Yıldız cami-i şerifinde icra kılınmıştır». Abdülhamid cuma selâmlığını Yıldız camisinde yaptırırdı. Ermeniler, II. Abdülhamid'e böyle bir selâmlıkta suikast teşebbüsünde bulunmuşlardı.

VÂLİDE-SULTAN'A YAPILAN MERASİM

Çok samimî bir hava içinde geçerdi. İlk defa IV. Sultan Murad'ın vâlidesine yapılan bu merasimler daha sonraları bir anane hükmüne girdi. Her tahta çıkışta, padişah, annesini eski saraydan yeni saraya getirirdi. II. Sultan Mahmud'un vâlidesine yapılan merasim pek parlak olmuştu.

Eski sarayda oturan vâlide-sultan bir gerdûneye bindirilmişti. Önünde kızlarağası, haznedar ağa, haznedar vekili, dışkapı gulâmları, haseki ve ortancalarla, harem ağalarından bazılarının bindiği arabalar bulunuyordu. Arabanın iki tarafında dârüssaade yazıcısı, vâlide-sultan kethudası, eski saray baltacıları kethudası, kapıcılar kethudası, kahvecibaşı, haseki ağa, bostancılar odabaşısı, bostancılar kâhyası ve ağa babası sıra ile yer alırlardı. Bunların önlerinde harem ağaları, baltacılar, hassa hasekileri vardı. Musandıracılar arabanın önünde buhurdanlıklar taşırdı

Vâlide-sultanı Yeni Saray'da önce saray mensupları, sonra padişah karşılar ve tebrik ederdi.

MEVLİD ALAYI

Peygamberimizin doğduğu gün, Balıkhane köşkünde okunan mevlidi, ertesi günü Sultanahmet camisinde okunan mevlid takip ederdi.

TIRAŞ MERASİMİ

Şehzâdelerin ilk defa saç kestirmeleri için yapılacak merasimdi. Merasimin yapılacağı sadrâzam tarafından berberbaşıya bildirilir, bir berber vazifelendirilirdi. Bu münasebetle hediyeler dağıtılırdı.

SÜRRE ALAYI

Hac mevsiminde yola çıkarılan Sürre alayı, imparatorluk zamanında yapılan alayların en önemli ve ilgi çekicilerindendi. Daha önce Sürre alayı hakkında iki makale yayınladığımızdan, burada bu konuyu tekrar ele almadık

Sultan Reşad'ın Kılıçalayı merasiminden bir başka görünüş.

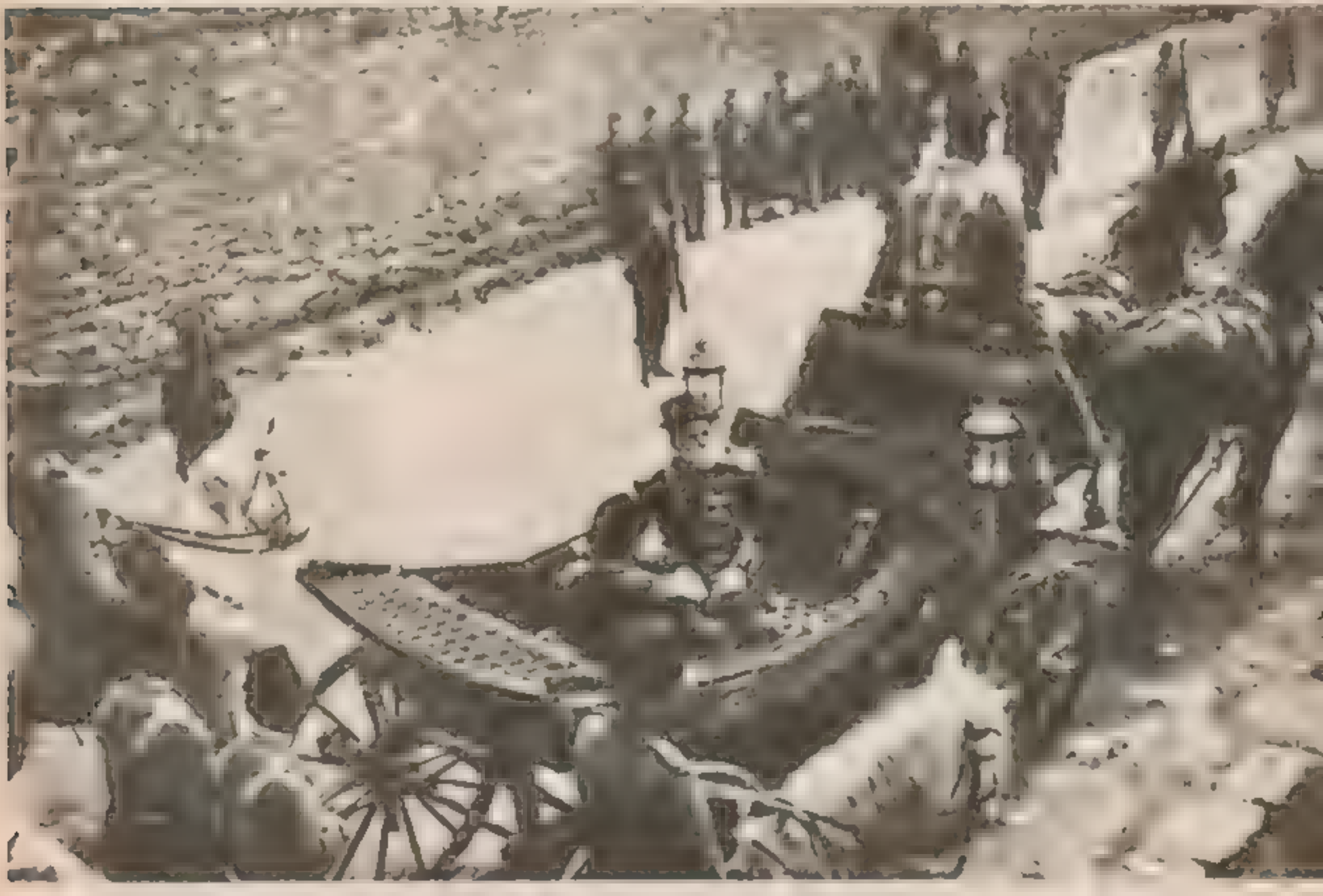

MİKRONEZYA

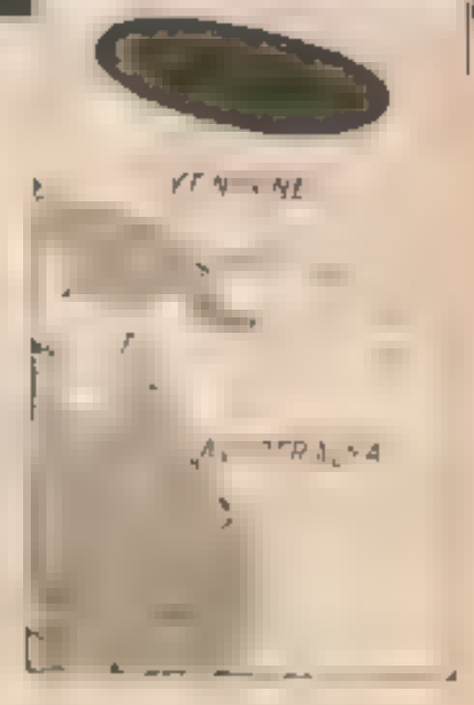

Okyanusya'da, Avustralya'nın kuzey doğusuna düşen Mikronezya adaları, tabii güzellikleriyle cennetten bir köşe gibidir. Büyük bir alana yayılmış olan adaların yüzölçümü 4.000 km."yi geçmez. Mikronezya, bir iki ada hariç, tamamen Amerikalılar'a alttır.

Alış - verişten dönen bu Mikronezyalılar'ın yiyecek ve içeceği Hindistan cevizinden ibarettir. Alış - veriş için 185 mil yol katederler.

Yukarıda, Karolina adası yerlilerinden olan delikanlılar sopalarla bir çeşit oyun oynuyor, sağda, Yap adası yerlisi bir kız, aynı sopa dansı sırasında.

Ponape adasının yerlileri çok usta balıkçıdır. İşte bunlardan biri ağını serpiyor.

Burası da Atelu adası.. Günlük işlerini bitiren erkekler, bir çeşit kulüp olan evde dinleniyor.

Yukarıda, Porakietli yerliler avladıkları yılan balıklarıyle, solda, okulda ders yapan genç kızlar, sağda, traş makinesi kullanmadan, yalnız traş bıçağıyle traş olan bir yerli.

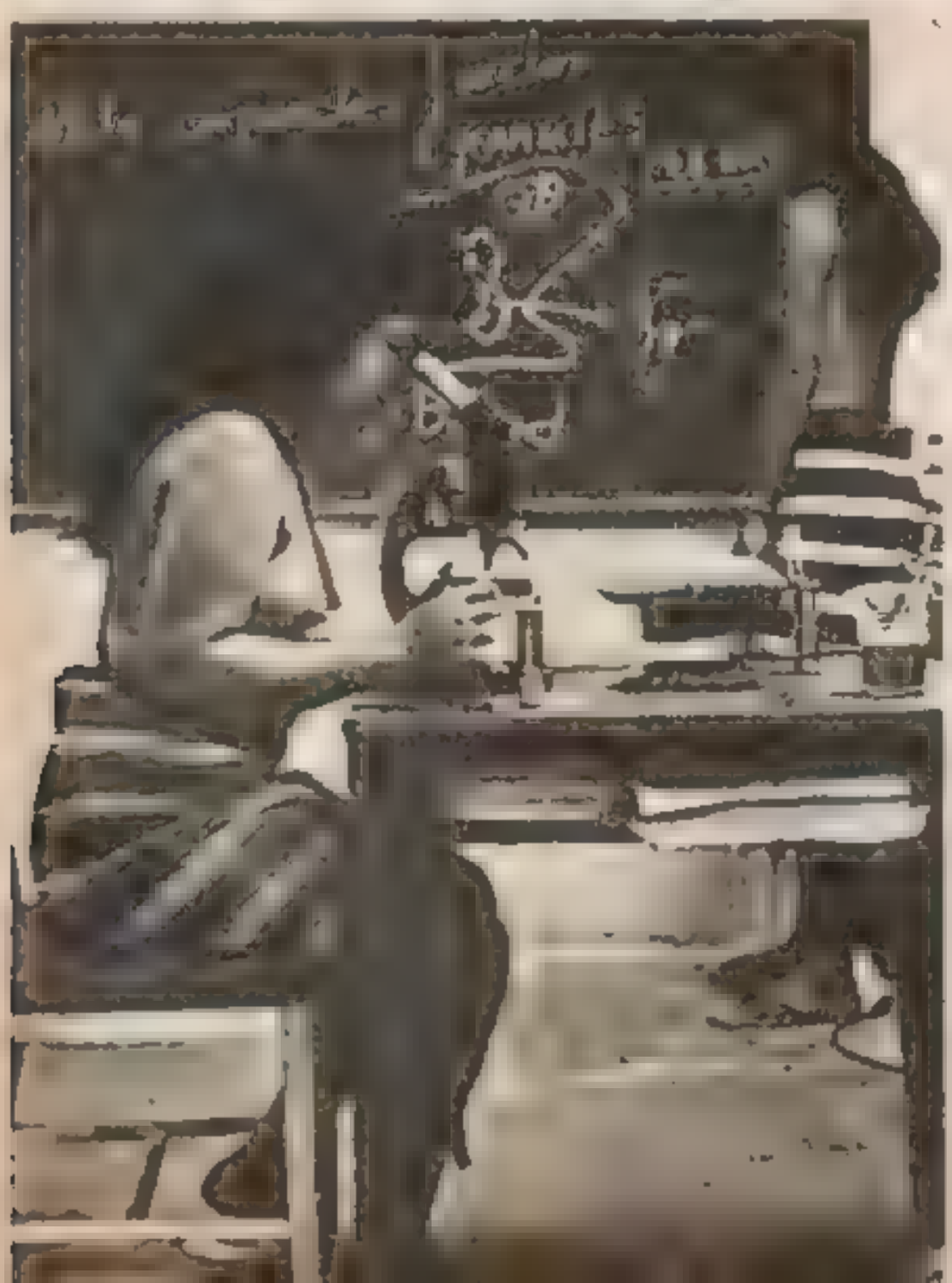

KARİKATÜR

— Affedersiniz bir usturaya ihtiyacınız var mı acaba?

(1853)

— Insan bovle bir elbiseyle yuzunu gostermeye sıkılır bir defa!

— Canını sıktığın şeye bak, ayol bu elbiseyle yüzüm ikinci planda kalır.

(1929)

Baba: — Bugun mektepte ne öğrendin bakiim?
Çocuk: — Şeytanın dolü olduğumu!

(1923)

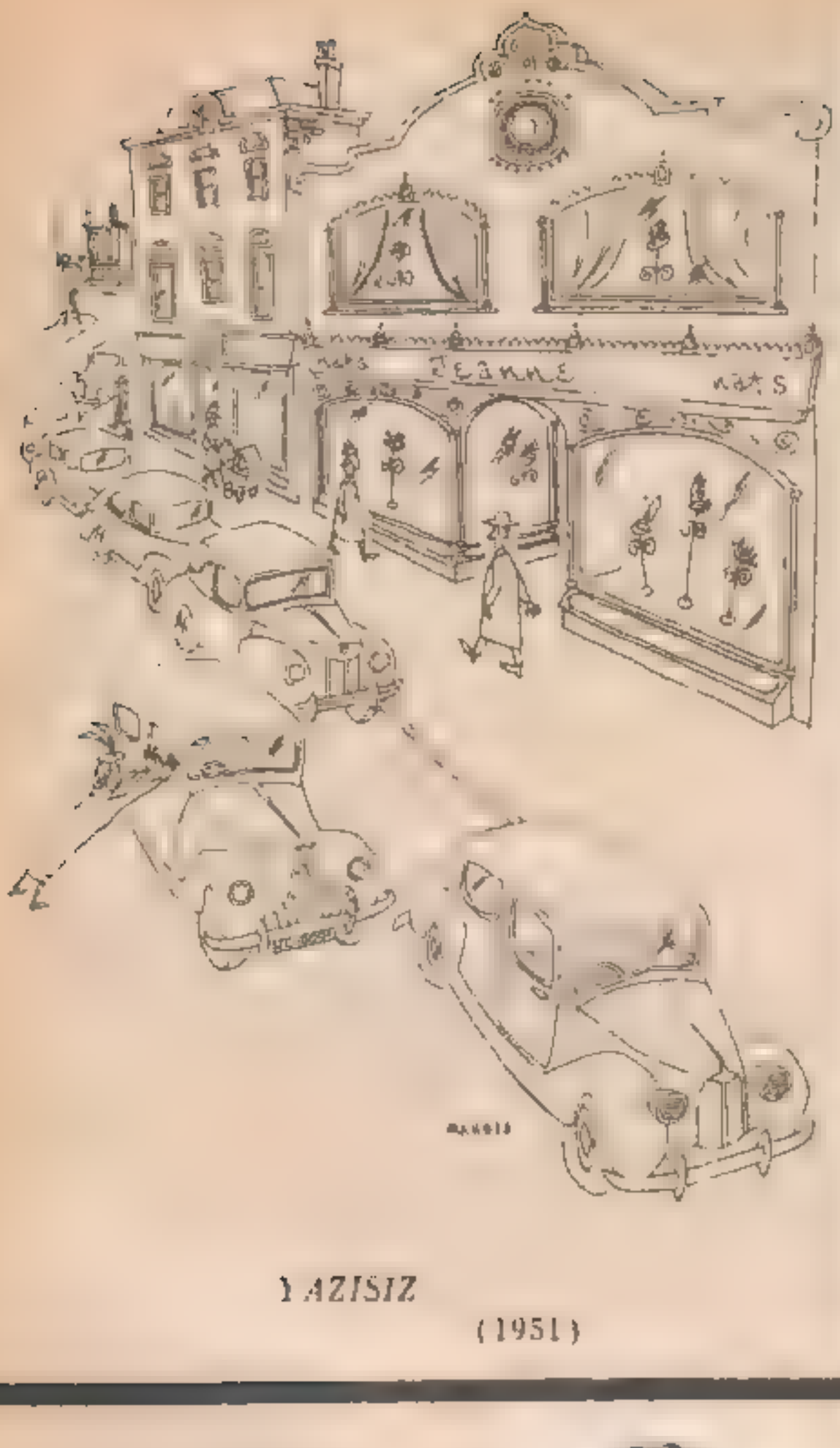

YAZISIZ

(1951)

Yeni çiftlik işçisi: — İneği uvandırıp da mı sağayım, yoksa olduğu yerde mi?

— Evet evet radyatör için su koyuyorum, ayrıca kolaylık olsun diye ocağa bir tencere de benzin koydum.

(1951)

— Babama bayılıyorum. Hele ağarmış saçları öyle hoşuma gidiyor ki...

— Çok sevindim buna, çunku saçlarının benim yüzümden ağardığını söyleyip durur.

(1929)

Arasında

Dede Korkut Kitabı

Muharrem ERGİN, **Dede Korkut Kitabı, 1000 Temel Eser: 1**, Istanbul, 1969, Millî Eğitim Basımevi, Devlet Kitapları, resimler: Erdoğan Günay, 20.000 baskı, 240 + XVI sayfa, 5 TL.

Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı** üzerinde birkaç cilt eser yazmış bir dil bilginidir. **1000 Temel Eser**'in ilki olarak **Dede Korkut Kitabı**'nın yayınlanması ve bu işin Ergin gibi en salâhiyetli mütehassısa verilmesi, çok isabetli olmuştur. Bu ölümsüz Türk klasiği, günümüzün Türkçe'sine büyük başarı ile tatbik edilmiş. Muharrem Ergin, önsözünde şöyle diyor:

«**Dede Korkut Kitabı**, Türk edebiyatının en büyük âbidelerinin, Türk dilinin en güzel eserlerinin başında gelir.

«**Dede Korkut Kitabı**'nın bu yüksek değeri, onun mahiyetinin tabiî bir neticesidir. **Dede Korkut**, bir millî destandır. Millî destanlar, taşıdıkları vasıflar dolayısıyle, bağlı oldukları dil ve edebiyat sahaları içinde daima müstesna bir yer işgal ederler.

«Millî destanın ilk vasfı, müellifinin millet olmasıdır. Destan, bir ferdin, bir sanatkârın değil, bir milletin müşterek dehasının mahsulüdür. Yaratıcısı müşterek deha olduğu gibi, değerlendirilmesi de müşterek sosyal zevkın süzgecinden geçmiştir. **Dede Korkut** da bu şekilde Türk milletinin müşterek dehasının ve zevkının eseridir.

«Millî destanın ikinci vasfı, muhtevâsının millet hayatı olmasıdır. Bu bakımdan destan, millî kültür değerlerinin bir hazinesi, millî ve sosyal hayatın renkli ve teferrüatlı bir tablosu demektir. **Dede Korkut** da bu şekilde Türk'lüğün millî hayatını aksettirmekte, Türk kültürünün zenginliklerini, renkli Türk folklorunun sayısız değerlerini, Türk milletinin yüksek insanî vasıflarını, duygularını, faziletlerini ve meziyetlerini dile getirmektedir.

«Millî destanın üçüncü vasfı, büyük bir kahramanlık menkıbesi olmasıdır. Onda kahramanlık ruhu en yüksek insanî vasıf olarak işlenir. **Dede Korkut**'ta da tabiî bu şekilde büyük bir kahramanlık hikâyesi ile karşı karşıya kalır, Türkler'in «alp» insan tipinin davranışlarının en yükseğini görürüz. Aynı mânaya gelen «alp», «yiğit», «eren» gibi kelimeler, eserde en çok geçen, en muteber kelimelerdir. «Eren» kelimesi, **Dede Korkut**'ta henüz dinî mânaya bürünmemiştir.

«Millî destanın dördüncü vasfı, fevkalâde yüksek bir coşkunluk ifadesi taşımasıdır. **Dede Korkut**'ta da böyle coşkun bir hava, son derece yüksek perdeden bir söyleyiş, insanı sürükleyip götürür.

«Millî destanın beşinci vasfı, eserde tabiat unsurunun ön planda olması, büyük bir yer işgal etmesidir. Bu tabiat, durgun ve sakin değil, tıpkı kahramanları gibi, canlı, yaşıyan, aktif; hayata, vak'alara, hikâyeye âdeta iştirak eden bir tabiattır. **Dede Korkut**'taki tabiat o kadar canlı ve coşkundur ki, meselâ suyun en makbulü olarak «kanlı su» tabiri tekrarlanıp durur, insanları sürükleyip boğan taşkın su, büyük bir şevkle anlatılır.

«Millî destanın altıncı vasfı, bu zengin tabiat unsurunun yanında ve onun bir tamamlayıcısı olarak hayvanların büyük bir yer işgal etmesidir. **Dede Korkut**'ta da eski Türkler'in atlı bir bozkır medeniyetinin temel unsuru olan hayvan, büyük ve müstesna bir yer tutar, insanın hayatına karışır. Öyle ki, kahramanların ağlaması, bağırması gibi birçok hareketleri hayvanlara benzetilerek, bir meziyet gibi, aynı kelimelerle birleştirilir.»

Ergin, millî destanlarımızın daha beş vasfını sayıyor ve bu son derece ilgi çekici önsözden sonra büyük destanımıza giriyoruz. Her Türk'ün tekrar tekrar okuması şart olan bir kitabı elimizde tuttuğumuz için bahtiyarız. Bu işi gerçekleştirenlere minnet duyuyoruz.

Geleneksel Türk Tiyatrosu

Metin AND, **Geleneksel Türk Tiyatrosu, Kukla - Karagöz - Ortaoyunu,** Bilgi Yayınevi ve Basımevi, Ankara, 1969, 354 sayfa+ metin dışı minyatürler, 25 TL.

Türk sahne, oyun ve eğlence tarihinin yorulmak bilmez araştırıcısı, pek değerli genç bilgin Metin And, gene hacimli olduğu derecede kıymetli bir inceleme eseriyle, Türk aydınının huzurunda. Bu defa kukla, karagöz ve ortaoyununu inceliyor ve pek çok yeni vesika veriyor. Gerçek bir çalışma eseri ve kültürümüz için hakikî bir kazanç olan bu kitabın, tek tenkit edebileceğimiz tarafı, dilidir. Müellif, halkın konuştuğu dile biraz daha eğilebilir, «arı Türkçe» akımından uzaklaşabilirse, daha kalıcı eserler verecektir.

Müftüoğlu Ahmet Hikmet, **Hârîstân ve Gülistân,** 3. baskı, Istanbul, 1969, Ötüken Yayınevi, Halk Matbaası, 216 sayfa, 7,5 TL.

Büyük edîbimiz Ahmet Hikmet Bey'in (1870 - 1927) ölümsüz **Hârîstân ve Gülistân**'ını (Diken ve Gül Ülkeleri) yeni bir baskı halinde elimizde tutmak, şüphesiz büyük bir zevktir. 1901 ve 1908'de Arab harfleri ile iki defa basılan, Türk nesrinin bu şaheserinin, Latin harfleri ile baskısı yoktu. Şimdi büyük bir aydın zümre ve gençlerimiz, Türkçe'nin bu müstesna eserini, büyük bir edîbin hikâye ve sohbetlerini okuyabileceklerdir. **Hârîstân ve Gülistân,** Almanca, Fransızca ve Macarca'ya da çevrilmiştir.

Yıldırım Bâyezid'in Oğullarına ait Akça ve Mangırlar

Y. Müh. Cüneyt ÖLÇER, **Yıldırım Bâyezid'in Oğullarına ait Akça ve Mangırlar,** Istanbul, 1968, Yenilik Basımevi, 116 + 16 sayfa + 10 levha, 25 TL.

Nümizmat yazar, şahsî koleksiyonunda bulunan Fetret Devri'ne (1402 - 1413) ait 100'den fazla sikkeyi teker teker tanıtıyor. Bunlardan 3'ü Mustafa Çelebî'ye, 3'ü Mûsâ Çelebî'ye, diğerleri Mehmed Çelebi ile Emîr Süleyman'a ait. Bursa, Edirne, Ankara, Amasya, Ayasluk, Karahisar, Serez, Demirhisar gibi şehirlerde basılmış. Papye kuşe kâğıtlı, sonunda bir formalık İngilizce hulâsası bulunan bu eser, nümizmatik değeri bir yana, Fetret Devri üzerinde çalışacak tarihçileri de aydınlatacak birtakım bilgileri ihtivâ etmektedir. Bilindiği gibi Fetret Devri, her safhası ve kronolojisi tamamen aydınlanmış bir devre değildir. Nümizmatik de, tarih ve kronolojinin yardımcılarından olan bir ilim dalıdır.

İkinci Dil Kongresi ve Akademi

Prof. Dr. Faruk K. TİMURTAŞ, **İkinci Dil Kongresi ve Akademi,** Istanbul, 1969, Fatih Matbaası, Türkiye Muallimler Birliği yayınlarından, 352 + XII sayfa, 20 TL.

Türkiye Muallimler Birliği Başkanı Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, bu eserinde, Türk dilini muzır tasallutlardan kurtarma çabasına devam ediyor. Eserde önce geçen yıl Istanbul'da toplanan II. Dil Kongresi'nde yapılan konuşmaların metni veriliyor. Sonra Dil Kongresi'nin basınımızdaki haber şeklinde akisleri toplanmış. Bunu kongre münasebetiyle basında çıkan makaleler takip ediyor. Bu makalelere verilen cevaplar ve Dil Akademisi meselesi üzerindeki yazılarla kitap sona eriyor.

Eserde toplanan makalelerin birçoğu, Prof. Timurtaş'ın kaleminden çıkmış. Bir Dil Akademisi'nin kurulmasındaki mutlak ihtiyaç, delilleriyle pek güzel izah edilmiş. Türkiye'mizin en aktüel ve âcil millî davalarından biri olan dil meselemiz üzerinde aydınlanmak istiyen ve bu mevzu ile ilgilenenler için çok faydalı bir kitap.

Y. Ö.

TARİHE AKAN BİR AY

Mayıs 1969

2 MAYIS

Nazi Almanyası'nın Ankara büyükelçisi von Papen öldü.

3 MAYIS

İmran Öktem'in cenaze namazı sırasında bazı hâdiseler oldu.

9 MAYIS

İsmet İnönü, eski Demokrat Partililer'in siyasî haklarının iadesine taraftar olduğunu açıkladı.

12 MAYIS

CHP meclisi, Adalet Partisi'nin Millet Meclisi'ne getirdiği siyasî hakların iadesi meselesini desteklemeye karar verdi.

13 MAYIS

Eski Demokrat Partililer'in siyasî haklarının iadesi için yapılması gereken anayasa değişikliği, komisyonda kabul edildi.

14 MAYIS

Celâl Bayar'la İnönü görüştü. Yıllardan beri süren siyasî dargınlığı kaldırmak maksadıyle iki eski reisicumhur arasında bir görüşme tertiplendi. Celâl Bayar, İnönü'nün evine giderek 40 dakika süren bir nezaket ziyareti yaptı.

15 MAYIS

Millet Meclisi 29'a karşı 309 oyla anayasa değişikliğini kabul etti.

● Tıp Fakültesi asistanlarının boykot yapması, hastaların kapıda kalmasına sebep oldu.

18 MAYIS

İnsanların aya gidiş yolunda yaptıkları son büyük tecrübe başladı. Apollo - 10 özel başlığında 3 astronot olduğu halde Satürn - 5 füzesiyle uzaya fırlatıldı.

● Thomas Stafford, John Young ve G. Cernan adındaki astronotlar ay yolculuğuna çıktılar.

● Cumhurbaşkanı Sunay, 19 mayıs için yayınladığı mesajda, anayasa değişikliğine muhalif olduğunu belirtti.

19 MAYIS

Gençlik ve Spor Bayramı bütün yurtta kutlandı.

20 MAYIS

İsmet İnönü, Sunay'a gönderdiği bir mektupla, beyanatının, kaynaşmanın artmasına sebep olduğunu bildirdi.

21 MAYIS

Senato'da görüşülmesine başlanan siyasî hakların iadesi için anayasayı değiştirme tasarısı, bazı sebepler yüzünden komisyona iade edildi.

● Devlet Bakanı Kâmil Ocak, Senato toplantısına giderken uğradığı bir kalp krizi sonunda vefat etti.

● Yargıtay başkanlığına Ferruh Adalı seçildi.

22 MAYIS

Amerikalılar'ın ikinci ay seyahati de büyük başarıyle geçiyor. Aya giden uzay gemisinin ayın etrafında yörüngeye oturmasından sonra ay aracı ana gemiden ayrılarak ayın yüzüne 14,8 km.'ye kadar yaklaştı.

23 MAYIS

Thomas Stafford ve G. Cernan ay aracının içinde ve aydan 14,8 km. yükseklikte ayın etrafında 8,5 saat döndükten sonra, ayın etrafında ve daha yüksek bir yörüngede dönmekte olan ana kabinle birleşti.

26 MAYIS

Apollo - 10 mürettebatı, ay yolculuğunu bitirerek salimen dünyaya döndü. Bu arada uzaydan ve ay çevresinden canlı televizyon yayını yapan astronotlar, Başkan Nixon tarafından tebrik edildi.

27 MAYIS

Anayasa Bayramı kutlandı.

28 MAYIS

Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Dışişleri Bakanı Willy Brandt, Almanya'nın Boğaz köprüsü inşaatına yardım edeceğini açıkladı.

● Senato ve meclis, seçimden sonra toplanmak üzere tatile girdi.

29 MAYIS

Başbakan Süleyman Demirel, Haydarpaşa - Pendik elektrikli tren hattının ve Umraniye'deki telekomünikasyon makineleri yapacak fabrikanın açılışını yaptı.

31 MAYIS

Öğrencilerin 6 fakülteyi işgal etmesi üzerine senato oy birliğiyle Istanbul Üniversitesi'ni kapattı.

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Av. Şebip Karamullaoğlu (Bursa)

İnönü savaşları hakkındaki makalenizde tek taraflı ifadelere yer vermişsiniz.

O makalenin mevzuu zaten bilinen tarih görüşünün aksini savunan Tevfik Bıyıklıoğlu, Hamdullah Subhi Tanrıöver, Refet Bele, Yâkub Kadri Karaosmanoğlu, Ali İhsan Sâbis'in fikirlerini bir araya toplamaktı.

Ahmet Akpay (Kayseri)

Hikmet Feridun Es'in ve Evliyâ Çelebi' nin eserlerini nereden bulabiliriz?

Hayat mecmuası neşriyat müdürü Hikmet Feridun Es'in seyahat eserlerinin mevcudu tükenmiştir. Eski kitaplar satan yerlerden istetebilirsiniz. Zaten ekserisi gazete ve mecmualarda tefrika edilmiştir. *Hayat*'ta tefrika edilenleri, o sayıları «BATEŞ Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu — Istanbul» adresinden havale gönderip mektup yazarak temin edebilirsiniz. — Evliyâ Çelebi'nin 10 ciltlik *Seyâhat - Nâme*'sinin ancak son iki cildi Latin harfleri ile yayınlanmıştır ve mevcudu yoktur. İlk 5 cildin Latin harfleri ile hulâsaları, Semih Lutfi Kitabevi'nden istenebilir. Reşad Ekrem Koçu neşretmiştir. Başka zatlarca yapılan bir, iki antolojisi daha vardır. Kitapçınıza ısmarlıyabilirsiniz.

İ.Ç. (Hayrabolu — Tekirdağ).

1000 Temel Eser'e *hangi kitaplar ve klasiklerimiz dahil olacaktır?*

Henüz resmen yayınlanmış bir liste yoktur. Yayınlanan 9 eser bu konuda aşağı yukarı bir fikir verebilecek mahiyettedir.

Şevket Barutçu (Çankırı).

Vilâyetlerimizin Tarihi'*nde Türkiye'yi çok güzel tanıttınız. Türkiye dışındaki Türk ülkeleri için de bir seri yapsanız, çok merakla okunur.*

Bunun için daha zor bir hazırlığa ihtiyaç vardır. Türkiye dışındaki Türk ülkelerinin en büyük kısmı Rus ve Çin işgalinde olduğu için, aktüel fotoğraflar elde etmek, imkânsız denecek derecede zordur.

Aydın Atasoy (Bakırköy — Istanbul).

Bir coğrafya mecmuası çıkartmayı düşünmüyor musunuz?

Bir coğrafya mecmuasına çok ihtiyacımız var. Şimdilik mecmuamızda coğrafyaya mümkün olduğu nisbette yer vererek bu ihtiyacı karşılıyoruz. — Tam 10 sual sormuşsunuz. Hepsine cevap vermiye sütunlarımız müsait değil. İkisini cevaplandırmamızı mâzur görünüz: Son Bizans imparatoru, Fâtih tarafından öldürülmemiş ve öldürtülmemiş, bir azab neferi tarafından katledilmiş, Fâtih duyunca üzülmüştür. — Padişahların Osmanlı devrinde deniz seferlerine çıkmaları kanun değildi. Sadrâzamlar da çıkmazlardı.

Celâleddin Cengiz (İlâhiyat Fakültesi — Ankara).

Endülüs'te İslâmiyet'in Yok Edilmesi ve Sebepleri mevzuunda bir tez hazırlıyorum. Hangi eserlerden faydalanabilirim?

İslâm Ansiklopedisi'nde Müslüman İspanya ile ilgili yüzlerce makaleyi ve bibliyografyalarını gözden geçiriniz. Türkçe'de bu mevzuda tavsiyeye şâyan hemen hiç bir şey yoktur. Olanlar, ilmî bakımdan eskimiştir. — Sorduğunuz kitabın mevcudu kalmamıştır. Temin etmenize imkân yoktur.

Taner Şeker (Cebeci — Ankara).

Sanat tarihine daha fazla yer veremez misiniz?

Vermek istiyoruz. Esasen hemen her sayımızda sanat tarihi üzerinde bir, iki yazı oluyor. Diğer temennilerinize ve iltifatlarınıza teşekkürler ederiz.

N. Can Kayam (Fatih — İstanbul).

Bir mektubunuza karşılık olarak bu sütunlarda çıkan cevabımızı beğenmemişsiniz. Beğenip beğenmemek, sizin en tabiî hakkınızdır. Fakat sol paralelinde ve komünizan yazılar koymamak ve Türk'ü komünist tehlikesine karşı uyarmak da bizim görevimizdir. Lütfen bunu kabul buyurun.

Nihat Varol (Ankara — Yenişehir).

Kitaplar Arasında *sütunlarında bahsettiğiniz* İstihbarat, Casusluk ve Karşı Koyma *adlı kitabı nereden bulabilirim?*

Dışişleri Bakanlığı'ndan veya aynı yerde eserin yazarından istemeniz icab edecek. Dışişleri Bakanlığı yayınları kitapçılarda satılmıyor.

Muhsin Yenim (İzmir Arkeoloji Müzesi).

Yılmaz Öztuna, geçen sayılarınızdan birinde Sümerler, Etiler ve Talim Terbiye *başlıklı bir başmakale yazdı. Sümerler'le Etiler'in «Türk» olmadıklarını söyledi. Türk değilseler nedirler? Yoksa Yılmaz Öztuna'nın soyadının gösterdiği gibi Slav asıllı mıdırlar?*

Sümerler ve sizin «Eti» dediğiniz Hititler, Türk veya Slav değildir. Sadece Sümer veya Hitit'tir. İkincilerin Âri (Hind - Avrupa) aslından olduğu bugün kesinleşmiş gibidir. Öztuna'nın hangi asıldan geldiğini öğrenmek içinse, yazılarından rastgele birkaçını okumak, size kâfi bir fikir verebilir. Konuşurken, bilhassa hiç bilmediğiniz mevzularda, temkinli davranmanız icab eder; çok faydasını görürsünüz.

Miltiadis Vinges (Sıraselviler — İstanbul).

Pirî Reis'in haritalarında, gitmesine ihtimal olmayan yerlerin oldukça sıhhatle çizildiği görülüyor. Bu bilgileri nereden elde etmiştir?

Pirî Reis'in haritalarının bir kısmı orijinal olduğu gibi, bir kısmı da başka denizcilerin haritalarından alınmıştır. O sıralarda Türk denizcileri, yeni tanınmaya başlayan ülkelere ve bu ülkelerin Avrupalılar tarafından çizilen haritalarına çok ilgi gösteriyorlardı.

Mehmet Göç (Perşembe — Ordu).

Türk büyüklerine ait yazı koymıyacak mısınız?

Mecmuamızın hemen her sayısında Türk büyüklerinden bahsediyoruz. — Mekteplerde okunan tarih kitapları, millî tarihimiz için yetersizdir, Millî Mücadele ve Cumhuriyet devirlerinin de iyi okutulduğu söylenemez. Onun için tenkitlerinizde haklısınız. — Lozan'a ve Sultan Vahîdeddin'e ait sorduğunuz sorular, tarihî olmaktan çok siyasî mahiyettedir. Olayların ve şahısların tarafsız, hem müsbet ve hem menfî taraflarını bir arada görebilecek şekilde muhakeme edilmesi için, aradan belirli bir müddetin geçmesi icab eder.

İ. Ç. (Hayrabolu).

Bize sık sık mektup yazıyor, arzularınızı bildiriyorsunuz. Arzularınızın, prensiplerimiz çerçevesinde ve tabii mümkün olabildiği kadar gerçekleşeceğini söyliyebiliriz.

Dr. Ü. Hâzım Ulemaoğlu (Hasankale — Erzurum).

Cengiz ve Moğollar, Türk müdür?

Moğollar, kültür, müşterek tarih yaşama gibi mevzularda Türkler'le şüphesiz en yakın kavim olmakla beraber, Türk değil, onlarla akraba, fakat başka bir kavimdir. Cengiz'in atalarının Moğol değil Türk olduğu bazı tarihçiler tarafından iddia edilmiştir. Menşede böyle olsa bile Cengiz, Moğolca konuşuyor ve Moğollaşmış bulunuyordu. — Osmanoğulları, zürriyetleri kesildiği takdirde yerlerini Cengizoğulları'nın almasını asla düşünmemişlerdir. Ancak bir, iki kargaşalık ânında, Cengizoğlu olan Kırım han veya han-zâdelerinin adı, Osmanlı hanedanından şehzâde kalmadığı takdirde tahta geçmek üzere ihtilâlcilerce konuşulmuştur. Mesele bundan ibarettir.

Mecit Yıldırım (Anafartalar — Ankara).

Türk büyüklerinin renkli tablolarını veremez misiniz?

Fırsat düktükçe zaten veriyoruz ve vermekte devam edeceğiz. — Eksik sayılarımızı tabiatiyle BATEŞ'ten temin edebilirsiniz. Mecmuamız şubat ayında çıkmaya başladığı için ciltler böyle devam ediyor. Cilt başlarını ocağa almamız, bu yüzden daha mahzurlu olabilir.

Muhlis Ziya Gökalp (Erzurum).

İstediğiniz mevzularda yazı koymıya çalışacağız. Duygularınıza teşekkür ederiz.

Erdal Erdal (Balıkesir).

Fetret Devri nedir?

Fetret Devri, Osmanlı tarihinde, Ankara bozgunu (1402) ile I. Sultan Mehmed'in tek başına Osmanlı devletinin başına geçmesi (1413) arasındaki 11 yıllık devredir. Kelime Arabca'da «kargaşalık, saltanat fâsılası» mânâsındadır. Bu devirde, Ankara bozgununda Timur'a esir düşen ve ertesi yıl ölen Yıldırım Bâyezid'in oğulları, devletin elde kalan kısmını aralarında paylaşmışlar ve birbirleriyle savaşmışlardır.

Seyfettin Ermişoğlu (Şavşat — Artvin).

Hititler'le Sümerler'in «Türk» olmadıklarını yazıyorsunuz. Bu, millî duygularımızı sayıflatmaz mı?

Bilakis kuvvetlendirir.

Başlangıcından Zamanımıza Kadar

TÜRKİYE TARİHİ

Yazan: T. YILMAZ OZTUNA

12 Cilt

Her cilt renkli karton kapak içinde 304 sayfa ve 7'5 liradır. 3.666 sayfa tutan 12 cildin tamamında yüzlerce tifdruk baskı resim, harita ve liste vardır.

Mevcudu kalmayan ilk beş cilt yeniden basılarak satışa çıkarılmıştır.

Genel Dağıtım: BATEŞ Bayilik Teşkilâtı
Cağaloğlu - İstanbul